

**T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ ENSTİTÜSÜ**

**ATATÜRK'ÜN DONANMA GEMİLERİ İLE
YAPTIĞI GEZİLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Taner GÜN

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Ahmet MEHMETEFENDİOĞLU

İZMİR, 2007

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum, “Atatürk’ün Donanma Gemileri İle Yaptığı Geziler” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla doğrularım.

2007

Taner GÜN

TUTANAK

Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsünün ...../.....2007 tarih ve ..... sayılı toplantısında oluşturulan jüri, lisansüstü öğretim yönetmeliğinin ..... maddesine göre yüksek lisans öğrencisi Taner GÜN'ün "Atatürk'ün Donanma Gemileri İle Yaptığı Geziler" konulu tezi incelenmiş ve aday ...../..... 2007 tarihinde saat ..... da jüri önünde tez savunması alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra ..... dakikalık süre içerisinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarında jüri üyelerince sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek, tezin ..... olduğuna ..... ile karar verildi.

BAŞKAN

ÜYE

ÜYE

ÖNSÖZ

“Atatürk’ün Donanma Gemileri İle Yaptığı Geziler” konulu çalışmamın amacı;

Türk Deniz Tarihinde, Cumhuriyetin başlangıcındaki Türk donanması için yapılmış kısıtlı sayıda çalışma mevcuttur. Var olan ilgili özel çalışmalarda büyük oranda şahsi beyanlara dayandırılmakta ve aynı çalışmalar daha sonra yapılan diğer çalışmalarda da sorgulanmadan veya tamamen değiştirilerek kullanılmaktadır. İşte Türk Deniz Tarihinin, tez konusu başlığı altındaki belli bir bölümünü bir süzgeçten geçirip derleyerek konu ile ilgili araştırma yapan/yapacak olan meslektaşlarımın bilgisine sunmaktır.

Tez dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Genç Türkiye’nin sahip olduğu Deniz Kuvvetleri’nin o döneme geliş sürecinde geçirdiği evrelere kısa bir bakış yapılmış ve aynı zamanda Atatürk’ün Cumhuriyet’in ilk yıllarındaki donanmaya bakışı incelenmiştir. İkinci bölümde, sonbaharda çıkılan gezinin amacı, seyahat öncesi yapılan hazırlıklar, gezinin başlangıcı ve Hamidiye ile yapılan seyir anlatılmaktadır. Üçüncü bölümde, Atatürk’ün Adatepe destroyeri ile yaptığı kısa seyir ve o dönemde mevcut olan Deniz Müsteşarlığı üzerinde durulmaktadır. Dördüncü bölümde ise 1930 yıllardaki genel siyasi durum ve buna bağlı olarak Atatürk’ün Akdeniz’e yaptığı gezi incelenmiştir.

Bu çalışmayı yapmak istediğimde beni destekleyen ve her türlü yardımı esirgemeyen, beni yönlendiren ve bana sabreden tez danışmanım saygıdeğer hocam, Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mehmetefendioğluna, Enstitü öğretim üyesi Doç.Dr. Kemal Arı’ya ve yüksek lisans eğitimim süresince her konuda olduğu gibi tezime ilgili çalışmalarım sırasında da yardımcı olan kıymetli arkadaşım Alev Gözcü’e ve değerli silah arkadaşım Deniz Yarbay İskender Tunaboşlu’ya, aileme ve çalışmalar

esnasında kendisi ile ilgilenemediğim, ancak bitirmem için sürekli baskı yaparak beni destekleyen motive eden sevgili eşime çok çok teşekkür ederim.

Taner GÜN

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Atatürk'ün Donanma Gemileri İle Yaptığı Geziler

Taner GÜN

Dokuz Eylül Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü

“Atatürk'ün Donanma Gemileri İle Yaptığı Geziler” konulu çalışmamda, Cumhuriyet'in ilanıyla Atatürk'ün Türkiye Donanması'na bakışı, donanma gemileri ile yaptığı gezileri ve bu gezilerin sonuçları anlatılmaktadır.

İlk bölümde, Atatürk'ün donanmaya bakışı incelenmektedir. Bu kapsamda, cumhuriyet öncesi, milli mücadele dönemi ve cumhuriyet ilanı sonrası Deniz Kuvvetleri'nin durumu anlatılmaktadır.

İkinci bölümde, Atatürk'ün Hamidiye Gemisi ile yaptığı Karadeniz gezisi anlatılmaktadır.

Üçüncü bölümde, Atatürk'ün Adatepe destroyeri ile yaptığı kısa seyir ve o dönemde mevcut olan Deniz Müsteşarlığı üzerinde durulmaktadır.

Dördüncü bölümde ise 1930 yıllardaki genel siyasi durum ve buna bağlı olarak Atatürk'ün Akdeniz'e yaptığı gezi incelenmiştir.

Ayrıca bu çalışmada; Atatürk tarafından Deniz Kuvvetleri'nin dış politika aracı olarak nasıl kullanıldığı da anlatılmaktadır. Atatürk'ün ileri görüşlülüğü ve donanmaya verdiği önem ile, karacı subaylara karşı donanmanın gelişimi için verdiği savaş açıklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: 1) Deniz Kuvvetleri, 2) Bahriye Vekaleti, 3) Deniz Müsteşarlığı, 4) Kruvazör, 5) Cumhuriyet Donanması

ABSTRACT

Thesis of Master

The Atatürk's Journeys with Navy Ships

Taner GÜN

Dokuz Eylul University

The Atatürk Enstitute For Modern Turkish History

In my study by the subject of “The Atatürk's Journeys with Navy Ships” is explained that Atatürk's point of view to Turkish Navy, his journeys with navy ships and the results of these travels after proclamation of republic.

In first section, Atatürk's point of view to navy is examined. It is explained that the era before republic, national independence period and the situation of Naval Force after proclamation of republic.

In second section, Atatürk's Black Sea Voyage by the Hamidiye cruiser is explained.

In third section, Atatürk's short voyage with Adatepe Destroyer and the Naval Undersecretaryship at this period are mentioned.

In fourth section, the 30's common political structure and with related this Atatürk's voyage to mediterranean is mentioned.

The uses of Naval Force as a foreign policy tool is also explained in this study. Foresight of Atatürk and his care, his insisting on naval fleet right's with army officers about development of the naval fleet are indicating here.

Key Word: 1) Naval Force, 2) Naval Ministry, 3) Naval Undersecretaryship, 4) Cruiser, 5) Republic Fleet

KISALTMALAR

A.g.e.	:	Adı geçen eser
A.g.m.	:	Adı geçen makale
A.g.t.	:	Adı geçen tez
ATASE	:	Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı
b.y.	:	Basım yeri yok
Bkz.	:	Bakınız
Dz.	:	Deniz
Dz.K.K	:	Deniz Kuvvetleri Komutanlığı
Genkur	:	Genel Kurmay Başkanlığı
Kd.	:	Kıdemli
Kts.	:	Knots
Mk.	:	Makina
s.	:	Sayfa
Sb.	:	Subay
s.y.	:	Sayfa yok
ř.y.	:	şehir yok
T.y.	:	Tarih yok
Vard.	:	Vardiya
Yay.	:	Yayınevi

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	i
TUTANAK.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
EK LİSTESİ.....	x
GİRİŞ.....	1

I- ATATÜRK'ÜN DONANMA'YA BAKIŞI

A- Cumhuriyet Öncesi Donanma'nın Genel Görüntüsü.....	7
B- Milli Mücadele Döneminde Denizgücü.....	12
C- Cumhuriyet İlanı Sonrası Deniz Kuvvetleri Ve Bahriye Vekaleti Dönemi.....	16
D- ATATÜRK'ün Türk Denizciliği Hakkındaki Görüşleri.....	24

II- ATATÜRK'ÜN HAMİDİYE KRUVAZÖRÜ İLE YAPTIĞI GEZİLER

A- ATATÜRK'ün Karadeniz Gezisi'nin Amacı.....	35
B- Hamidiye Kruvazörü.....	39
C- Seyahat Öncesi Seyir Hazırlıkları.....	40
D- Mustafa Kemal Ve Refakatçıların Gemiye İntikali.....	42
E- Trabzon'a Seyahat.....	44

1- Hamidiye ve Gazi Trabzon'da.....	51
2- Hamidiye ve Gazi Rize'de.....	57
3- Hamidiye ve Gazi Giresun'da.....	61
4- Hamidiye ve Gazi Ordu'da.....	63
5- Hamidiye ve Gazi Samsun'da.....	67
III- DENİZ MÜSTEŞARLIĞI DÖNEMİ VE ATATÜRK'ÜN ADATEPE DESTROYERİ İLE YAPTIĞI SEYİR	
A- Deniz Müsteşarlığı Dönemi.....	72
B- ATATÜRK'ün Adatepe Destroyeri İle Yaptığı Seyir.....	74
IV- ATATÜRK'ÜN AKDENİZ SEYAHATI ÖNCESİ GENEL SİYASİ DURUM VE ZAFER DESTROYERİ İLE YAPTIĞI SEYİR	
A- ATATÜRK'ün Akdeniz Seyahati Öncesi Genel Siyasi Durum.....	78
B- ATATÜRK'ün Zafer Destroyeri İle Yaptığı Seyir.....	80
C- ATATÜRK'ün Son Deniz Yolculuğu.....	91
SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA.....	104
EKLER.....	112

EK LİSTESİ

- EK 1:** Hamidiye Kruvazörü
- EK 2:** Atatürk'ün Trabzon'da Onuruna Verilen Yemekte Yaptığı Konuşma
- EK 3:** Atatürk'ün Trabzon'da Cumhuriyet Halk Partisi Tarafından Onuruna Verilen Yemekte Yaptığı Konuşma
- EK 4:** Atatürk'ün Hamidiye'nin Hatıra Defterine Yazdığı Metin
- EK 5:** Atatürk'ün Adatepe Destroyeri, "Hatıra Defteri"ne Yazdığı Metin
- EK 6:** TCG Zafer'de Atatürk'ün Cenazesi'nin Taşınması
- EK 7:** TCG Yavuz'da Atatürk'ün Cenazesi
- EK 8:** Atatürk'ün Cenazesinin Nakli İçin Donanma Komutanlığı Tarafından Yayınlanan Tören Programı

GİRİŞ

Denizler, insanlık alemine, toplumlara doğal bir coğrafi engel oluşturdukları kadar, milli güçlerine katkıları yönlerinden de büyük önem taşırlar. Tarih boyunca, en büyük uygarlıkların su kenarlarında kurulmuş olması, “*su hayattır*” sözü ile ifade edilmesi de bu gerçeğin bir ifadesidir. Bu gücü kullanmasını bilen milletlere, toplumlara sağladığı sonsuz nimet ve kolaylıklardan yararlanma mücadelesi, onları çeşitli araçlarla, yol ve yöntemlerle bu gücü daha iyi kullanmaya yönlendirilmiştir. Bu çabalar *denizcilik* şuurunun gelişmesini, örgütlenmesini, kendi kurallarını üretmesini sağlamıştır. Atatürk bu gerçeği çok önceden görmüş ve denizciliği “*Türk’ün milli ülküsü olarak*” şu sözlerle ifade etmiştir: “... *En güzel coğrafi konumunda ve üç tarafı denizle çevrili olan Türkiye; endüstrisi, ticareti ve sporu ile en ileri denizci millet yetiştirmek kabiliyetindedir. Bu kabiliyetten istifadeyi bilmeliyiz, denizciliği Türk’ün büyük milli ülküsü olarak düşünmeli ve onu az zamanda başarmalıyız ...*”. Bu başarı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bir “*Deniz Devleti*” olmasına, “*Deniz Gücü*”ne ve “*Deniz Kuvvetleri*”ne sahip olma imkan ve fırsatlarını verir.

Atatürk, Samsun’a ayak bastığı zaman, Türk donanması Haliç’te gözaltına alınalı 6,5 ay olmuştu. Karadeniz ve Ege’de karakolla görevlendirilmiş üç gambottan başka, faaliyette bulunan başka bir gemi yoktu¹. Serv andlaşması, birkaç küçük torpidobot ve gambottan başka, donanma diye birşey bırakmamıştı. Personel terhis edilmiş ve gemiler gittikçe bir enkaz yığını halini almaya başlamıştır.

Milli Mücadele başlayınca her biri 510 ton olan Preveze ve Aydınreis gambotları milli kuvvetlere katılarak milli kuvvetlerin ilk savaş gemileri oldu.

---

¹ Saim Besbelli, “Atatürk ve Türk Denizciliği”, **Atatürk Konferansları V (Konferansda Sunulan Bildiriler: 1971-1972)**, TTK yay., Ankara, 1975, s.311.

Bunların yanına motorlu takalar, ufak tekneler yelkenlilerde dahil olarak nakliyatı sağlamak üzere bir grup teşkil edildi. Kurtuluş Savaşı boyunca, gemilerden lojistik nakliyat ve istihbarat faaliyetleri dışında yararlanma imkanı olmadı².

Kurtuluş Savaşı sırasında gerekli para, silah, cephane, malzeme ve personel nakli, Karadeniz’de kaçak olarak yapılan taşıma görevleriyle sağlandı. Türk denizcisi Karadeniz Nakliyatı Bahriye faaliyetleri içerisinde, İstiklal Savaşı süresince üç yıl irili ufaklı 26 tekne ile toplam 300.000 ton malzemeyi S.S.C.B.’nden Türk Limanları’na taşıdı ve Anadolu’da devam eden kara harbini destekledi³. Bu suretle, 10 Temmuz 1920 günü Milli Müdafaa Vekaleti’ne bağlı olarak denizciliğe ait işler, faaliyetler anlamına gelen “*Umur-u Bahriye Müdürlüğü*” adı altında teşekkül edildi. Bu müdürlüğün başlıca görevi, başta Karadeniz’deki nakliyat olmak üzere emrindeki deniz teşküllerini sevk ve idare etmektir. 1 Mart 1921 tarihinde, İstiklal Savaşı’nda Deniz Kuvvetleri’ne olan ihtiyacın artması nedeniyle “*Umur-u Bahriye Müdürlüğü*” genişletilerek, Milli Müdafaa Vekaleti’ne bağlı “*Bahriye Dairesi Reisliği*” oluşturuldu⁴.

1923 yılında savaş sonunda Cumhuriyet ilan edildiğinde, bu teşkilatlanma da devam ettirildi. Genç Türkiye Cumhuriyeti donanması’nın gemileri hurda durumda Haliç’te yatmaktaydı. Atatürk, hali hazır durumdaki donanmanın çok kısa sürede güçlendirilmesi gerektiğinin farkındaydı. Çünkü, Türkiye Cumhuriyeti toplam 2753 km. olan kara sınırlarına karşın, 8272 km.’lik kıyı şeridine sahipti. Yani kıyıların tüm sınırlarına oranı %75 civarındaydı. Diğer bir deyişle, kıyıları kara sınırlarından üç misli büyüktü. Bu da Türkiye Cumhuriyeti’nin denizci bir devlet olmasını gerektiriyordu⁵.

---

² Mustafa Hergüner, “*Denizciliğimizin Kurtuluş Savaşı’ndaki Yeri*”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay., Ankara, 1997, s.136.

³ **Cumhuriyet Donanması 1923-2000**, 1. baskı, Seyir Hidrografi ve Oşinografi Daire Başkanlığı basımevi, İstanbul, 2000, s.6.

⁴ **A.g.e.**, s.6.

⁵ M.Engin Uzun, **Atatürk Dönemi Türk Bahriyesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2004, s.3.

Atatürk, daha I.Dünya Savaşı sırasında donanmanın eksikliğini ciddi ölçüde hissetmişti. 1915 yılında Çanakkale Muhabereleri sonucu söylediği şu sözler bunu açıkça ortaya koyuyordu⁶:

“Boğazları kapadım, Çarlık Rusyası’ını çökmeye hükümlü ettim. Ne çare ki aynı akibet bizi de beklemektedir. Çünkü karşımızda düşman kuvvetlerine her türlü stratejik manevra yapmak imkanını hazırlayan bir İngiliz Donanması var. Bizim de bu donanmayı durduracak bir deniz kuvvetimiz yok ...”.

Atatürk, güçlü bir deniz kuvvetine sahip olunmasını isterken, aynı zamanda mevcut olan donanma gemilerinin bakım-tutumlarının yapılarak yenilenmesine ve deniz kuvvetlerinde bir takım değişikliklerin yapılması gerektiğine inanıyordu. Tüm bunlar, özellikle Hamidiye Kruvazörü ile yaptığı Karadeniz Liman şehirleri ziyaretinde uğradığı son liman olan, Samsun’da karaya çıkar çıkmaz Başbakana çektiği aşağıdaki telgraftan anlaşılmaktadır⁷:

“1- Bugün öğleyin Samsun’a çıkararak sefain-i harbiyeyi terkettik. Samsun’dan yevmi hareketim ayrıca bildirilecektir. Hamidiye ve Peyk-i Şevket’in, seyahatim esnasında gösterdikleri intizam ve vazifeperverliği zati ailelerinize arz ve edayı teşekkürü bir vecibe addederim. Bahriye ile temastan çok müstefit oldum.

2- Bu iki gemi, pek ziyade tamire muhtaçtırlar. İstanbul’a avdetlerinde esaslıca tamirleri ve noksanlıklarının ikmali için icap edenlere emir buyrulmasını rica ederim efendim.

3- Bahriyemiz hakkındaki yeni intibaları avdetimde izah ve ciddi bir nokta-i ihya teklif edeceğim. Elyevm yaptığımız bahri teşkilat ve malik olduğumuz bahri hey’etler vesait, baştan başa tedkike ve temyize muhtaçtır. Lüzumsuz ve menfaatsiz unsurların muhafaza edilmekte olduğu anlaşılıyor.”

---

⁶ Afif Büyüktuğrul, “Atatürk ve Türk Denizciliği”, **Atatürk Konferansları V (Konferansda Sunulan Bildiriler: 1971-1972)**, TTK yay., Ankara, 1975, s.5.

⁷ Saim Besbelli, **a.g.m.**, s.313.

Bu telgraftan Atatürk'ün donanma hakkında bir fikir edindiği anlaşılmaktadır. Ona göre hemen güçlü bir donanma yapılması akılcı gelmiyordu. Çünkü devletin ekonomik gücü, yapılması gereken devrimler, sanayileşme girişimleri, donanmanın kademeli olarak oluşturulması ve güçlendirilmesi zorunluluğunu beraberinde getirdi. Bu yüzden ilk olarak elde bulunan gemilerin tamir işlerine ihtiyaç vardı. Aynı zamanda personel işlerinin de düzenlenmesi önem arz ediyordu. Elde hiçbir talimname, döküman yoktu. Eğitimlerin neye göre yapılacağı belli değildi. Bu yüzden talimnamelerin oluşturulmasına başlandı.

Karacı bir subay geçmişi olmasına rağmen Atatürk Deniz Kuvvetlerini ve deniz gücünü Türkiye'nin gerçeği ve geleceği açısından dikkate alarak hiçbir ayırmacı anlayışa ve duygusal yaklaşımlara yer vermeden güçlü bir şekilde savunmuştur⁸. Bu yüzden Atatürk'ün donanma gemileri ile yaptığı geziler donanma açısından bir dönüm noktası oldu. Temelleri bu gezilerle atılan Bahriye Vekaleti kuruluşuna geçildi. Personelin eğitimi için Almanya'dan eğitim timleri getirildi. 1923-1928 yılları arasındaki bu dönem "*oluşum dönemi*"⁹ olarak kabul edilmektedir.

Atatürk'ün, başta Hamidiye Kruvazörü olmak üzere diğer donanma gemileri ile yapmış olduğu geziler, cumhuriyet donanmasının sağlam temellere dayandırılması açısından çok önemli katkısı olmuştur. Bununla birlikte gezileri süresince ziyaret ettiği şehirlerde halkın arasına katılması, halkıyla kucaklaşması, onları dinlemesi, sohbetler etmesi ve yorgun anadolu halkının genel durumunu görmesine ve yapacağı devrimler hakkında izleyeceği strateji belirlemesine yardımcı olmuştur. Çünkü 1924 yılı, devrimci görüşlerin filizlenmeye başladığı, örgütlenme sürecine girdiği, geleceğe dönük tasarı ve tasarımların biçimlenip formüle ettiği, bu tasarı ve tasarımların Türk ulusunca benimsendiği yıldır¹⁰.

Atatürk'ün yapmış olduğu bu gezilerin bir özelliğide; yanında devamlı Latife hanımında bulunmasıdır. Latife hanım, özellikle Hamideye Kruvazörü gibi donanma

---

⁸ Leman Yılmaz, "*Atatürk ve Deniz Kuvvetleri*", Deniz Kuvvetleri Dergisi, 590, Temmuz, 2004, s.8.

⁹ M.Engin Uzun, *a.g.e.*, s.3.

¹⁰ Nuri Onat, *Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri*, Çağdaş yay., İstanbul, 1984, s.6.

gemisi ile yapılan yorucu deniz yolculuğuna ve yoğun tören programına rağmen, Atatürk ile birlikte olmuştur. Latife hanımın gezilerde bulunuşu, Türk kadını için önemli bir gelişmedir. Ziyaret edilen yerlerdeki tören ve merasimlerde Latife hanımında bulunması, tüm törenlere diğer kadınlarında katılmalarını sağlamıştır. Dahası, kimi kentlerde, Latife hanımın müsamereleri erkeklerle birlikte izlemesi, o kent kadınlarının da ilk kez bu gibi genel ve sosyal toplantılara kocaları, kardeşleri ve ana-babalarıyla katılmalarına olanak ve fırsat sağlamıştır¹¹.

Atatürk'ün donanma gemileri ile yaptığı geziler hakkında çok fazla kaynak bulunmamaktadır. Var olan eserlerde, bahriyede görev yapmış personel tarafından kaleme alınmıştır. Yeni genç Türkiye cumhuriyetinin temellerinin atıldığı bu dönemlerde denize, denizciliğe çok önem verilmiyordu. Özellikle ordu denilince akla ilk kara kuvvetleri geliyordu. Komutanlar dahi milli mücadele sürecinde denizcilerin bir şey yapmadığını düşünüyordu. Ancak Atatürk onlarla aynı fikirde değildi.

Atatürk her fırsatta deniz ile buluşuyor, gezilerin büyük kısmını deniz yolları ile yapıyordu. Denizden ve deniz kültüründen son derece zevk alan bir devlet adamıydı.

Bu tez kapsamında yapılan inceleme ve araştırmalar neticesinde donanma gemileri ile yapılan geziler hakkında Nuri Onat, Mehmet Önder¹² ve Raşit Metel¹³'in yayınlanan eserleri en ayrıntılı bilgilere sahip kaynaklar olarak karşımıza çıkmıştır. Bunların dışında yayınlanan eserlerde, makalelerde ve sunulan bildirilerde hep bu üç eserin kaynakça gösterildiği görülmektedir.

Atatürk'ün yapmış olduğu bu geziler hakkında sınırlı kaynak olmasının en önemli nedeni; o dönemde henüz harf devriminin yapılmamış olması ve bu konuda araştırma yapanların eski yazı bilmemelerinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir.

---

¹¹ A.g.e., s.9.

¹² Mehmet Önder, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türk İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1975.

¹³ Raşit Metel, **Atatürk Ve Donanma**, Deniz basımevi, İstanbul, 1966.

Bununla birlikte bir diğer nedende, özellikle Atatürk'ün donanma gemileri ile yaptığı gezileri kaleme alan o dönemin denizcileri, anılarını ve eserlerini Deniz Kuvvetleri bünyesinde bırakması sivil toplumun ve akademisyenlerin ulaşmasını engellemiştir.

Bu tezle; Türk Denizcilik Tarihi'ni inceleyen akademisyenlere referans oluşturması amacıyla; çok fazla kaynak bulunmayan Atatürk'ün donanma gemileri ile yapmış olduğu gezilerin, özellikle Deniz Kuvvetleri'nin arşivlerinde bulunan eserlerden, anılardan, gezilerde ziyaret edilen şehir ve mahallerin yerel makamlarının ellerindeki mevcut bilgi ve eserlerden, gazetelerden ve sanal ortamdaki (internet) bilgilerden yararlanarak, yansımaları ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

I- ATATÜRK'ÜN DONANMA'YA BAKIŞI

A. Cumhuriyet Öncesi Donanma'nın Genel Görüntüsü

Osmanlı İmparatorluğu'nun Deniz Tarihi 3 ana döneme ayrılmaktadır¹: **Derya Beyleri Dönemi** (1324-1390)'ni, **Kaptan-ı Derya/Kaptan Paşalar** (1390-1867) Dönemi takip etmiş ve daha sonra İmparatorluğun yıkılışına kadar olan dönem, **Bahriye Nazırlığı Dönemi** (1867-1922) olarak isimlendirilmiştir.

Yıldırım Bayezid döneminde Saruca Paşa ile başlayan “Kaptan-ı Derya'lık/Kaptan Paşa'lık” makamı 1867 yılında kaldırılmış, yerine 1922 yılına kadar sürecek olan “Bahriye Nazırlığı” makamı kurulmuştur².

1867 yılından Bahriye Nazırlığı dönemine gelinceye kadar, toplam 161 Kaptan-ı Derya ve Kaptan Paşa hizmette bulunmuştur.

Abdülaziz (1861-1876) döneminde donanmanın yenilenmesi için bir program kabul edilmişti. Ancak bu programı oluşturmak için elde mali olanak da yoktu. Sultan Abdülaziz ordu ile birlikte donanmanın da kalkındırılması için büyük çapta dış borçlanmalara yöneldi ve sonunda her ne kadar dünyanın, İngiltere ve Fransa'dan sonra aded bakımından üçüncü derecesinde bir deniz gücü oluşturmayı başardıysa da bu gemilere ne yeterince eğitim görmüş subay ve erat verilebildi ve ne de gemilerin bakım tutum ve eğitimleri yeterince sağlanabildi³.

Dönemin güçlü donanmaları arasında gösterilen Osmanlı donanması, 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi'nde etkin bir rol oynayamadığı ve yenilgiyi önleyemediği

---

¹ **Türk Deniz Kuvvetleri “Denizcilerin Koruyucuları”**, 1. baskı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, Ankara, 2003, s.13.

² **A.g.e.**, s.30.

³ **20 nci Yüzyıl.'a Kadar Deniz Kuvvetleri**, Deniz Harp Akademisi Komutanlığı yay., İstanbul, s.65.

gerekçesiyle, Sultan II.Abdülhamit (1876-1909) tarafından otuz üç yıl boyunca Haliç'te atıl tutulmuştur⁴.

Donanma gemilerinin Haliç'te uzun yıllar hareketsiz tutulması, Osmanlı İmparatorluğu'nun denizcilik faaliyetlerine büyük bir darbe indirmiştir. Bu karanlık dönemin ilk ve en acı yansıması, 1864 yılında İstanbul Tersanesinde inşa edilen ve 13 yıl hiç seyir yapmamış olan Ertuğrul Fırkateyni'nin, iade-i ziyaret maksadı ile gittiği Japonya karasularında, 18 Eylül 1890 günü kayalıklara çarparak batması olmuştur⁵.

Donanma'nın, Yunanistan'ın 1897 yılında Girit'i işgal etmesi ile başlayan Osmanlı-Yunan Harbi'nde faaliyet gösterememesi ve Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa'nın da teklifi üzerine, Sultan Abdülaziz döneminde görev yapan bazı gemilerin onarılmasına ve ilave olarak yeni gemilerin alınmasına karar verilmiştir. Bu kapsamda, 1903 yılında Hamidiye Kruvazörü ile Ertuğrul ve Söğütlü Yatları İngiltere'ye, Mecidiye Kruvazörü Amerika'ya, 1906 yılında Berk-i Satvet ve Peyk-i Şevket Torpido Kruvazörleri Almanya'ya, yine aynı yıl Taşoz, Basra, Samsun ve Yarhisar Muhripleri ile "HİSAR" Sınıfı dört torpidobot ve onbir gambot Fransa'ya, onbir torpidobot da İtalya'ya sipariş verilmiştir. Bu girişim ile donanmanın yeniden güçlendirilmesi için büyük bir adım atılmışsa da, yeni alınan gemiler diğerleri gibi Haliç'te atıl tutulmuştur. II.Meşrutiyet 23 Temmuz 1908 tarihinde ilan edildiği zaman Osmanlı donanması, hareket kabiliyeti ve harbe hazırlık seviyesi düşük olan gemiler ve eğitimsiz personelden oluşmuştu.

Güçlü bir donanmanın mevcut olmaması nedeniyle son dönemlerde neredeyse süreklilik kazanan toprak kayıplarının önlenmesi için Osmanlı halkı, 19 Temmuz 1909 günü Donanma Cemiyeti, diğer adı ile Donanma-i Osmani Muavenet-i Milliye Cemiyetini kurmuştur⁶. Bu Cemiyetin yoğun gayreti ile kısa zamanda yüklü

---

⁴ **Türk Deniz Kuvvetleri "Denizcilerin Koruyucuları"**, 1.baskı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, Ankara, 2003, s.31., ayrıca bkz.; **20 nci Yüzyıl.'a Kadar Deniz Kuvvetleri**, Deniz Harp Akademisi Komutanlığı yay., s.66.

⁵ **A.g.e.**, s.31.

⁶ **Türk Deniz Harp Tarihinde İz Bırakan Gemiler, Olaylar ve Şahıslar**, Piri Reis Araştırma Merkezi yay., C.1, Deniz İkmal Grup K.lığı Basımevi Amirliği, Ankara, y.y., s.3.

miktarda para toplanmış ve bu kaynak ile Almanya'dan 1910 yılında Yadigar-ı Millet, Gayret-i Vataniye, Nümune-i Hamiyet ve Muavenet-i Milliye Muhripleri ile Barbaros Hayreddin ve Turgutreis Zırhlıları satın alınmıştır⁷.

Donanma'nın geliştirilip güçlendirilmesi ve finansal kaynak yaratma maksadıyla; önceleri İngiliz Amiral Gamble'nin başkanlığında bir heyetten, I.Dünya Savaşı'nın başlangıcından itibaren de, bir Alman heyetinden yararlanılmıştır.

Deniz Kuvvetleri, kendi içerisinde bir takım düzenlemeler yaptığı ve içe dönük olarak faaliyet gösterdiği bir ortamda, birdenbire kendisini Osmanlı-İtalyan (Trablusgarp) (1911-1912) ve bunu izleyen Balkan harpleri (1912-1913) içerisinde bulmuştur.

Osmanlı Donanması, Ege'de 16 Aralık 1912 tarihinde yapılan İmroz ve 18 Ocak 1913 tarihinde yapılan Mondros Deniz Muharebelerinde Yunan Donanması karşısında başarılı olamamıştır⁸.

Bu dönemde, Ege ve Akdeniz'de, yedi buçuk ay süre ile Akın Harekatı⁹ icra ederek, Yunan Donanması ve harp potansiyeline kayıp ve hasar verdiren Rauf Orbay

---

⁷ A.g.e., ss.3-4.

⁸ **20 nci Yüzyıl'a Kadar Deniz Kuvvetleri**, Deniz Harp Akademisi K.lığı yay., ss.94-98, ayrıca bkz.; **Türk Deniz Harp Tarihinde İz Bırakan Gemiler, Olaylar ve Şahıslar**, Piri Reis Araştırma Merkezi yay., C.1, Deniz İkmal Grup K.lığı Basımevi Amirliği, Ankara, y.y., ss.23-41.

⁹ Balkan Savaşı esnasında, Yunan Donanmasının Ege'de siklet merkezi tesis etmesini önlemek, başta Averoff Zırhlısı olmak üzere, Yunanistan'ın ana muharip unsurlarını, kuvvet inkısamı yaratacak şekilde üzerine çekerek Osmanlı Donanması üzerindeki baskıyı hafifletmek amacıyla Hamidiye'nin Ege'deki Yunan askeri tesis ve gemilerine yönelik taarruzi bir hareket icra etmesi kararlaştırılmıştır. Hazırlanan hareket planında, Gemi Komutanı Rauf Beyin (Hüseyin Rauf Orbay) koşullara bağlı olarak vereceği kararlara istinaden Ege'de tecavüzi hareketlerde bulunması, daha sonra İzmir'e dönmesi, bu mümkün olmadığı takdirde İskenderiye, Brindisi gibi tarafsız limanlarda hem kendisini emniyete alması hem de lojistik destek temin etmesi öngörülmüştür.

Hamidiye Kruvazörü 13 Ocak 1913'te hareket emrini aldıktan sonra Yunan gemileri tarafından tespit edilmeden Çanakkale'den Ege'ye çıkmış ve 15 Ocak 1913 günü Orta Ege'de Siros Adası'ndaki askeri hedefler ile birlikte, fabrika ve barut deposunu 2800 metre mesafeden ateş altına alarak imha etmiş; daha sonra liman önüne yaklaşarak Yunan Donanmasına ait Makedonya Kruvazörünü top taarruzları ile nötrale etmiştir. Hamidiye, Siros Adası'na gerçekleştirdiği hareket sonrasında düşman kuvvetleri tarafından tespit edilmeden Akdeniz'e çıkmıştır.

Hamidiye 7 ay 24 gün Akdeniz de kalarak Mısır, Malta ve İsrail limanlarında lojistik ihtiyaçlarını karşılayarak Adriyatik Denizi ve Akdenizde Yunanistan'a ait deniz ticaret filosuna ve kara birliklerine saldırılar düzenleyerek zararlar vermiştir.

Hamidiye Kruvazörü daha dönemlerde de hem Doğu Akdeniz hem de Kızıldeniz'de görevler yaptıktan sonra 26 Ağustos 1913 tarihinde onarım maksadıyla İzmir'e dönmüştür(www.dzkk.tsk.tr).

komutasındaki Hamidiye Kruvazörü, dünya deniz tarihine geçen göz kamaştırıcı başarıları ile Deniz Harp Tarihindeki yerini almıştır. Her ne kadar bu hareket harbin sonucunu değiştirmemişse de, tüm dünyada büyük hayranlık uyandırmıştır. Akın Harekatı batılı deniz harp akademilerinde ders olarak okutulmuştur¹⁰.

Balkan Harbi sonrasında paraları ödenmiş olmasına rağmen, Sultan I. Osman ve Reşadiye savaş gemilerine İngiltere'nin el koyması, Osmanlı kamuoyunu geniş ölçüde etkilemiş ve halk arasında büyük üzüntüye neden olmuştur¹¹.

I.Dünya Harbi'nin başlaması ile birlikte Osmanlı Devleti tarafsızlığını ilan etmiştir. Ancak, Akdeniz'de bulunan Goeben ve Breslau adındaki iki Alman harp gemisi Adriyatik ve Mora açıklarında bulunan İngiliz Donanmasının baskısı nedeniyle 10 Ağustos 1914 günü Çanakkale Boğazı'na girmiştir¹². Osmanlı Devleti de tarafsızlığını bozmamak için tek taraflı bir bildiri ile bu gemileri satın aldığını açıklamıştır¹³. Ertesi gün gazeteler, Türkiye'nin bu gemileri 80 milyon marka satın alınmış olduğunu ilan etti¹⁴. 16 Ağustos 1914 günü bu gemilere Türk Bayrağı çekilerek, "Yavuz" ve "Midilli" adları verilmiştir¹⁵. Bununla birlikte, Osmanlı Hükümeti, 27 Eylül 1914 günü Çanakkale Boğazı ve Ege çıkışını mayınlatarak Boğaz'ı kapatmıştır¹⁶.

Bu dönemde, Donanma Komutanlığına atanmış bulunan Alman Amiral Souchon, Yavuz ve Midilli gemilerinin de bulunduğu Osmanlı Donanmasını keşif, gözetleme ve muhtelif eğitimler yaptırmak gerekçesiyle 27 Ekim 1914 tarihinde Karadeniz'e çıkarmıştır. Alman Amiral Souchon'un emriyle Sivastopol, Novorosisk

---

¹⁰ Nejat Gülen, Şanlı Bahriye-Türk Bahriyesinin İki Yüz Yıllık Tarihi 1773-1973, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2001, s.235

¹¹ **Türk Deniz Kuvvetleri "Denizcilerin Koruyucuları"**, ..., s.40., ayrıca bkz.; İskender Tunaboylu, **Yavuz Zirhlisi**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2006, s.19., Richard Humble, "*Goeben'in Kaçışı ve Türkiye Savaşta*", **20.Yüzyıl Tarihi**, Cilt I (1970), s.345, Bahri S.Noyan, "*Sultan Osman ve Reşadiye Drednotları*", **Hayat Tarihi Mecmuası**, (5 Haziran 1969), ss.34-37.

¹² Şerafettin Erdem, "*Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdi*", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, 554 (Kasım 1992), s.4., ayrıca bkz.; Tunaboylu, **a.g.e.**, s.32., **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (Deniz Harekatı)**, Genkur yay., VIII, Ankara, 1976, s.97.

¹³ Tunaboylu, **a.g.e.**, s.35., **I.Dünya Harbinde Türk Harbi (Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi)**, I, Genkur yay., Ankara, 1970, s.66.

¹⁴ Tevfik İnci, **Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları**, Deniz Basımevi Md.lüğü, İstanbul, 2005, s.145.

¹⁵ Donanma Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi, **Raşit Metel Arşivi**, 3, 3/85.

¹⁶ **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (Deniz Harekatı)**, s.57.

ve Odesa Limanları 29 Ekim 1914 sabahı bombardıman altına alınmış ve bu olay ile fiili olarak Osmanlı Devleti I.Dünya Harbi'ne girmiştir¹⁷.

Ege'deki güçlü İngiliz ve Fransız Donanmalarının mevcudiyeti nedeniyle, Osmanlı donanması I.Dünya Harbi esnasında Ege'de sınırlı olarak faaliyet göstermiştir¹⁸.

İngiltere ve Fransa'nın, Osmanlı Devleti'nin harbe devam azim ve iradesini kırmak ve aynı zamanda müttefikleri olan Rusya'yı Boğazlar üzerinden takviye etmek üzere, Çanakkale Boğazı'ndan geçerek İstanbul'a ulaşma hedefi, Çanakkale Deniz Zaferi'ne neden olacak olayların başlangıcı olmuştur.

Müttefik donanmanın yapmış olduğu stratejik taarruz hazırlıkları karşısında; Türk donanması da savunma etkinliğini artıracak son imkanlarını seferber etmiştir. Bu kapsamda, Türk Deniz Harp Tarihinin bir gurur abidesi olan Tophaneli Yüzbaşı Hakkı Bey komutasındaki Nusret Mayın Gemisi, 07-08 Mart 1915 gecesi büyük bir gizlilik içerisinde mevcut 26 mayını dökmüştür¹⁹.

Nusret mayın gemisi tarafından dökülen mayınlara çarpan Müttefik donanması, ağır yenilginin yanı sıra ülkelerinde küçümsenemeyecek bir prestij kaybına uğramıştır²⁰.

Çanakkale Cephesi'nde istediği sonuçları alamayan İtilaf Devletleri, harbi başka cephelerden devam ettirme kararı almıştır. Selanik'ten Filistin'e intikal eden Müttefik Konvoyu'nu engellemek maksadıyla Yavuz ve Midilli Zırhlıları, beraberlerinde Muavenet-i Milliye, Basra ve Samsun Gemileri ile 20 Ocak 1918 günü Çanakkale Boğazı'ndan Ege'ye çıkmıştır²¹. Gökçeada yakınlarında Yavuz Zırhlısı mayına çarparak yara almış, müteakiben İngiliz uçaklarının hücumuna

---

¹⁷ A.g.e., ss.58-68, ayrıca bkz.; **Türk Deniz Kuvvetleri “Denizcilerin Koruyucuları”**, ..., s.41., Raşit Metel, **Atatürk ve Donanma**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 1966, s.1.

¹⁸ **Türk Deniz Kuvvetleri “Denizcilerin Koruyucuları”**,..., s.43.

¹⁹ A.g.e., s.45.

²⁰ A.g.e., s.47.

²¹ Tevfik İnci, **Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları**, ..., s.150.

uğramış, sakinme manevrası yaparken ikinci bir yara daha almıştır. Bu esnada Midilli Kruvazörü, mayınlı sahadan geçerken 5 mayın yarası olarak batmıřtır²². Yavuz Zırhlısı onarım için geri intikalde iken, Çanakkale Boğazı'nda, Nara açıklarında üçüncü kez mayına çarparak karaya oturmuş, burada altı gün boyunca İngiliz uçaklarının hava hücumuna uğramış; daha sonra kurtularak İstinye'ye ekilmiřtir²³.

Dört yıl süren Birinci Dünya Harbi'nde, zaten zayıf olan Osmanlı Donanması büyük kayıplara uğramış ve savaştan son derece yıpranmış olarak çıkmıştır. Elde kalan gemilerin kontrolü ise, 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi hükümleri uyarınca, İtilaf Devletleri'nce teşkil edilen Kontrol Komisyonuna bırakılmıřtır²⁴.

B. Milli Mücadele Döneminde Denizgücü

Mondros mütarekesi gereği, Turgutreis, Hamidiye ve Mecidiye Kruvazörleri, İşgal Kuvvetleri tarafından duruş ve vuruş güçleri zayıflatılarak Haliç'te atıl olarak tutulmuş, Yavuz Zırhlısı ise, Haliç'te deniz trafiğini aksatabileceği endişesi ile cephanesi alınmış ve topları sökülmüş olarak İzmir'e nakledilmiřtir²⁵. Bu dönemde sadece, Marmara'da sahil güvenlik hizmetleri için kullanılan Akhisar ve Dra Torpidobotları ile aynı görev için İzmir'e gönderilen Hızırreis Gambotu ve Saros Körfezi'nde mayın temizleme faaliyeti ile görevlendirilen Nusret Ve Tir-i Müjgan mayın gemileri görev yapmıřtır²⁶.

---

²² A.g.e., s.151, ayrıca bkz.; Tunaboylu, a.g.e., ss.62-63., **Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi (Deniz Harekatı)**, s.397.

²³ Tunaboylu, a.g.e., s.64, ayrıca bkz.; Hüseyin Sami "*Büyük Harbin Son Senesinde Yavuz ve Midilli*", **Deniz Mecmuası**, 310 (Teşrini Evvel 1928), s.63., **Türk Deniz Kuvvetleri "Denizcilerin Koruyucuları"**, ..., s.48., Afif Büyüktuğrul, **Cumhuriyet Donanması (1923-1960)**, Dz.Bas., İstanbul, 1967, s.84.

²⁴ **Türk Deniz Kuvvetleri "Denizcilerin Koruyucuları"**, s.48; **Türk Deniz Harp Tarihinde İz Bırakan Gemiler, Olaylar ve şahışlar**, ..., s.107-108.

²⁵ Bülent Işın, "*İstiklal Savaşında Türk Bahriyesi*", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, 552 (Mart 1992), s.69.

²⁶ **Türk Deniz Kuvvetleri "Denizcilerin Koruyucuları"**, ..., s.53

Bazı Türk denizciler gizlice Anadolu'ya geçerek kara savaşlarına fiili olarak katılmış, bazıları ise Karadeniz'de ve Marmara'da lojistik nakliyatı idame ettirmişlerdir.

1919 yılının Şubat ayında Amiral Calthorpe'un talebiyle²⁷, Karadeniz'deki ticaret gemilerin emniyetini sağlamak ve kaçakçılığa mani olmak üzere ana silahları alınmış olarak, Bahriye Nezareti tarafından Preveze Gambotu Sinop'a, Aydınreis Gambotu Trabzon'a gönderilmiştir²⁸. Bu gambotların tonajları 512 idi. Preveze ve Aydınreis Gambotları 1919 yılı sonlarına kadar kömür sağlanamadığı için limanda kalmıştır. İstiklal Harbi başladığında ise bu iki gambot, İstanbul Hükümeti'nin bütün zorlamalarına rağmen İstanbul'a geri dönmeyip, Milli Hükümetin emrine girmiş ve İstiklal Harbi Nakliye Filosunun çekirdeğini oluşturmuştur²⁹.

Diğer taraftan, İstanbul'da kalan denizciler, Muavenet-i Bahriye Cemiyeti'ni kurarak, Milli Hükümetin deniz gücünü personel ve materyal olarak desteklemiş ve aynı zamanda Milli Kuvvetlere istihbarat desteği sağlamışlardır³⁰.

Kurtuluş Savaşı deniz olaylarında, tarafların birinin, elinden bütün olanakları alınmış ve her türlü destekten yoksun olduğu, diğer tarafın ise zamanın bütün teknik, mali ve siyasal olanaklarından yararlanma potansiyeline sahip olduğu görülür. Bütün bu olumsuz koşullara rağmen, Rusya'dan yapılan ve hayati önemi haiz silah ve cephane nakli, birliklerin yer ve bölge değiştirmeleri, Rum ve Pontus kökenli eşkıyanın takibi ve imhası görevlerinin ifa edilmesinde deniz hareketinin önemi çok büyük olmuştur³¹. Kurtuluş savaşı süresince deniz nakliyatına katılan tüm gemilerin toplam taşıma kapasitesinin takriben 7800 ton olmasına karşın, kurtuluş savaşının başlangıcından Lozan Antlaşması'na kadar geçen sürede denizyolu ile getirilen askeri malzemenin 1937 yılında görevli bir deniz heyeti tarafından resmi bilgilere

---

²⁷ Melih Erenoğlu, "*Kurtuluş Savaşı'nda Türk Deniz Harekatı*", **Donanma K.lığı İnci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.1., ayrıca bkz.; Mithat Işın, *İstiklal Harbi Deniz Cephesi*, Deniz Basımevi, İstanbul,1946, s.11., Metel, **a.g.e.**, s.29.

²⁸ Raşit Metel, "*Milli Mücadele Ve Atatürk'ün Donanma Gemileri İle Yaptığı Geziler*", **Dz.K.K. Dergisi**, 514, Temmuz, 1981, s.15.

²⁹ **Türk Deniz Kuvvetleri "Denizcilerin Koruyucuları"**, ..., s.53

³⁰ **A.g.e.**, s.53.

³¹ Tefvik İnci, **Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları**, ..., s.169.

dayanılarak yapılan hesaplara göre 220.000 tonu bulması, bu alanda yapılan olağanüstü başarılı hizmet ve faaliyetlerin bir göstergesi olmuştur³².

Deniz Güverte Albay Mithat Işın'ın yaptığı araştırmaya göre ise, toplam nakliyat 40.000 tonu bulmuştur³³.

Kurtuluş Savaşı deniz olayları 1920 yılında başlar ve karakteri bakımından üç aşamada incelenmektedir³⁴:

- 1920 yılı süresince milli hükümet'in deniz hareketi gereksinimleri için, düzenlenme ve teşkilatlandırma faaliyetleri devam etmiştir.
- 1921 yılı süresince stratejik savunmanın ve deniz ulaşımının sağlanması gayretlerine başlanmıştır.
- 1922 yılı süresince deniz ulaşımının yanında taarruz uygulamaları da icra edilmiştir.

Karadeniz üzerinden silah, cephane ve her türlü malzemeyi ihtiva eden lojistik nakliyatı idame yaşamsal bir boyut kazanmıştır. Bu maksatla, Karadeniz'de kaçak olarak bir deniz nakliyat teşkilatının meydana getirilmesi hayati bir hareket ihtiyacı olarak ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda, 10 Temmuz 1920 günü Milli Müdafaa Vekaleti (Milli Savunma Bakanlığı)'ne bağlı olarak "Umur-u Bahriye Müdürlüğü" teşkil edilmiş ve bu Kuruluşa, öncelikle Karadeniz'deki deniz nakliyatını tesis ve idame etme görevi verilmiştir. Ayrıca mevcut deniz teşkilleri de bu Müdürlüğe bağlanmıştır. Bu Kuruluş, mahalli tekneler ve gönüllüleri son derece başarılı bir şekilde örgütlemiş; düşman gemilerinin hareketlerini izlemek üzere güvenilir bir istihbarat ağı tesis etmiş ve bu nedenle lojistik nakliyat, en uygun zaman ve mekan koordinesi ile başarıyla sürdürülmüştür³⁵.

---

³² Şemsettin Bargut, **Birinci Dünya Harbinde ve Kurtuluş Savaşında Türk Deniz Harekatı**, Deniz Kuvvetleri yay., Ankara, 200, s.93.

³³ Mithat Işın, **a.g.e.**, s.150.

³⁴ Melih Erenoğlu, **a.g.m.**, s.2.

³⁵ **Türk Deniz Kuvvetleri "Denizcilerin Koruyucuları"**, ..., s.54

Ankara’da kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Rusya ile askeri malzeme yardımı konusunda anlaşma sağlamıştır. Bu maksatla, 21 Eylül 1920 tarihinde kurulan Trabzon Kaçakçı Müfrezesi, Milli Müdafaa Vekaleti’nin 26 Ekim 1920 tarihli talimatı ile Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Müfreze Kumandanlığı adını almıştır³⁶.

İstiklal Harbi’nin müteakip safhalarında Deniz Kuvvetlerine, özellikle de deniz nakliyatına olan ihtiyacın artması ve bu yönde kullanılan deniz vasıtalarının nitelik ve niceliğinin büyümesi sebebiyle “Umur-u Bahriye Müdürlüğü” teşkilatı genişletilmiş ve bu Müdürlük, 01 Mart 1921 tarihinde Milli Müdafaa Vekaletine bağlı olarak, “Bahriye Dairesi Reisliği” adını almış³⁷;

- İzmit, Samsun, Amasra Bahriye Kumandanlıkları,
- Trabzon Nakliyat-ı Bahriye Müfreze Kumandanlığı,
- Karadeniz Ereğli Nakliyat-ı Bahriye Kumandanlığı,
- Eğirdir Gölü Bahriye Müfrezesi,
- Fethiye Bahriye İhtiyat Grubu,

bu Reislik emrine verilmiştir.

Milli Mücadele süresince Karadeniz’deki lojistik nakliyat faaliyetleri kapsamında, irili ufaklı 26 tekne ile toplam 300 bin ton malzeme Sovyetler Birliği’nin Karadeniz limanlarından Türk limanlarına taşınmış ve bu suretle Anadolu’daki cepheler desteklenmiştir³⁸. Ayrıca, düşmanın ağır baskı ve engellemelerine rağmen, bir avuç denizcinin çabaları ile İstanbul’dan denizyolu ile İnebolu, Samsun, Yalova, Karamürsel ve İzmit’e gizli ve kaçak yollarla cephe ve malzeme sevk edilmiş, bu girişimler Türk Kuvvetlerin hem direncini artırmış, hem de moral ve motivasyonunu en üst düzeye çıkarmıştır³⁹.

³⁶ A.g.e., s.54., ayrıca bkz.; Melih Erenoğlu, a.g.m., s.3.

³⁷ A.g.e., s.54, ayrıca bkz.; Afif Büyüktuğrul, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması**, IV, Deniz Basımevi, İstanbul, 1984, s.507.

³⁸ Tefvik İnci, **Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları**, ..., s.169.

³⁹ **Türk Deniz Kuvvetleri “Denizcilerin Koruyucuları”**, ..., s.55.

Kurtuluş savaşı süresince deniz nakliyatının yanı sıra, nakliye filosunun kapasitesini artırmak ve Yunan Deniz Kuvvetlerinin Karadeniz'deki faaliyetlerine manevi bir darbe indirmek maksadıyla Rus limanları ile İstanbul arasında nakliyat yapan Yunan ticaret gemilerine taarruz faaliyetlerinde bulunulmuştur⁴⁰. Bu saldırılar neticesinde, Yunanlılara ait Enosis ve Urania Şilepleri ele geçirilerek Türk bayrağı çekilmiş ve gemilere Trabzon ve Samsun adları verilmiştir⁴¹.

Kurtuluş Savaşı'nda icra edilen Türk deniz hareketi düşman kuvvetlerine büyük zayıflık vermemesine rağmen, sağlamış olduğu lojistik destek sayesinde savaşın idamesinde ve zaferle neticelenmesinde büyük rol oynamıştır. Nakliye gemilerinin izlemiş oldukları hareket tarzı, kıyı gözetleme istasyonlarının sağlamış olduğu istihbarat raporları ve liman reisliklerinin gemilerin hareketlerini koordineli bir şekilde titizlikle takip etmeleri, Kurtuluş Savaşı'nda icra edilen deniz hareketinde minimum zayıflık verilmesine neden olmuştur.

C- Cumhuriyet İlanı Sonrası Deniz Kuvvetleri Ve Bahriye Vekaleti Dönemi

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yeni Türkiye Cumhuriyeti'ne, Osmanlı Devleti'nden donanma namına bir enkaz kalmıştır⁴². Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin, Osmanlıdan donanma olarak teslim aldığı irili-ufaklı 52 parça geminin; 26'sı görev yapacak durumda (1 kruvazör (Hamidiye), 2 yat, 7 torpidobot, 5 motor ganbot ve 2 mayın dökücü, 9 mayın ihraç motoru), 22'si onarıma muhtaç, 4'ü de onarım dahi kabul etmeyecek durumda idi⁴³. Gemilerin çoğunluğu onarımda olduğu için de donanmaya ne bir kadro yapılıyor ne de belirli kadrolara erat veriliyordu. Onarımı

---

⁴⁰ Melih Erenoğlu, **a.g.m.**, s.10.

⁴¹ Mithat Işın, **a.g.e.**, s.11.

⁴² Rasim Ünlü, "*Cumhuriyet Donanmasının Oluşumu ve Güç Haline Gelmesi*", **Donanma K.lığı 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.2-3., ayrıca bkz.; Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atatürk ve Türk Denizciliği**, 1969, Ankara, s.81; Ergun Demirel, "*Türk Deniz Tarihi Özeti Cumhuriyetin 60.ıncı yılında Türk Deniz Kuvvetleri*", **Dz.K. Dergisi**, Ankara, 1983, Sayı: 523, s.4; Necmettin Olgaç, **Türk Deniz Tarihi Özeti**, İstanbul, 1952, s.92; **Türk Deniz Harp Tarihinde İz Bırakan Gemiler, Olaylar ve Şahıslar**, ..., s.109.

⁴³ İskender Tunaboğlu, **a.g.e.**, s.69.

biten gemiler Bahriye Dairesinin tayin edeceği sayıda asker alıp eğitime devam edecekti. Bu durum 1925 yılına kadar böyle devam etmiştir⁴⁴.

Silah imkan ve kabiliyetleri itibarıyla Ege ve Karadeniz’de görev yapabilecek tek gemi Hamidiye idi⁴⁵. Kontrol komisyonunun talebiyle İzmit’e gönderilen Yavuz ise, İstiklal Harbi sırasında İngilizler tarafından İzmit’ten Tuzla’ya, daha sonra da Müttefiklerin İstanbul’u terki ile birlikte Bebek’de yaralı olarak şamandıraya bağlanmıştır⁴⁶.

Mudanya Mütarekesi’nin 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanması ile birlikte 14 Kasım 1922 tarihinde Kasımpaşa’daki Bahriye Nezareti binası “İstanbul Bahriye Kumandanlığı” karargahı haline getirilmiş ve küçük tonajlı harp gemilerinin bakım ve onarımlarının yaptırılarak “harekata hazır” hale getirilmesi için çalışmalar başlatılmıştır⁴⁷.

Gemilerdeki genel tamirat 1924 ile 1927 yılları arasında devam eder, donanma ancak 1928’de toplu hareket yapabilecek duruma gelir. Yalnız Yavuz kruvazörünün onarımı 1930’a kadar sürecektir⁴⁸. Genellikle donanma kış aylarını onarım ile geçirmekte, Nisan ayından itibaren denize çıkarak Marmara denizinde eğitim yapmaktaydı. Ekim ayında Akdeniz’de yada Karadeniz’de Donanma Tatbikatı⁴⁹ yapılırdı⁵⁰.

Lozan Antlaşması gereği, Boğazlar bölgesinin özel bir komisyon tarafından idare edilecek tarafsız bir statüde olması nedeniyle Marmara Denizi içinde donanmaya ait üs teşkil edecek bir liman yapılmasına karar verilmiş ve bu maksatla en elverişli bölge olan İzmit Körfezi’nde uygun yerlerin fizibilite çalışmaları

---

⁴⁴ ATASE Arşivi, Tarihçe Koleksiyonu (Dz.K.K.), Dz.K.K. Tarihçesi (1923-1935), 1, 1-23.

⁴⁵ Büyüktuğrul, a.g.e. s.81., ayrıca bkz.; Fahri Korutürk, **5.Cumhurbaşkanı, F.Korutürk’ün Söylev ve Demeçleri- II**, Ankara, 1977, s.172; Fahri Engin **Büyük Atatürk ve Türk Denizciliği**, Yakın Tarihimiz, IV, s.33.

⁴⁶ Rasim Ünlü, a.g.m., s.2.

⁴⁷ **Türk Deniz Kuvvetleri “Denizcilerin Koruyucuları”**, s.58.

⁴⁸ Rasim Ünlü, a.g.m., s.4., ayrıca bkz.; **20 nci Yüzyıl’a Kadar Deniz Kuvvetleri**, Deniz Harp Akademisi K.lığı yay., s.220.

⁴⁹ Donanma Tatbikatı daha sonraları Denizkurdu Tatbikatı olarak icra edilmeye başlanmıştır.

⁵⁰ ATASE Arşivi,..., 1-45.

yapılmıştır. 1923 yılında “Marmara Üssü Bahri ve Kocaeli Müstahkem Mevki Kumandanlığı” adı altında yeni bir komutanlık İzmit’te teşkil edilmiş ve aslında Kilise olan Fransız okul binası satın alınarak, komutanlık karargahı bu binaya nakledilmiştir. İzmit Bahriye Kumandanlığı ise bu komutanlığa bağlanmıştır⁵¹.

Atatürk çok istediği deniz yolculuğunu, Cumhuriyet’in ilanından bir yıl gibi kısa bir süre sonra 11-21 Eylül 1924 tarihleri arasında Cumhuriyet Donanmasının denize çıkan ilk gemisi olan Hamidiye Kruvazörü ile Karadeniz Limanlarına istinaden yapmıştır⁵².

Atatürk’ün yapmış olduğu gezinin detayları ileri bölümlerde açıklanmıştır. Bu geziden elde edilen en önemli sonuçlardan bir tanesi Atatürk’ün Deniz Kuvvetlerinin ihtiyaçların karşılanmasının öncelikli olmasına ve Bahriye Vekaleti’nin kurulmasının gerekliliğine inanmış olmasıdır. Çünkü Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak “çok büyük donanma” dan söz etmiş olmasına rağmen onun uygun bulduğu donanma sadece Bursa ovasındaki kolordu emrinde çalışacak ve Çanakkale boğazını savunacak ufak bir Donanma idi. Ne Yavuz gemisini onartmak ne de büyük gemiler almak istiyordu. İki denizaltı gemisi ve İstiklal Savaşı’nda getirilen 300 tane mayın deniz savunmasına yetecekti.⁵³ Ama Atatürk, bir karacı subay olarak böyle düşünmüyordu.

Bahriye Vekaletinin teşkili hakkındaki kanun tasarısı Kastamonu Milletvekili Bahriyeli Ali Rıza Bey tarafından verilir⁵⁴. Türkiye Büyük Millet Meclisinden 30 Aralık 1924 tarihinde Bahriye Vekaleti (Denizcilik Bakanlığı) yasası çıkarılır⁵⁵.

---

⁵¹ **Türk Deniz Kuvvetleri “Denizcilerin Koruyucuları”**, ..., s.58.

⁵² Rasim Ünlü, **Atatürk Döneminde (1923-1938) Cumhuriyet Bahriyesinin Oluşumu ve Gelişim Süreci**, (Doktora Tezi), İstanbul, 1996,ss.8-14, ayrıca bkz.; Rasim Ünlü, “*Atatürk’ün Hamidiye Savaş Gemisi ile Karadeniz Seyahati (11-24 Eylül 1924)*”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri -II** ss.549-555., Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atatürk ve Türk Denizciliği**, 1969, Ankara, s.98, Raşit Metel, **a.g.e.**, s.44.

⁵³ Leman Yılmaz, “*Atatürk ve Deniz Kuvvetleri*”, Deniz Kuvvetleri Dergisi, 590, Temmuz, 2004, s.8.

⁵⁴ Rasim Ünlü, “*Birinci Dünya Harbinden Önce Cumhuriyetin Kuruluşundan Sonra Türk Bahriyesinin Yeniden Organizasyonu ve Deniz Kuvvetleri K.lığının Oluşumu ve Askeri Sonuçları (1923-1949)*”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri-II**, Genkur Basımevi, Ankara, 1977, s.167., ayrıca bkz.; Rasim Ünlü, “*Cumhuriyet Donanmasının Oluşumu ve Güç Haline Gelmesi*”, **Donanma K.lığı İnci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.6., Fahri Çoker, **Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler**, Ankara, 1994, s.60,72-73.

Kanun tasarısı dört maddeden oluşmuştur⁵⁶:

1. Bahriye Umur-u Müdafa-i Milliye Vekaletinden tefrik edilerek, bu umurla meşgul olmak üzere, Bahriye vekaleti teşkil edilmiştir
2. Bahriye Erkan-ı Harbiyesi, bir Bahriye Erkan-ı Harb Reisinin emrinde olarak, Erkan-ı Harbiye-i Umumiyyeye raptedilmiştir,
3. İşbu kanun neşri tarihinden mer'idir,
4. İşbu kanunun icrasına İcra Vekilleri memurdur.

Bahriye Vekaleti'n eğitim, hareket ve strateji yönünden hiçbir mes'uliyeti yoktu, yalnızca idari işleri yönetecek, Genelkurmay'ın hazırlayacağı projelere göre bahriyenin savaşa hazır olmasını sağlayacaktır. Böylece Denizciler, eğitim, hareket ve strateji yönünden Genelkurmay'a, idari ve mali yönden Bahriye Vekaleti'ne bağlanmışlardı. Bu durumda denizciler Milli Savunma Bakanlığı'ndan tamamen ayrılmışlardır⁵⁷. Artık kurulan Bahriye Vekaleti, Denizciler için yeni bir yapılanma odağı olarak görülmektedir. Milli Savunma Bakanlığı ise sadece Karacıların bakanlığı durumunda gibidir.⁵⁸

Bahriye Vekaletine 31 Aralık 1924 tarihinde Atatürk'ya yakınlığı ile bilinen Cebelübereket (Osmaniye) milletvekili Topçu Binbaşı İhsan (Eryavuz) Bey getirilmiştir⁵⁹.

---

⁵⁵ **Türk Deniz Kuvvetleri "Denizcilerin Koruyucuları"**, s.60., ayrıca bkz.; Rasim Ünlü, "*Birinci Dünya Harbinden Önce Cumhuriyetin Kuruluşundan Sonra Türk Bahriyesinin Yeniden Organizasyonu ve Deniz Kuvvetleri K.lığının Oluşumu ve Askeri Sonuçları (1923-1949)*", **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri-II**, Genkur Basımevi, Ankara, 1977, s.167., Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atatürk ve Türk Denizciliği**, 1969, Ankara, s.106, Leman Yılmaz, **a.g.m.**, s.10.

⁵⁶ T.B.M.M. Tutanak Dergisi, Dönem II, Cilt.2, s.355.; Büyüktuğrul, **a.g.e.**, s.107.

⁵⁷ Rasim Ünlü, "*Cumhuriyet Donanmasının Oluşumu ve Güç Haline Gelmesi*", **Donanma K.lığı 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.7.

⁵⁸ Rasim Ünlü, **a.g.m.**, s.7.

⁵⁹ Serhat Güvenç, "*Yabancı Arşivlere Göre Cumhuriyetin ilk Yıllarında Türk Deniz Kuvvetleri*", **Donanma K.lığı 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri Bildirileri**, 2003, s.y., ayrıca bkz.; Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, TTK Bas., Ankara, 1988, s.427.

Bahriye Vekaletinin öncelik verdiği konu, ülkedeki ekonomik koşulları da gözardı etmeden, mevcut imkanlar dahilinde donanmanın çekirdeğini meydana getirmek olmuştur. Bu çalışmalarında Bahriye Vekaleti kararlı ve emin adımlarla mesafe almış ve Deniz Kuvvetlerinin gelişimini uzun vadeli bir programa dayandırmıştır. Başlangıçta yurt dışı gemi alımından ziyade, mevcut gemilerin onarılarak, donanmaya kazandırılması hedeflenmiştir. İlk olarak, Yavuz Muharebe Kruvazörü'nün onarımı⁶⁰ için bir Fransız şirketi ile anlaşma yapılmıştır. Ancak İstanbul'da Yavuz'u havuzlayacak kapasitede büyük bir havuzun bulunmaması nedeniyle, öncelikle bir Alman şirketinin⁶¹ Gölcük Bölgesinde Yavuz için uygun bir yüzer havuz yapmasına, daha sonra geminin bir Fransız şirketi tarafından onarılmasına karar verilmiştir⁶².

Diğer taraftan, Lozan Antlaşması'nın Boğazlar bölgesini askerden arındırması nedeniyle Haliç'te ve İstinye'de bulunan Deniz Kuvvetlerine ait alt yapı tesisleri ilerleyen yıllar içinde bir plan dahilinde Gölcük'e transfer edilmiştir. Gölcük, bu dönemde ana üs olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmalara paralel olarak, donanma personelinin eğitim ve öğretimine özel bir önem verilmiş; çeşitli konularda talimnameler hazırlanarak, kurumsallaşma yönünde ilk adımlar atılmıştır. Ayrıca, o döneme göre modern sayılabilecek yabancı ülke Deniz Kuvvetleri ile irtibat kurularak, yenilikler takip edilmeye çalışılmış ve Hollanda ile iki adet denizaltı inşası yönünde sözleşme imzalanmıştır⁶³.

Bahriye Vekaleti oluşturulduktan sonra, en önemli sorunlardan biri olan Yavuz gemisinin onarımında bir türlü istenilen çözüm sağlanamamıştı. İşte bu nedenle Atatürk Yavuz gemisini ziyaret etmeyi programına almış ve bu amaçla, Ankara'dan İzmit'e gelmiştir. Cumhurbaşkanı, Genelkurmay Harekât Dairesi Başkanı Hüseyin Hüsnü (Emirerkilet) ve İzzettin (Çalışlar) Paşalar, Ticaret Bakanı Ali Cenani, Genel Sekreter Tevfik (Bıyıklıoğlu), Rize milletvekili Fuat, Başyaver

⁶⁰ İskender Tunaboylu, **a.g.e.**, s.71, ayrıca bkz.; **ATASE Arşivi**,..., S.No/Belge No: 1-47.

⁶¹ Alman Flender şirketi ile 15 Temmuz 1925 tarihinde bir mukavele yapılmıştır.

⁶² **ATASE Arşivi**,..., 1-48.

⁶³ İskender Tunaboylu, **a.g.e.**, s.71, ayrıca bkz.; **ATASE Arşivi**,..., 1-49:1-50.

Rasuhi Beyler refakat ediyordu⁶⁴. Buradan da Yavuz gemisine geçmiş ve Yavuz'da törenle karşılanmış, tabura geçen personeli de denetlemiştir⁶⁵.

Bu Yavuz'u görme olayı, aynı zamanda inceleme anlamındadır. Atatürk'ün 21 Eylül 1925 tarihinde Yavuz gemisini ziyaret etmesi, Yavuz'un onarımı işini hızlandırmıştır⁶⁶. Ancak onarım çalışmaları kapsamında Yavuz'un havuzlanması esnasında kızaklardan kayarak havuzun içine düşmesi meselesi, Yavuz-Havuz davası olarak Cumhuriyet tarihine geçmiştir⁶⁷.

Yavuz bütün olumsuz gelişmelere rağmen son seyir tecrübesini 11 Ağustos 1930'da tamamlayarak, aynı gün Cumhuriyet Donanması'ndaki yerini almıştır⁶⁸.

“Yavuz-Havuz Davası”, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa bir Bakan'ın yolsuzlukla, usulsüzlükle suçlandığı, sorgulandığı ve Yüce Divan tarafından mahkum edildiği bir olaydır. Bu dava bir Bakan'ın, ondanda öte bir Bakanlığın geleceğini, sonuçları itibariyle belirlemiş ve Türkiye Cumhuriyeti tarihine keskin bir iz bırakacak şekilde geçmiştir⁶⁹.

Bahriye Vekaleti döneminde yapılan faaliyetlerden bazıları şunlardır⁷⁰:

- Darıca Müstahkem Mevkii, Marmara Üssü Bahri

Kumandanlığına bağlanmıştır.

- İsareis tipi gambotlar gümrük idaresine devredilmiştir.
- Yavuz'un tamiri için bir havuz yaptırıldı ve Gölcük'te tamirine

başlanmıştır.

- Hollanda'ya iki denizaltı gemisi yaptırıldı.
- Kasımpaşa havuz ve tersaneleri 27.12.1927'de Seyr-i Sefain

İdaresi'ne devredildi.

---

⁶⁴ Raşit Metel, “*Milli Mücadele Ve Atatürk'ün Donanma Gemileri İle Yaptığı Geziler*”, **Dz.K.K. Dergisi**, 514, Temmuz, 1981, s.22.

⁶⁵ Rasim Ünlü, **a.g.t.**, ss.40-41.

⁶⁶ Rasim Ünlü, **a.g.m.**, s.8.

⁶⁷ Tunaboylu, **a.g.e.**, s.76-80., ayrıca bkz.; Büyüktuğrul, **a.g.e.**, s.132-133.

⁶⁸ Afif Büyüktuğrul, **Cumhuriyet Donanması (1923-1960)**, Deniz Basımevi, İstanbul, 1967, s.59.

⁶⁹ Rasim Ünlü, **a.g.m.**, s.9.

⁷⁰ Rasim Ünlü, **a.g.t.**, s.59.

- Turgut Reis, Hamidiye, Mecidiye, Peyk-i Şevket, Berk-i Satvet, Samsun, Basra ve Taşoz gibi gemilerin onarım ve bakımları yapıldı.
- Alman Danışmanlar Heyeti getirildi.
- Talimnameler ve Donanma Emirnameleri oluşturuldu.
- Yurt dışındaki kurslara personel gönderildi.
- İlk manevralar başlatıldı.
- Hamidiye Savaş Gemisi Odessa'ya gönderildi.
- İlk Sapka Bahriye Vekili ve Bahriyeli subaylarca giyildi.
- 1 Temmuz 1926'da kabotaj hakkı sağlandı. Daha sonraları 1 Temmuz "Denizcilik Bayramı" olacaktır⁷¹.

Cumhuriyet ile birlikte Türk sahillerinde, kendi vatandaşlarına ve kendi bayrağını taşıyan gemilerine ticari hakimiyet hakkı tanınması gündeme gelmiştir. Bu kapsamda 29 Nisan 1926 tarih ve 815 sayılı "Kabotaj Kanunu" çıkartılmıştır. Kabotaj Kanunu 1 Temmuz 1926 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir⁷².

Bahriye Vekaleti ve vekili milletvekili İhsan (Eryavuz) Bey hakkında açılan Yavuz-Havuz davası tez konusu olmadığından detayına girilmemiştir.

Gelişen olaylardan sonra T.B.M.M.'nde 16 Ocak 1928 tarih ve 1198 sayılı kanunla Bahriye Vekaleti'nin Milli Savunma Bakanlığı'na bağlı bir müsteşarlık olması kabul edildi⁷³. 21 Ocak 1928 tarihinde de Vekalet yürürlükten kalkmıştır. İsmet İnönü Hükümeti, Bahriye Vekaleti'ni kaldırma gerekçesini şöyle açıklamıştır⁷⁴: "*Cumhuriyetin kuvvetlerinde emir ve kumanda bir Erkan-ı Harbiye-i Umumiyyede birleştirilince, idare ve siyasi cihazların da bir vekalet makamında müteaddit müsteşarlarla, birleşmesini en müsmir teşkilat zannediyoruz. Bahriye Vekaleti bu teşkilat içine kalb ve mezcedilmekle bahri ordunun müdafaa-i memleket ve millet mecmuasındaki vazife ve vesaitini daha iyi tanzim ve teçhiz edeceğimizi ümit ediyoruz.*"

⁷¹ Saim Besbelli, "Atatürk ve Türk Denizciliği", **Atatürk Konferansları V, 1971-1972**, Ankara, 1975, s.314.

⁷² Ali Kurumahmut, "Kabotaj Kanunu ve Kabotaj Bayramı", **Dz.Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 557, s.64.

⁷³ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.87.

⁷⁴ Rsim Ünlü, **a.g.m.**, s.10.

Bahriye Vekaleti'nin ortadan kaldırılması ile Deniz Kuvvetleri Müsteşarlık-Muşavirlik seviyesine indirilmiş oldu. Bahriye Vekaleti döneminden kalan tahsisat Milli Savunma Bakanlığı Müsteşarlığı'na kalmıştır.

Genelkurmay Başkanlığında Milli Müdafaa Vekaletine bağlı olarak 1928 yılı Ocak ayında Deniz Müsteşarlığı kurulmuştur. Bu yeni teşkilatlanma ile Donanma Komutanlığı, idari ve lojistik bakımından Genelkurmay Başkanlığına bağlanmıştır⁷⁵.

1928 – 1938 yılları arası Cumhuriyet donanmasının gelişimi-yeniden güç haline gelmesi dönemi olmuştur. Bu dönem 1949 yılında oluşturulacak olan Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'nın da alt yapısını hazırlayacaktır.

Yavuz Muharebe Kruvazörü, 1930 yılında onarımının tamamlanmasından sonra Deniz Kuvvetlerinin Sancak Gemisi olarak, 1950 yılına kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin denizlerdeki gücünün bir simgesi olmuş, bir çok devlet büyüğü ve yabancı konuk bu gemide ağırlanmıştır.

II.Dünya Harbi için tehlike çanları çalmaya başladığında, Türk Deniz Kuvvetleri kendisini geliştirmiş ve o döneme göre küçümsenemeyecek bir güce erişmiştir.

Türk Deniz Kuvvetlerini geliştirme ve modernizasyon çabaları, II.Dünya Harbi'nin sona ermesi ile birlikte hız kazanmış ve daha büyük atılımlarla yeni hedeflere yönelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nden temin edilen suüstü gemisi ve denizaltı sayısında önemli bir artış sağlanmış ve bunun yanı sıra özellikle, eğitim, personel ve lojistik konularında reform niteliğindeki projeler hayata geçirilmiş ve gerçek anlamda günümüzün modern deniz gücüne erişim yönünde köklü adımlar atılmıştır⁷⁶.

---

⁷⁵ **Türk Deniz Kuvvetleri “Denizcilerin Koruyucuları”**, ..., s.63.

⁷⁶ **ATASE Arşivi**, Tarihçe Koleksiyonu (Dz.K.K.), Dz.K.K. Tarihçesi (1923-1935), 2, s.123-125.

Genelkurmay Başkanlığı Karargahında 1928 yılından 1949 yılına kadar Deniz Müsteşarlığı olarak temsil edilen Deniz Kuvvetleri, Yüksek Askeri Şuranın 15 Ağustos 1949 günü almış olduğu tarihi bir kararla Deniz Kuvvetleri Komutanlığı olarak teşkil edilmiştir⁷⁷. Bu yeni teşkilatlanma, Türk Deniz Kuvvetlerinin çağdaş ve güçlü bir yapıya kavuşması yönünde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihten itibaren Deniz Kuvvetinin tüm yönetimini üzerine alan Deniz Kuvvetleri, mevcut kaynaklarını en rasyonel şekilde kullanarak her geçen gün daha da büyümüş, dünyadaki tüm gelişmeleri titizlikle takip ederek, emin ve kararlı adımlar atmıştır. Bugün Akdeniz’de en güçlü donanmaya sahip ülke durumuna gelmiştir.

D- Atatürk’ün Türk Denizciliği Hakkındaki Görüşleri

Atatürk çevre denizlerin hayati önemini daha Çanakkale savaşları esnasında alman dostu Ernest Jöckh’e söylediği aşağıdaki sözlerle vurgulamıştı⁷⁸:

“Karada kısıtlanmış durumdayız. Tıpkı Ruslar gibi. Boğazları tıkamakla Rusları Karadeniz’in içine kapamış olduk ve eninde sonunda çökmeye mahkum ettik. Çünkü müttefikleriyle bağını kesmiş olduk. Ama biz de çökmeye mahkumuz. Hem de aynı nedenden. Gerçi Akdeniz’in Karadeniz’in ve Hint okyanusunun eteklerindeyiz. Ama herhangi bir okyanusa açılmıyoruz. Deniz Kuvvetinden yoksun bir kara kuvveti olarak yarımadamızı kara kuvvetlerini çekinmeden getirebilecek bir deniz kuvvetine karşı hiçbir zaman savunamayız.”

Kurtuluş Savaşı süresince de deniz hareketinin önemini göz ardı etmeyen Mustafa Kemal Atatürk, İstanbul Limanında demirli bulunan Yunan Donanmasının ve Averof Zırhlı Kruvazörünün, denizden sinsî taarruzla batırılması teşebbüsüne “Yunanlılar bu kayıplarına mukabil Yavuz Muharebe Kruvazörüne el koyabilirler”⁷⁹

⁷⁷ **Türk Deniz Kuvvetleri “Denizcilerin Koruyucuları”**,..., s.67

⁷⁸ Cem Gürdeniz, “Güvenlik ve Dış Politika Aracı Olarak Cumhuriyet Döneminde Türk Deniz Kuvvetlerinin Aktif Kullanımı ve Gelecek”, **Donanma K.İği 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.2. ayrıca bkz.; Lord Kinross, **Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, (çeviren; Athan Tezel, Sander Kitabevi, 1967, s. 159).

⁷⁹ **20 nci Yüzyıl.’a Kadar Deniz Kuvvetleri**, Deniz Harp Akademisi K.İği yay., s.217.

diyerek karşı çıkması O'nun zaferden sonra kuracağı Türk donanmasını o zamandan tasarladığının kanıtlarından biridir.

Atatürk bu düşüncelerini Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1923 yılı çalışmalarını açan nutkunda da, şu şekilde ifade etmiştir⁸⁰:

“Vaktiyle deniz örgütü, depoları ve deniz üslerinin ve inşaat tezgahlarının İstanbul'a sıkıştırılması büyük sakıncalar ortaya çıkarmış ve denizcilerimiz bu sakıncaya ve düşmanın yaptığı ablukaya rağmen İstiklal Savaşı'nda, malik oldukları ufak teknelerle harikalar göstererek büyük hizmetler yapmışlardır.”

Cumhuriyet donanmasının kuruluş evresinde Atatürk ilk olarak Türk denizcilerini yakından tanımayı gerekli görmüştür. Bu amaçlarını gerçekleştirmek için de, harp gemileriyle veya onları refakate alarak geziler yapmış, gemi ve birlikleri ziyaret etmiştir. Aslında gerçek bir denetleme niteliği taşıyan bu gezi ve ziyaretlerle, Kurtuluş Savaşı sonundaki durumuyla Deniz Kuvvetlerini yerinde görerek, personel ve materyal bakımından nitelik ve nicelik yönleriyle eksikliklerini saptamak, gelişimleri ile ilgili kararlarına esas olacak bilgileri elde etmek ve bu arada donanmadan hangi kapasitede ve nasıl yararlanabileceklerini kararlaştırmak olanağı bulmuştur. Her rütbeden personelle ve başlangıçta özellikle genç subaylarla Deniz Kuvvetleri ile ilgili geleceğe yönelik konuları da görüşmeye önem veren Atatürk, denizcilikle ilgili demeç ve direktiflerinin çoğunu, ya bu seyirler sırasında veya onların hemen ardından vermiştir. Bu demeç ve direktiflerin başlıca amaçlarını; Deniz Kuvvetlerinin önemini ve güçlenmesi için gerekenleri belirterek yön vermek, Deniz Kuvvetlerinin Silahlı Kuvvetler içindeki gerçek yeri ve Milli Savunmadaki önemini belirterek bunun gereken onurlu yerini saptamak ve öyle düşünmeyenlere gerçeği göstermek, Deniz Kuvvetleri personelinin morallerini yükseltmek gibi hususlar teşkil ediyordu⁸¹.

---

⁸⁰ Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması, IV, s.624.

⁸¹ 20 nci Yüzyıl.'a Kadar Deniz Kuvvetleri, Deniz Harp Akademisi K.lığı yay., s.222.

Bu gezilerinden ilkinini 1924 yılında Hamidiye Kruvazör'ü ile Karadeniz limanlarına istinaden yapmıştır. Bu gezi süresince denizcileri tanıma ve donanma gemilerinin durumunu yakından görme fırsatı bulmuştur⁸².

Karadeniz gezisi ardından da Atatürk, 01 Kasım 1924 günü T.B.M.M.'nin İkinci Dönem İkinci Toplanma yılını açarken gezi ile ilgili izlenimlerini şu şekilde ifade etmiştir⁸³:

“Efendiler! Bahriyemizi esaslı ve ciddî bir surette ıslah etmek düşünülmelidir. Bu bapta nokta-i hizmet bilhassa güzide anâsır-ı bihakkın yetiştirip ondan memleketin müstacel ihtiyacında istifade temin etmek ve herhalde memleketin takat-i fevkinde hayalâtta münezzeh kalmak olmalıdır”.

Atatürk, donanmanın önemini temel yönüyle kavradığını, anladığını, sanayileşme için “donanma yapma”nın da ihtiyaç olduğunu ve dış politika açısından da ne kadar ileri görüşlü olduğunu Hamidiye Kruvazörü komutanı Binbaşı Hüsamettin Bey ile ülkenin denizcilik durumu hakkında yaptığı sohbetlerde de ifade etmiştir⁸⁴.

Atatürk bu gezi sonrasında, donanmanın yeniden idari teşkilatlanmasının kendi iç bünyesinde bağımsız olmasını istemiş; Hayalci, ütopyacı anlayışlara dur deyip, ülkenin ekonomik gerçeğini işaret etmiş, donanma gemilerinin onarım ve bakım ihtiyaçları olduğunu göstermiş; donanmanın çağı yakalaması gerektiğini vurgulamış, donanmadaki atıl personel ve gemilerin durumunu gündeme getirmiş, kıyı ve ülke güvenliğinde donanmanın yerini vurgulamış, geleceğe dönük dış politika için görüşler belirtmiş, yine geleceğe dönük olarak, ülkenin genel politikasına esas görüşler ileri sürmüştür. Burada bilhassa: *“Mükemmel ve kaadir bir*

---

⁸² Rasim Ünlü, *“Atatürk'ün Hamidiye Savaş Gemisi ile Karadeniz Seyahati (11-24 Eylül 1924)”*, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri-II**, s.549-555.

⁸³ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I**, 1997, Ankara, s.351.

⁸⁴ Rasim Ünlü, *“Cumhuriyet Donanmasının Oluşumu ve Güç Haline Gelmesi”*, **Donanma K.lığı 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.5., ayrıca bkz.; **20 nci Yüzyıl.'a Kadar Deniz Kuvvetleri**, Deniz Harp Akademisi K.lığı yay., s.223.

Türk Donanmasına malik olmak gayedir” sözü, Atatürk’ün bu konudaki temel anlayışının geleceğe dönük ipuçlarını da vermektedir⁸⁵.

Atatürk’ün 21 Eylül 1925 tarihinde İzmit’te Yavuz gemisini ziyaret etmesi⁸⁶, caydırıcı etkisi olan güçlü bir donanma görmek isteğinin kanıtı olmuştur.

Atatürk Yavuz’u gezerken Donanma komutanı Yarbay Necati’ye şunu ifade eder⁸⁷: *“Yavuz gemisine ilk defa geliyorum. Şimdiye kadar Yavuz Türk bayraklı bir Alman gemisi idi. Yaralı da olsa bu günkü şekli o zamandan daha pek çok değerlidir. Bu gemiyi Türk Milletinin ihtiyacı olan sağlam ve kudretli bir zırhlı şekline sokacağız. Bu Kudret silah bakımından sizlere, dış politika bakımından da bizlere büyük hizmetler görecektir, gurur sağlayacaktır.”* Bu gezi etkisini hemen gösterir ve Yavuz’un onarımı işini hızlandırır.

Atatürk denizciliğin gelişmesi için atılacak her adımda yer alarak emirler ve direktifler vermiştir. Bu kapsamda deniz tatbikatlarına özel bir önem vermiş ve bunlardan birini de 1-2 Eylül 1928 tarihleri arasında bizzat yönetmiştir⁸⁸. İcra edilen eğitimler sonucunda, Türk Deniz Kuvvetlerinin yeni bir sürece girmesine neden olmuştur⁸⁹. O, donanmaya Marmara’da bizzat manevra yaptırmış ve manevranın sonucunda şu emri göndermiştir⁹⁰:

“Donanma Komutanlığı’na, İstanbul’dan bulunduğumuz andan itibaren bililtizam verdiğim müşkül vaziyette:

1. İçinde bulunduğunuz şeraite nazaran İstanbul’dan hareket için sarfettiğiniz zamanı çok bulmadım,

---

⁸⁵ Rasim Ünlü, **a.g.m.**, s.6.

⁸⁶ Rasim Ünlü, **a.g.t.**, s.40-41.

⁸⁷ **A.g.m.**, s.8.

⁸⁸ Hamidiye kruvazörü, Berk-i Satvet, Peyk-i Şevket torpido kruvazörleri, Samsun, Basra, Taşoz destroyerleri ile I.İnönü, II.İnönü denizaltı gemileri Moda önlerinde demirli buldukları 1 Eylül 1928 Cumartesi günü saat 15.45 de zamanın Başkanı İsmet Paşa, Hamidiye kruvazörüne gelerek derhal hazırlanmalarını, Çanakkale’ye hareketle Cumhurbaşkanının emrine gireceklerini söylemiştir. Saat 21.30 da telsiz ile Genelkurmay Başkanlığının emri gelir ve gemiler harekete geçer. Cumhurbaşkanı Ertuğrul yatından donanma gemilerinin manevralarını izlemiştir.

⁸⁹ Afif Büyüktuğrul, *“Büyük Atatürk’ün Deniz Politikası”*, **Dz.K.K.Dergisi**, 514, Temmuz, 1981, s.10.

⁹⁰ Rasim Ünlü, **a.g.t.**, s.130-135.

2. *Deniz ve Kara ile alakadar olarak donanmaya verdiğim vazifeleri muvaffakiyetle ifa ettiniz,*

3. *Gece hareketında gösterdiğiniz dikkat mucib-i memnuniyettir,*

4. *Bilhassa son verdiğim yeni faraziyata göre muhtelif vaziyetlere ve mütenevvi tedbirlere şamil tasavvuratınızı ve kararlarınızı şayan-ı takdir buldum.*

5. *Donanmanın bu gün meşhudum olan intizam ve mükemmeliyetinden çok memnun ve müftehirim. Donanma komutanına ve donanmanın diğer kumandanları ile zabitlerine ve bilumum askerlerine teşekkür ederim. bu tarzda himmet ve mesainizin milletçe daima takdirle karşılanacağına şüphem yoktur. ”*

Bu tatbikatdan sonra Atatürk, Deniz Kuvvetleri'nin daha da güçlenmesi için tepe sınıfı yeni gemiler ile Avcı botlarının alınmasını istemiştir. 1936 yılında ikisi Almanya'da ikisi İstanbulda yapılmak üzere Germania Werft I.V.S. firmasına sipariş edilen dört denizaltı gemisine Atatürk isim koymuştur⁹¹.

Atatürk, kurduğu Türkiye Cumhuriyeti'nin ayakta kalıp, varlığını sürdürebilmesi için bazı politikalar da çizmiştir. Bu politikalar içe dönük olduğu kadar, dışa dönük olma özelliğini de beraberinde taşımaktadır. Bu dışa dönük politikalarda Atatürk'ün gözünde donanma çok önemli bir yerde durmaktadır⁹².

Atatürk, donanmayı gelen yabancı ülke yetkilileriyle yaptığı görüşmelerde güç-kuvvet gösterme anlamında değerlendirmiştir. Balkan ülkelerini de, bu çeşit faaliyetleriyle etkilemiştir⁹³.

1933 yılında Kuşadası sahillerinde izinsiz sahile çıkan iki İngiliz subayının Türk jandarmalar tarafından öldürülmesi olayında donanmanın kullanımına bir örnektir⁹⁴.

⁹¹ Dz.K.K. Merkez Daire Bşk.lığı, “Atatürk Devrinde Milli Bütçe İle Alınan Ve Sipariş Edilen Vurucu Kuvvet Savaş Gemileri”, **Dz.K.K. Dergisi**, 514, Temmuz, 1981, s.13; Yılmaz Leman, **a.g.m.**, s.11; Bu denizaltıların isimleri, Saldıray, Batıray, Atılay ve Yıldırıy'dır.

⁹² **A.g.t.**, s.104-123.

⁹³ **ATASE Arşivi**,...,V-20.; **20 nci Yüzyıl'a Kadar Deniz Kuvvetleri**, Deniz Harp Akademisi K.lığı yay., s.228.

⁹⁴ Cem Gürdeniz, **a.g.m.**, s.4.

Deniz subaylarının öldürülmesi olayını duyan İngiliz Akdeniz filosu Komutanı, subaylarını vuran jandarma askerlerimizin kendilerine teslim edilmesini Kuşadası Kaymakamı'ndan istemiş; O, ise durumu Ankara'ya bildirmiştir.

Ankara'da ise gelişmeleri izleyen Atatürk, İngilizlerin önerisini red ederek çok sert bir tavır almıştır. İçişleri Bakanı'na şunu söyler⁹⁵:

“Kuşadası kaymakamına emir verin. O gelen İngiliz'e, şunları söylesin. "Gemini al ve hemen Türk sularından çık. Ne derdin varsa dışişleri yolu ile devletimize bildir. Eğer gecikirsen bunu Türkiye hükümeti yabancı bir geminin Türk sularını ihlali sayarak harp sebebi olarak kabul edecektir".”

Dışişleri Bakanı Tefik Rüşdü Bey'e de şu talimatı verir.⁹⁶:

“İngiliz sefiri size gelince tek kelime konuşmasına fırsat vermeden, izinsiz olarak memleketin kıyı ve limanlarına girmek devletler hukukunda yazılıdır? Yoksa İngiliz İmparatorluğu müstemlekeye doymamış da, topraklarımıza tecavüz arzusunu mu göstermekte ve bir savaş bahanesi mi aramaktadır? diye siz onu sual yağmuruna tutarsınız. Bu suretle sefirin hazırlıklarını boşa çıkarırsınız. Eğer özür dilerler, bir yanlışlık oldu derlerse meseleyi kapamaya çalışın... kaymakama da böyle emir verin.”

Bu durum karşısında İngilizler bir şey yapamayacaklarını anlamışlar, o nedenle karşılıklı görüşmelere geçilmiş, böylece anlaşma sağlanmış, İngiliz askerlerinin cenaze törenlerine Türk gemilerinin de katılması kabul edilmiştir. Türk tarafı tören için Kocatepe muhribini seçmiştir⁹⁷.

Türk-İtalyan savaşı (1911 - 1912), Balkan savaşı (1912 – 1913), Birinci Dünya Savaşı (1914 – 1918) ve Kurtuluş Savaşı (1919 – 1922) süresince deniz olaylarının devlet politika ve savaşları üzerinde etkilerini çok yakından izleyen

---

⁹⁵ A.g.m., s.4.

⁹⁶ A.g.m., s.4.

⁹⁷ A.g.m., s.5.

Atatürk, cumhuriyet döneminde Türk Deniz Kuvvetleri'nin vazifesini şu sözü ile ifade etmiştir⁹⁸:

“Deniz kuvvetini yalnız askeri bir kuvvet olarak düşünenlerden değilim. Bu kuvvetlerin dış politikada da büyük etkileri vardır; en büyük sanat ve kültür temsilcisidir.”

Kral VIII.Edward'ın Türkiye ziyareti, Türk donanmasının Malta'yı ziyaret etmesine neden olmuştur. Aynı zamanda Atatürk ve Kral, bir başlangıca da adım atmışlardır. Türk Donanmasının Malta ziyareti ile İngiliz ve Yunan filolarının Türkiye'ye yaptığı ziyaretler de iade edilmiştir. Bu arada Malta Adası'na uğrayan Türk donanması aynı şekilde dönüşte Yunanistan'ın Pire limanına da uğramıştır. Donanmanın bu dış gezisi, Türkiye Cumhuriyeti tarihinde toplu olarak ilk defa yapılmıştır. Bu aynı zamanda politik bir harekettir. Donanmanın kuvveti, bilhassa Yunanistan'a gösterilmiştir. Bazıları, bu durumu Türk-İngiliz yakınlaşması olarak nitelendirirler. Dr.Öğ.Bnb. Rasim Ünlü doktora tezinde; Atatürk'ün bir milli taktik anlayışının uzantısı olarak değerlendirmektedir.

O dönemde 6 ncı sayısını çıkaran Türk Ticaret Kaptan ve Makinistler Cemiyeti meslek mecmuasının baş yazısında yazılanlar kamuoyunun bahriyeye bakışı açısından ibret vericidir⁹⁹:

“.....Türk denizcileri yıllardan beri ilk defa olarak bir bütün halinde Çanakkale boğazından çıkıp uzaklara gittiler. Denizlere yıllarca hükmeden Türk donanmasının eski aşınası, dedelerinin eski sevgilisi Akdeniz'e dostluk ziyaretlerine gittiler. ....Genç Türkiye cumhuriyetinin genç fakat dinç donanması bu şerefli geziye çıkarken ona komuta etmek şerefi Türk Amiralî Şükür Okan'a nasip oluyor. Ne mutlu ona. Ona gıpta ediyoruz. Evet gittiler. Onsekiz milyonun kalbini heyecanlara boğarak gittiler. Artık Akdeniz'de yıllar süren hasret diniyor. Lakın az beklenmedi. Kabuslar içinde yıllar süren bir hasretten sonra bu hasretin sonunu bildiren bir kucaklaşma..bu tanrının bile imreneceği bir tablodur...”

⁹⁸ Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması, IV, s.624.

⁹⁹ Cem Gürdeniz, a.g.m., s.6.

Atatürk, sadece askeri gücün simgesi olarak denizcilikle ilgilenmemiştir. O suyu ve denizi çocukluğundan beri seven birisidir. Milli mücadele döneminde bile her zaman yüzünü yıkayıp banyo yapmıştır.

Atatürk, İstanbul Florya’da bulunduğu zamanlarda her gün denize girmekte, kürek çekmekte, halkla haşır neşir olmaktadır¹⁰⁰. İsmet İnönü’nün yüzmeyi öğrenmesi Atatürk’ün direktifiyle olmuştur. Atatürk Florya’da yüzerken Başbakan İsmet İnönü gelir. Atatürk seslenir: “*İsmet gel! Gelde yarışalım*” der. İsmet İnönü kollarını açarak “*Paşam, ben yüzme bilmem ki*” Bunu duyan Atatürk “*Sana bir hafta süre. Bir hafta sonra birlikte yarışacağız*” der.

İsmet İnönü Heybeliada’daki Deniz Askeri Lisesi Sınıf Subayı Ulvi Tekeş’le tanışır. Kısa bir süre içinde yüzme öğrenmek istediğini bildirir. Heybeliada ile Kaşıkadası arasındaki derin bir yere deniz motoru ile gidilir. Ulvi Tekeş dalar İsmet İnönü’ye;

“*Sayın Paşam atlayın*” der.

“*Nasıl atlayacağım*”

“*Çivileme atlayacaksınız*”

İsmet İnönü anlatıldığı şekilde çivileme atlar. Bu İsmet İnönü’nün ilk atlayışıdır. Suyun yüzüne çıkınca kendini subayın kollarında bulur. Çırpınmaya başlar. Sonrada yüzme kurallarına uyararak birkaç gün içinde yüzmeyi öğrenir ve Florya’nın yolunu tutar¹⁰¹.

Florya plajında denizde mayo ile çekilmiş fotoğraflarını gazetelerde yayımlatarak Türk halkını denizden yararlanmaya çağıran ilk insan Atatürk olmuştur. Atatürk’ün bütün bu hareketleri, hep hesaplı, hepsi bir amaca yöneliktir. Türk halkını

---

¹⁰⁰ Eren Akçiçek, “*Atatürk’ün Su ve Deniz Sevgisi*”, **E.Ü. Su Ürünleri Dergisi 2005**, Cilt 22, sayı:1-12, s.1., ayrıca bkz.; Ahmet Niyazi Banoğlu, **Atatürk’ün İstanbul Hayatı II**, İstanbul, (1933-1937), 1974, s.189.

¹⁰¹ Nazım Dündar Sayılan, “*Atatürk’ün Sporculuğu*”, **Türk Dili**, sayı 581, 2000, s.418-419.

kendi öz benliğine kavuşturmak, küsmüş bulunduğu doğa ile barıştırmak, hayatın anlamını daha fazla tanımasını sağlamaktır¹⁰².

Savaş gemisinin görkemli dış görünüşünün kitle psikolojileri üzerindeki etkisini çok iyi bilen Atatürk, deniz yolu ile bir çok yolculuk yapmıştır. Bu yolculuklarında Ertuğrul ve Söğütlü yatları ile vapurları tercih etmiştir. Zaman zaman da bu tez konusu olan donanma gemilerini kullanmıştır.

Atatürk, ilk deniz yolculuğunu Şubat 1905'te İstanbul limanından bir Nemçe vapuruyla Beyrut'a giderek yapmıştır. Ertesi gün öğlen üzeri İzmir'e geri dönmüştür¹⁰³.

Atatürk milli mücadeleye de deniz yolu ile başlamıştır. 16 Mayıs 1919, Galata rıhtımından bir motorla Kızkulesi açığında demirli bulunan Bandırma vapuruna geçmiş Dokuzuncu Ordu Kıtataı Müfettişliği karargâhı mensuplarıyla beraber akşam üzeri Bandırma Vapuru ile İstanbul'dan ayrılmıştır¹⁰⁴. 17 Mayıs 1919'da Bandırma vapuru gece 23.00 de İnebolu'ya 18 Mayıs 1919 da saat 12.00 sıralarında Sinop limanına ve 19 Mayıs saat 6.00 da Samsun limanına gelmiştir¹⁰⁵.

Atatürk'ün denizcilere bakış açısına örnek olarak, 18-20 Şubat 2003 tarihleri arasında yapılan Donanma Komutanlığı I.nci Deniz Harp Tarihi Semineri'nde, Deniz Harp Okulu'nda öğretim üyeliği de yapmış olan, E.Dz.Kur.Kd.Alb.Mert Bayat "*Kurtuluş Savaşında Bahriyelilerin Öncüsü; Taftil Bayat*" konulu konuşmasında babası ile ilgili anlattığı anısını gösterebiliriz:

"Benim babam Taftil Bayat 1921 sınıfından. Yalnız İstiklal Harbi'ne 1921 evveli gitmiş. Daha talebeyken İstanbul'dan kaçıyor. Üst üste elbiseler giyinmiştir. İnebolu'ya giderler. O zaman İnebolu Anadolu'ya girişin hemen hemen istiklal

---

¹⁰² Akçiçek, **a.g.m.** s.2., ayrıca bkz.; Enver Ziya Karal, **Atatürk ve Devrim** (Konferans ve Makale) 1938-1978, Ankara, 1998, s.149.

¹⁰³ Ali Fuat Cebesoy, **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, İstanbul, 1967, s.85-86.

¹⁰⁴ Fethi Tevetoğlu, **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar**, Ankara, 1971, s.14.

¹⁰⁵ Hikmet Gerçekçi, "*İstanbul'dan Samsun'a Cehennemi 215 saat*", **Hayat Dergisi**, Sayı 21, 1969, s.6

harbine katılmak isteyenlerin bir nevi atlama tahtası durumunda. İnebolu'da bilmem bilir misiniz? Ecevit diye bir yer var. Orada "Çavuşun Hanı" diye bir yer var. Oraya gidiliyor. Oradan Ankara'ya nasıl gönderiliyorsa haber gönderiyorlar gelenlerin kim olduğunu. Ankara'dan onay gelince onları Ankara'ya gönderiyorlar ve babam sırası gelince yola çıkıyor. İki tane üniformalı karacı subay, babam sivil kıyafette. Yayla havası sert. O hanın sahibi olan çavuş -o zaman babam 18 yaşında- demiş ki; "evladım üşürsün, şu atkıyı al başına sar." Bir atkı vermiş, babam onu başına sarmış, yola çıkmışlar. Atlı bir arabayla bir süre ilerledikten sonra bir çete arabayı basıyor. Tabi bunlar 70 küsur sene önce ilk mektep talebesine babasının anlattıklarından aklında kalanlar. Hiçbir şey söylemeden o iki subayı hemen götürüyorlar, soyuyorlar, ne var ne yok aldıktan sonra kesip öldürüyorlar. Düşünün, 18 yaşındaki bir adam, bir delikanlı vatan millet diye kurtuluş savaşına katılmak için evinden çıkmış, ilk gördüğü manzara bu. O çetenin başındaki adam gelmiş. Babamın kafasında atkı var. Babama; "sen kimsin, çömez misin?" Çömez dini talebe durumunda olan kimselere verilen bir sıfat. Babama; "haydi haydi bir daha buralarda dolaşmayın, buralar doğru yer değil" demiş. Sonra atları alıp gitmişler. Babamla arabacı kalmış. Üç tane de tüfek varmış arabada. Onları arabanın altına bir çuvala sarıp saklamışlar. Onları görmemiş o eşkiya. Babamla arabacı kalmışlar arabada. Arabacı yaşlı, yöreyi biliyor. "Aman evlat sabaha kadar bekleyelim, ondan sonra bir çare buluruz," demiş. O geceyi arabada geçiriyorlar, sabah olunca yola çıkıyorlar. Arabanın altındaki tüfekleri sırtlarına alıp yürüyerek en yakında bir yere geliyorlar. Neyse, oralardan Ankara'ya gönderiyorlar, nasıl gönderebiliyorlarsa. Ankara'da babamı cepheye göndermiyorlar. Atatürk yani Gazi Paşa o zaman "**aman bahriyelileri cepheye göndermeyin bunlar kırılırlar. Yarın donanmamız olacak, o adamlar bize lazım olur,**" demiş. Düşünün, yani o zamanlar ne kadar ileri görüşlü ve vizyon sahibi. Babamı bir cephane deposuna vermişler..."

İşte Atatürk bağımsız bir ülke için donanmanın ne kadar önemli olduğunu o dönemlerde hissetmiş ve bunun temellerini atmıştır.

Dönemin bütün komutanları Kara Kuvvetlerinin deniz sorunlarını da çözümleyebileceğini düşünür ve Donanma istemezken sadece Atatürk, kendi

ülkesinin coğrafi şeklini de ortaya koyarak, silâhlı kuvvetleri Kara – Deniz birleşik bir kuvvet olarak düşünmüştür. Ona göre kara önde deniz arkada değil Türkiye'nin çıkarı kara ve deniz birleşik bir kuvvet yapmakta idi¹⁰⁶.

Atatürk 1924-1938 yılları arasında her fırsatta denize açılmış, çeşitli teknelerle geziler yapmıştır¹⁰⁷. Edebiyete olan son yolculuğunu da 1938 yılında Zafer Destroyeri ve Yavuz zırhlısı ile yapmıştır¹⁰⁸.

---

¹⁰⁶ Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atatürk ve Türk Denizciliği**, 1969, Ankara, s.50

¹⁰⁷ Eren Akçiçek, **a.g.e.**, s.2-7;

¹⁰⁸ **Cumhuriyet**, 20 Ocak 1938.

II- ATATÜRK'ÜN HAMİDİYE KRUVAZÖRÜ İLE YAPTIĞI GEZİLER

A. Atatürk'ün Karadeniz Gezisi'nin Amacı

Atatürk, Milli Mücadele esnasında kendisine devamlı inanan ve destek veren milletin, Cumhuriyet'in ilanı'ndan sonra durumunu görmek, güvenini tazelemek ve düşüncelerini öğrenmek istemişti. Çünkü büyük devrimlere girişmek istiyordu. Bunun için millete hem kendini tanıtmak hem de fikirlerini aşılacak istemişti. Halkla yakın temasa geçebilmek maksadıyla; 29 Ağustos 1924 tarihinde Ankara'dan hareketle Dumlupınar'dan başlayan bir geziye çıkmıştır. Bu gezi, 18 Ekim 1924 tarihinde Atatürk'ün Kırşehir'den Ankara'ya gelmesi ile sona ermişti. "Sonbahar Seyahati" olarak adlandırılan bu geziler toplam 50 gün sürmüştü¹.

Atatürk, bu gezilerine beraberinde eşi Lâtime hanımı da götürmüştü. Şerefine tertip edilen davetlere ve müsamerelere, kadının sosyal hayattaki yerini göstermek amacıyla eşi Lâtime hanım ile beraber katılmıştı. Böylece ziyaret edilen şehirlerdeki hanımlar da bu mutlu karşılama törenlerine ve misafirsevenliğe iştirak etmiş ve müsamerelere gitmiştir².

Atatürk bu yurt gezisine Dumlupınar'dan başladı ve sırasıyla, Bursa, Trabzon, Rize, Giresun, Ordu, Samsun, Amasya, Tokat, Sivas, Erzincan, Erzurum, Sarıkamış, Kars, Kayseri, Yozgat ve en son Kırşehir'i ziyaret etti.

---

¹ Nuri Onat, **Cumhurbaşkanı Atatürk'nün Sonbahar Gezileri**, Çağdaş yay., İstanbul, 1984, s.9., ayrıca bkz.: Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, TTK Bas., Ankara, 1988; Mehmet Önder, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türk İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1975; Kemal Arı, "Samsun-Çarşamba Demiryolu'nun Temel Atma Töreni ve Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun Gezisi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.VII, Temmuz, 1991, s.614-615; İpek Çalışlar, **Latife Hanım**, Doğan Kitap, İstanbul, 2006, s.294; Raşit Metel, "Milli Mücadele Ve Atatürk'ün Donanma Gemileri İle Yaptığı Geziler", **Dz.K.K. Dergisi**, 514, Temmuz, 1981, s.17.

² Raşit Metel, **Atatürk ve Donanma**, Dz.K.K. Deniz basımevi, İstanbul, 1966, s.44.

Atatürk'ün yapmış olduğu bu gezilerinin bir diğer önemli amacı da Milli Mücadele döneminde çok kısıtlı ve zor şartlar altında denizden destek sağlayan denizcileri yakından tanımak, denizciliğin sorunlarını yetkili ağızlardan dinlemek ve bizzat kendi gözleri ile tanık olmak istemişti³. Bu yüzden 11 Eylül 1924 tarihinde Bursa'dan ayrıldıktan sonra Karadeniz liman şehirlerine, Trabzon, Rize, Giresun, Ordu ve Samsun'a kadar geçen yolculuğunu deniz yoluyla, Hamidiye Kruvazörü ile gerçekleştirdi. Samsun'dan gezisine karayolu ile devam etti. Erzurum, Kars, Erzincan, Sivas, Kayseri, Yozgat, Kırşehir ziyaretlerini tamamladıktan sonra Ankara döndü. Atatürk'ün, gerek süre, gerekse yol bakımından en uzun Anadolu gezisi, bu "Sonbahar Seyahati"dir. O güne kadar Atatürk'ü görmemiş birçok Anadolu şehir, kasaba ve köyleri, onu gereğince ağırlayabilmek için birbirleriyle yarış halinde büyük bir coşku ve sevinçle karşılama törenleri yapmıştı.

Cumhurbaşkanı'nın Hamidiye Kruvazörü ile yaptığı bu gezi, üç tarafı denizlerle çevrili bir ülkenin Deniz Kuvvetleri'nin yakından tanıtılması açısından Cumhuriyet dönemi denizcileri için mutlu ve onurlu bir görev olmuştu. Bu gezi başlangıçta Karadeniz ve Akdeniz sahil şeridinde bulunan liman şehirlerinin ziyareti olarak planlanmıştı. Fakat Cumhurbaşkanı, Trabzon'da bulunduğu tarihlerde doğu illerinde meydana gelen deprem sebebiyle vatandaşların üzüntü ve acılarını yakından paylaşmak istedi. Bu yüzden seyahatinin yönünü değiştirerek Akdeniz sahil şehirlerine yapacağı ziyareti programından çıkardı⁴.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde bahriyede bir takım yenileşme faaliyetleri yapılmıştı. Ancak bir türlü süreklilik sağlanamadığından zamanla donanma çürümeye bırakılmıştı. Sonunda deniz egemenliğinden vazgeçmek zorunda kalınmıştı. Cumhuriyet döneminde bile deniz sorunlarına uzak olan araştırmacılar, Milli Mücadele esnasında denizcilerin yaptıkları hizmetleri karada kağıt arabalarıyla

---

³ Rasim Ünlü, "Cumhuriyet Donanmasının Oluşumu ve Güç Haline Gelmesi", **Donanma K.lığı 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.y.

⁴ Raşit Metel, a.g.e., s.44; Çetinkaya Apatay "Cumhuriyet Donanması'nın Kuruluş Ve İnşa Ettirilen İlk İki Geminin Öyküsü", **Donanma K.lığı 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.9.

yapılan taşımalara benzetmişler, bundan olayı da denizlerde yapılan araştırmaları araştırmaya ve onları değerlendirmeye gerek bile görmemişlerdir⁵.

Atatürk, bunlardan tamamıyla farklı düşünmekteydi. Üç tarafı denizlerle kaplı genç Türkiye Cumhuriyeti'nin, denizden gelecek saldırılara karşı savunmasız kalmasının mümkün olamayacağını her fırsatta ifade etmiştir. Gazi Paşa, 1 Mart 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dördüncü toplanma yılının açılış konuşmasında bahriye hakkında şunları söylemişti⁶:

“Vaktiyle tek mil teşkilat-ı bahriye ve mühimmat depolarıyla üssülharekelerimizin ve inşaat tezgahlarımızın İstanbul'a sıkıştırılmasındaki mahzur, işbu mücadelede tamamıyla tahakkuk etmiştir. Düşmanın ablukasına ve malik olduğu vesait-i bahriyesine rağmen mensubin-i bahriyemiz birkaç gemi ile harikalar göstererek hiçbir şey zayi etmeksizin nakliyat-ı bahriyeyi temin eylemek suretiyle meşkür hizmetler ifa etmişlerdir.”

Donanma, Atatürk'ün gözünde, kara ordusuna yardımcı olacak bir kuvvet değildi. Deniz kuvveti, diğer görevleri arasında kara kuvvetlerine manevra imkanı hazırlayacak ve onun hareketini besleyecek tek kuvvetti⁷.

29 Ekim 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Cumhuriyet ilan edildiği zaman Donanma sayı bakımından çok, fakat hurda denecek bir durumda, yeterli sayıda personelden yoksun olarak Haliç'te bağlanmış bulunuyordu. İçlerinde yalnız, okul gemisi olarak görev yapmakta olan, Hamidiye Kruvazörü ile Ertuğrul Yatı fazla bozulmadan korunabilmişti⁸. Ancak seyire çıkacak durumda değildi.

---

⁵ Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atamız ve Türk Denizciliği**, Türk İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1969, s.57.

⁶ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, I-III, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1997, s.322-323; Afif Büyüktuğrul, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi Ve Cumhuriyet Donanması**, IV/1, Deniz basımevi, İstanbul, 1984, s.624.

⁷ Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atamız ve Türk Denizciliği**, Türk İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1969, s.53; Melih Erenoğlu, *“Kurtuluş Savaşı'nda Türk Deniz Harekatı”*, **Donanma K.lığı İnci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.y.

⁸ Afif Büyüktuğrul, **a.g.e.**, s.81.

Atatürk, dış pazarlardan zaman zaman satın alınan savaş gemileriyle süreç içerisinde gelenekleri oluşturulmuş bir donanma kurulamayacağını anlamıştı. Bu yüzden de Türk öz sanayisinin katkılarıyla yeni donanmanın oluşturulmasını istemişti.

Atatürk, Hamidiye Kruvazörü ile yaptığı Karadeniz gezisi esnasında denizcilerle sohbetler yaparak bu konulardaki fikirlerini öğrenme olanağı buldu⁹.

Milli Mücadele kahramanlarından Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reis'i Mareşal Fevzi Çakmak, Lozan Antlaşması'nın Türkiye'nin savunmasını biri Rumeli, öteki de Anadolu olmak üzere ikiye böldüğünü, donanmanın, Bursa ovasındaki Kolordu Komutanı emrinde olarak, bu savunma gediğini kapayabileceğini; dolayısıyla, bu görev için de, lazım olan kuvvetin büyük gemiler olmadığını, sadece, denizaltı gemisi ve hücumbotların yeterli olacağını belirtmiştir. Kurtuluş Savaşı kahramanı, Fevzi Paşa, Deniz Kuvvetlerini, Kara Ordusu kurallarına göre kullanılacak bir savunma kuvveti olarak mütalâa ediyordu¹⁰.

Bu kanı o zamanın ordu erkanına da aşılınmıştı. Bahriye Dairesi sadece adı olan bir daire idi. Zamanın Donanma Kurmay Başkanı Binbaşı Ali Rıza'nın anlattığına göre, Donanma Komutanı gemilerini sadece İzmit körfezi içinde kullanmak yetkisine sahip bir komutandı. İzmit Körfezi'nden dışarı çıkmak Mareşalin bizzat emriyle, mümkün olabiliyordu. Zaten Gazi Paşa'nın Karadeniz Seyahati esnasında Hamidiye Kruvazörü'nün seyir planı kriz yaratmış Donanma ile Genelkurmay arasında sert yazışmalara neden olmuştu.

İşte Atatürk bu gezi ile denizcilerin arasına girerek Cumhuriyet Donanması'nın sorunlarını ve ihtiyaçlarını tespit etmek istemiştir.

---

⁹ Leman Yılmaz, "Atatürk ve Deniz Kuvvetleri", **Deniz Kuvvetleri Dergisi Eki**, 587, Temmuz, 2003, s.10; Çetinkaya Apatay, **a.g.m.**, s.10.

¹⁰ Afif Büyüktuğrul, **a.g.e.**, s.90.

B. Hamidiye Kruvazörü

Cumhuriyet ilanından sonra denizlerde dolaşabilen tek gemi Hamidiye Kruvazörü¹¹ olmuştur. Deniz öğrencilerini taşıyan Hamidiye, Akdeniz gezisinden sonra Karadeniz ve Marmara da yaptığı geziler esnasında halkın coşkun sevgi gösterileri ile karşılanmıştı¹². Bu geziler sırasında gemide Donanma Stajında bulunan Deniz Harp Okulu öğrencisi, Afif Büyüktuğrul “*Büyük Atamız ve Türk Denizciliği*” adlı kitabında özellikle Karadeniz halkının sevgisini, coşkusunu ve bütün ısrarlara rağmen gemiye getirilen bir çok hediyeleri, ambarların almadığını anlatmaktadır.

Hamidiye ve Mecidiye Kruvazörleri, sultan Hamit’in, 1896 yılında, yabancı devletlerin baskısı altında, İngiltere, Amerika ve İtalya’ya ısmarladığı üç Kruvazörden ilk ikisidir¹³. İtalyanlara ısmarlanan üçüncü gemi, bu devletle çıkan savaş yüzünden (1911-1912) Osmanlı Devleti’ne teslim edilmemişti. Osmanlı Devleti tarafından *Drama* adı verilen Kruvazöre İtalyanlar *Libya* adını verip 1936 yılına kadar kullanmışlardı¹⁴.

Hamidiye ve Mecidiye Kruvazörleri ufak tonaj ve silah farklarıyla eş gemilerdi. Her ikisi de 3500 ton civarında olup bir tanesi 15’lik Alman topları, öteki de 13’lük Rus topları taşımaktaydı. Çünkü bu gemi Birinci Dünya Savaşı sırasında Odessa önüne Türkler tarafından dökülen mayınlara çarparak sığ suda batmış, gemiyi çıkaran Ruslar da teknedeki Amerikan toplarını çıkarıp yerlerine Rus topu koymuşlardı. Her iki gemi de 22 mil hız yapmaktaydı. Bunlardan Hamidiye, Mütareke yıllarında da okul gemisi olarak kullanıldığı için daha bakımlı; Mecidiye ise Ruslardan tekrar alındığı şekliyle silah ve malzeme montesine muhtaç halde yatıyordu. Bundan dolayı, Cumhuriyet döneminde Hamidiye Kruvazörü 1924 yılında, Mecidiye kruvazörü de 1927 yılında hizmete sokulabildi¹⁵.

¹¹ Hamidiye Kruvazörü’nün özellikleri ekte sunulmuştur.

¹² Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atamız ve Türk Denizciliği**, ..., s.98.

¹³ Ahmet Küçükkoğlu, “*Osmanlı’nın Çöküş Döneminde Bir Kahramanlık Sembolü Hamidiye*” **Donanma K.lığı 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.1.

¹⁴ Afif Büyüktuğrul, **a.g.e.**, s.98; Ahmet Küçükkoğlu, **a.g.m.**, s.3.

¹⁵ **A.g.e.**, s.255.

C. Seyahat Öncesi Seyir Hazırlıkları

Bursa'nın kurtuluşunun ikinci kurtuluş törenlerine katılmak üzere Cumhurbaşkanı, Latife hanım ve Bozok Milletvekili Salih Bey ile birlikte 31 Ağustos 1924 günü Karaköy'e kadar trenle, ondan sonrada otomobille seyahat yaparak saat 13.30 Bursa'ya geldi¹⁶. Bursa heyeti, Atatürk'ü ve öteki konukları İnegöl'de karşıladı. Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet Karadeniz seyahatine kadar 12 gün Bursa'da kaldı.¹⁷.

Atatürk, Bursa'da kaldığı süre içerisinde şehrin değişik yerlerini gezerek, incelemeler yaptı, halkla yakından ilgilendi. Bu gezilerinden birisini de Mudanya'da bulunan Peyk-i Şevket Gemisi'nin refakatinde Söğütlü Yatı ile yaparak Gemlik'e kadar gitti ve aynı akşam karayolu ile Bursa'ya döndü¹⁸.

Mustafa Kemal'in Karadeniz seyahati için Peyk-i Şevket Torpido Kruvazörü düşünülmüştü, ancak yapılan incelemeler sonucunda özellikle yaşam mahallerin gezi için uygun olmadığı tespit edildi. Bunun üzerine Hamidiye Kruvazörü ile seyahate çıkılmasına karar verildi¹⁹. Peyk'i Şevket gemisi verilen emir ile ikmal için İstanbul'a gönderildi.

Hamidiye Kruvazörü İstanbul'da, Dolmabahçe önünde demirli olduğu bir sırada, 6 Eylül 1924 Cumartesi günü gemiye "kıdemli yüzbaşı" rütbesinde bir Subay geldi. Gelen subay, geminin ikmal işlerini hızla tamamlamasını ve Cumhurbaşkanı'nı Mudanya'dan alarak Karadeniz'e çıkarılmasını bildiren emri getirmişti²⁰. Bu esnada gemide bulunan öğrenciler, detaylarını sonradan öğrenecekleri bu emirden haberleri olmamış ancak geminin seyir hazırlıklarına özellikle kömürlerin taşınmasına

---

¹⁶ İpek Çalışlar, **a.g.e.**, s.296.

¹⁷ Mehmet Önder, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türk İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1975, s.96.

¹⁸ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.51.; Atatürk, 11 Eylül 1924 tarihinde Bursa'nın Kurtuluş Bayramı törenlerine iştirak ettikten sonra yanında eşi olduğu halde, Belediye bahçesi önünde hazırlanan özel yere gelerek Bursa söylevini yapmıştır. Atatürk'ün Bursa Söylevi için bkz.: Nuri Onat, **a.g.e.**, s.64-69.

¹⁹ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.52.

²⁰ Raşit Metel **a.g.m.**, s.18; Ahmet Küçüköğlü, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Hamidiye Kruvazörü ile Çıktığı Karadeniz Seyahati", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, 588 (Kasım 2003), s.13.

yardımcı olmuşlardı²¹. Verilen emir üzerine Hamidiye Kruvazörü'nde izinler kaldırıldı, izinliler çağrıldı, gemide bulunan deniz öğrencileri Heybeliada da bulunan okula gönderildi ve ikmal işleri için gerekli girişimlere geçirildi. Tersanenin ve ikmal gruplarının sabahlara kadar açık olması bildirildi²².

Aynı gün saat 16.30 da gelen kurye subayının motoru ile 18.00'e doğru ikmal listeleri hazırlanmış olarak tersaneye gönderildi. Geminin hazırlanması için liman daireleri, erzak ambarları bütün istanbul deniz teşkilatı seferber olmuştu²³.

Gazi'nin Karadeniz'e yapacağı gezileri Hamidiye Kruvazör'ü ile yapacak olduğunu sonradan öğrenen deniz öğrencileri (Deniz Harp Okulu öğrencileri) çok büyük üzüntü duymuşlardı. Ancak gemi komutanı Binbaşı Hüsametdin Ülsel ve İkinci komutan Ön Yüzbaşı Mehmet Ali Ülgen, geminin İstanbul'a geri gelmesinden sonra Atatürk'ün yaptığı gezi hakkında öğrencilere konferanslar vererek onları teselli etti²⁴.

7 Eylül Pazartesi günü 750 ton kömür alınmasına devam edilmişti. Bu arada Mudanya'da bulunan Peyk-i Şevket Torpido Kruvazörü telsizi ile üst makamlar, Hamidiye Kruvazörü'nün ne zaman hareket edebileceği sorduruluyordu. Cevaben kömür ikmalinden sonra derhal hareket edileceği bildiriliyordu²⁵.

Gemi subay salonunda bulunan Hamidiye kahramanı Hüseyin Rauf (Orbay)'ın resmi gemi subayları arasında tartışma konusu oldu. Ancak bu tartışmalar sonunda resim kaldırıldı²⁶.

8 Eylül 1924 tarihinde Pazartesi günü erken saatlerde İstanbul'dan hareket eden Hamidiye Kruvazörü gün ağarırken Mudanya'ya demirledi²⁷. Gemiye ilk olarak Cumhurbaşkanı Başkatibi Tevfik (Bıyıklıoğlu) geldi. Başkatip gemiyi gezerek, bazı

---

²¹ Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atamız ve Türk Denizciliği**,..., s.99.

²² Raşit Metel, **a.g.e.**, s.52.

²³ **A.g.e.**, s.52.

²⁴ Afif Büyüktuğrul, **a.g.e.**, s.99.

²⁵ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.52; Ahmet Küçükkoğlu, **a.g.m.**, s.13.

²⁶ **A.g.e.**, s.52.

²⁷ Raşit Metel, **a.g.m.**, s.18.

subayların, kamaralarını tahliye etmesi ihtiyacı olduğunu tespit etti ve gerekli olan düzenlemelerin yapılması için ricada bulundu. Atatürk'ün yatacağı, yemek yiyeceği, dolaşacağı yerlere Muhafız Taburu'ndan birer nöbetçi görevlendireceğini belirttikten sonra gemiden ayrıldı²⁸.

Bu tedbirler denizcileri çok üzmüştü ve hatta geminin ikinci komutanı “*Biz Genelkurmaya bağlı bir deniz birliği değil miyiz? Gazi Paşa'yı bize emanet mi etmiyorsunuz?*” diye sorular sormuş ve hatta “*Bu kara askerlerini deniz tutmaz mı*” tarzında da alay etmişti²⁹.

Bu olaylar üzerine Yozgat Milletvekili Salih (Bozok) gemiye geldi. Gemi Komutanı Hüsamettin Üsel ile görüşür, pazarlık sonunda, Cumhurbaşkanı'nın gideceği yerlerde gerekli olmasından dolayı emir erliği yapacak askerler hariç, diğer askerlerin gemiden çıkartılması kararı alındı³⁰.

Hamidiye ile acele olarak gönderilen Merkez Bandosu ile Mızıka Okulu Öğrencisi Bando ve Orkestrası Selanik Römorkörü ile gelerek yerlerini değiştirdi³¹.

D. Mustafa Kemal ve Refakatçıların Gemiye İntikali

Cumhurbaşkanı ve beraberindeki heyet, 11 Eylül 1924 Perşembe günü Bursa'nın Kurtuluş Törenleri'nden sonra otomobillerle yaklaşık olarak saat 16.30 da Mudanya'ya hareket etti³².

Hamidiye Kruvazörü, değerli misafiri almak ve bu şerefli geziyi yapmak üzere alesta durumda bekliyordu. Ertuğrul Yatı'ndan alınan beş çifte mavun tekneye Üsteğmen Seyfi (Bengi) ve diğer altı çifte ile motora birer Asteğmen verilerek iskeleye gönderildi. Önce Cumhurbaşkanı'nın sonra da beraberindekilerin ve

²⁸ Rasim Ünlü, “Atatürk'ün Hamidiye Savaş Gemisi İle Karadeniz Seyahati”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri-II**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay., Genelkurmay basımevi, Ankara, 1999, s.549; Raşit Metel, **a.g.e.**, s.52.

²⁹ Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atamız ve Türk Denizciliği**, ..., s.100.

³⁰ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.53; Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atamız ve Türk Denizciliği**, ..., s.100.

³¹ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.53.

³² **A.g.e.**, s.52.

çalışanların eşyaları gemiye getirildi. Aynı günün akşamı saat 20.00 civarında Atatürk'nun geldiği sahilden işaretle bildirildi. Mavun tekne Cumhurbaşkanı ve eşi Latife hanım, diğer motor ve altı çifteye de Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali, Lazistan (Rize) Milletvekili Rauf Bey, Yozgat Milletvekili Salih (Bozok) , İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi³³ (Tanrıöver), Başkatip Tevfik Bey, Özel Katibi Memduh Bey, Ankara Polis Müdürü Dilaver Bey, Başyaver Binbaşı Nasuhi Bey ve Yaver Muzaffer Bey binmişti. Beraberlerinde iki üç de aile bulunuyordu³⁴.

Subaylar, Bando, Güvenlik Lumbarağzı Güvertesinde, diğer görevliler Çimariva mevkilerinde ve her taraf elektriklerle süslenmiş durumda iken Üsteğmen Seyfi Bengi idaresindeki futa Hamidiye'nin sancak tarafına yanaştı. Cumhurbaşkanı geminin iskelesinin alt tavanına ayak basar basmaz dikkat borusu ile beraber 21 pare selamlık topu atılmaya ve aynı zamanda silistre çalmaya başladı, üst tavaya çıktığı zaman da Bando İstiklal Marşını çalmaya başladı. Cumhurbaşkanı eşlerini çıkardıktan sonra kendilerini karşılayan gemi komutanı Bnb.Hüsamettin Üsel'in elini sıktı. Bu sırada geminin Seren Direği'ne Cumhurbaşkanlığı Forsu çekildi. Tören Kıtası'nın denetlemesini dikkatli ve nüfuzlu incelemelerle yaptıktan sonra sırada bulunan subaylar, gemi komutanı tarafından takdim edildi. Latife Hanım da askeri bir selam ile Cumhurbaşkanı'na refakat ediyordu. Misafirler, kış güverte üzerinde kendilerine ayrılan sancak taraftaki mevkilerine geçti, bando ve saygı kıtası bayrağı cephelerine alarak yeni mevkilerini aldı ve gecikmiş bulunan Sancak Töreni yapılarak Sancak Arya edildi. Her tarafı tenvir lambaları ile donatılan geminin lambaları yakıldı. Atatürk etrafındakilere davranışı ile büyük bir mutluluk duyduğunu gösteriyordu³⁵.

Tören hitamında Atatürk, eşi Latife Hanım ve beraberindekiler kendilerine ayrılan kamaralara yerleşerek tamamıyla gemi personelinden ayrıldı.

Gemiye yerleşme tamamlandıktan sonra Muhafız Kıta Komutanı Bnb.İsmail Hakkı Tekçe, gemide askeri koruma düzeni aldırıldı ve nöbetçiler yerleştirdi. Bu konu

---

³³ Nuri Onat, **a.g.e.**, s.73.

³⁴ Raşit Metel **a.g.e.**, s.53; Ahmet Küçüköğlü, **a.g.m.**, s.13.

³⁵ **A.g.e.**, s.53.

özellikle hareketten sonra geminin kış tarafından bırakılan paraketenin kontrol işini aksatması ve askeri bir mevki ve mıntıkada ikinci bir emniyet tertibatının daha alınması gemide hoşnutsuzluk yarattı. Cumhurbaşkanı böyle bir tertibatın alındığını duyunca kesin ve ağır bir dil ile muhafız kıta komutanını uyararak böyle bir düzenin alınmasını yasakladı. Bunun üzerine muhafız kıtasının silahları toplanarak gezi süresince ambarda muhafaza edildi³⁶.

Yemekten önce Bando sonra da Orkestra çaldı³⁷. Mustafa Kemal ve beraberindekiler geceyi Hamidiye’de geçirdi³⁸.

E. Trabzon’a Seyahat

Hamidiye, 12 Eylül 1924 Cuma günü sabah saat 06.30 da Mudanya’dan demir alarak ileri harekete geçti. Saat 10.00 civarında Boğaza doğru yaklaşan Hamidiye’yi ilk karşılayan Deniz Üssü Komutanı Yarbay Cevat Bey oldu. Cumhurbaşkanı’nın bulunacağı Hamidiye Kruvazörü’nün İstanbul Limanı’ndan geçeceği, bir gün evvel İstanbul Valiliğine bildirildiğinden limanda bulunan bütün vapurlar alay sancakları ile donatıldı, kırmızı yeşil bayraklarla süslendi, içleri hınca hınç insan dolu küçüklü büyüklü birçok sandal mavuna ve motor, Türk Donanmasına şerefli sayfalar kazandıran Balkan Harbi’nin kahraman gemisi Hamidiye’nin getirdiği Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusunu karşılamaya hazırlanmıştı³⁹.

Daha henüz Hamidiye uzaklarda iken vapurların düdük sesleri bu değerli yolcunun gelişini halka müjdelemiş ve herkes, yurdun diğer bir bölgesine giden büyük liderini uzaktan hayal olarak dahi görmek arzusu ile sahillere koşmuş, iki kıyıda karşılıklı büyük bir kalabalık birikmişti⁴⁰.

---

³⁶ A.g.e., s.54.

³⁷ Ahmet Küçüköğlü, a.g.m., s.15.

³⁸ Rasim Ünlü, “Atatürk’ün Hamidiye Savaş Gemisi İle Karadeniz Seyahati”,..., s.549; Nuri Onat, a.g.e., s.74.

³⁹ Raşit Metel, a.g.e., s.54.

⁴⁰ Leman Yılmaz, “Atatürk ve Kuvvetleri”, Deniz Kuvvetleri Dergisi, 590, Temmuz, 2004, s.9; İpek Çalışlar, a.g.e., s.297.

Hamidiye 10.30 da İstanbul Limanına geldiğinde Selimiye Kışlası'ndan 21 pare top atışı ile selamlandı. Havanın güzel ve denizin sakin olmasında etkisiyle büyüklü küçüklü birçok motor ve sandal Hamidiye'nin etrafını sardı. Bu sırada Vilayet'in ileri gelen yöneticilerini taşıyan motorlar da Hamidiye'nin etrafında dolaşmaya başladı. Fakat daha fazla yaklaşmak istemelerinden dolayı Hamidiye'nin pervane dalgalarının etkisinde kalıyorlardı. Bu motorların birisinde Vali Vekili Hüsnü Bey, Merkez Komutanı Atıf Bey, Şehir Emni Emin Bey, Emniyet Birinci Şube Müdürü İsmail Hakkı Bey, diğer bir motorda da yüksek rütbeli deniz subayları bulunuyordu. Herşeye rağmen, bu kalabalık ortamda, Vilayet'in, Bahriyenin ve Emniyetin motorları Hamidiye'nin borda hizasında seyirlerine devam etti. Moda, Kadıköy ve Ahırkapı sahillerinde halk, kitleler halinde büyük kurtarıcıya mendiller sallıyordu. Hamidiye'nin etrafındaki motorları dolduran vatandaşlar da "Yaşa Varol" diye bağırarak tezahüratlarına devam ediyorlardı. Halkın coşkunu heyecanı karşısında Cumhurbaşkanı başı açık üzerinde koyu bir elbise ile Hamidiye'nin kış güvertesinde yanında eşi Latife hanım ve beraberindekiler bulunduğu halde tebessüm ederek yapılan gösterilere karşılıklı bulundu.. Bu sırada da Hamidiye'nin baş güvertesinde bando marşlar çalıyordu⁴¹.

Alay Sancakları ile donatılmış, düdüklarını çalan motorların arasından geçen Hamidiye, Kız Kulesi önüne geldiği zaman Selimiye Kışlası'dan yapılan top atışları tamamlanmıştı, ancak bu sefer Dolmabahçe Sarayı önünde demirli bulunan Burakreis Gambotu'nun ve Peyk'i Şevket Torpido Kruvazör'ünün topla selamlama atışları başlamıştı⁴². Atışların tamamlanmasını müteakip Peyk'i Şevket Gemisi'ne refakat emri verildi. Şamandırada bağlı bulunan Peyk'i Şevket Torpido Kruvazör'ü Hamidiye'nin dümen suyuna geçerek ona refakate başladı⁴³. Bu sırada Taş Kışla topla selamlamaya başlamıştı. Şükrü Naili Paşa ile Atatürk'nin eşi Latife Hanım'ın kardeşinin ve annesinin bulunduğu bir motor da Tarabya önlerine kadar Hamidiye'ye refakat etti⁴⁴.

---

⁴¹ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.55; Ahmet Küçüköğlü, **a.g.m.**, s.15.

⁴² Raşit Metel, **a.g.m.**, s.18.

⁴³ Nuri Onat, **a.g.e.**, s.74.

⁴⁴ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.55.

Hamidiye'nin İstanbul'dan geçişini Emekli Tümamiral Fuat Uzgören hatıratlarında şöyle bahsetmektedir: *“Düdük sesleri, selam topları ve yaşa sedaları ile Boğazda seyreden Hamidiye boğazın iki sahili ve evlerin pencerelerini dolduran vatandaşların minnet ve sevgi tezahürleri arasında ilerlerken evlerden bayraklar sallanıyor, bir evin önünde işgal yıllarının acılıklarını çekmiş ihtiyar bir anne ellerini açmış duasını yapıyordu...”*⁴⁵.

Vilayet Erkanı'nın bulunduğu motor Çubuklu'da refakatten ayrıldı. Bahriye Erkanı'nın bulunduğu motor ile Emniyetin motorları ise Anadolu Kavağına kadar Hamidiye'ye refakat etmeye devam etti⁴⁶.

12 Eylül 1924 tarihinde Cumhurbaşkanı'nı taşıyan Hamidiye'nin İstanbul'dan geçişi sırasında şehri selamlayıp selamlamadığı hakkında bazı yöneticiler olumsuz yaklaşarak, Atatürk'nün halkın sevgi gösterilerine gereken özeni göstermediğini belirterek rahatsızlıklarını dile getirdi. Ancak bu düşüncede olanlara gereken cevap, Gazi Paşa'nın kendisi tarafından sert biçimde verildi⁴⁷.

İstanbul'un Kurtuluş Bayramı yıldönümünde halk adına Belediye Başkanı Emin Bey tarafından Cumhurbaşkanı Atatürk'e aşağıdaki telgraf çekildi:

“Kars'ta Sayın Cumhurbaşkanımız Atatürk Hazretlerine Özeldir.

Türklüğün her parçası gibi boşluğunu ancak azimli kişiliğinize borçlu bulunan ve iki gündün beri Kurtuluş Bayramını sonsuz sevinç içinde kutlamakta olan İstanbul adına şahsınıza minnet duygularımızı takdim ve sağlık ve sıhhatler dua eylerim efendim. ”

Çekilen bu telgrafa Mithat Paşanın oğlu Ali Haydar Mithat Bey⁴⁸ ile Hüseyin Cahit Yalçın'ın kardeşi Dr.Hüseyin Suat Bey⁴⁹ olumsuz bir tutum içerisinde tepki

⁴⁵ A.g.e., s.55.

⁴⁶ A.g.e., s.55.

⁴⁷ Rasim Ünlü, *“Atatürk'ün Hamidiye Savaş Gemisi İle Karadeniz Seyahati”*,..., s.549.

⁴⁸ Ali Haydar Mithat, Taif'te boğularak şehit edilen Mithat Paşa'nın oğludur.

⁴⁹ Hüseyin Suat, Edebiyatı Cedide şairlerindendir, Hüseyin Cahit Yalçın'ın ağabey'sidir.

gösterdiler. Şehir adına çekilen bu telgrafın zorunluluktan dolayı çekildiğini söylediler⁵⁰.

İtiraz edenlerin İçişleri Bakanlığına çektikleri telgraf ve bunlara cevaben Bakanlık ile Cumhurbaşkanı Atatürk'nun İçişleri Bakanlığı'na göndermiş olduğu aşağıda yazılı telgraflar, İçişleri Bakanlığı'ndan Belediye'ye gönderildi:

“İstanbul'un kurtuluş bayramı dolayısıyla yüce makamlarından çekilen ve Gazi Paşa hazretlerine şehrin minnet duygularından bahsedilen telgraf üzerine Ali Haydar Mithat ve Doktor Hüseyin Suat imzalarıyla aynı ifade ile yazılmış iki telgraf alınmıştır. Söz konusu telgrafların örneği ile bu olay dolayısıyla Cumhurbaşkanı Paşa hazretlerinden alınan telgraf sureti aşağıdadır.

1- Bu gün İstanbul halkı adına Belediye tarafından kaleme alınan edilen telgrafa katılmıyorum. Çünkü Cumhurbaşkanı şehrin önünden geçerken bizi selâmlamamıştır.

2-Ali Haydar Mithat ve Doktor Hüseyin Suat adındaki kişilerin kendileri selâmlanmadıklarından dolayı belediye'nin halk adına olan telgrafına katılmadıklarını İçişleri Bakanlığı'na telgraf ile bildirdiklerinden haberdar oldum. İstanbul'dan geçerken içinde bulunduğun gemi gerektiği gibi İstanbul'u ve İstanbul'un saygı ile selâmlamıştır. Eğer ayrıca Ali Haydar Mithat ve Hüseyin Suat adındaki kişileri selâmlamamış ise selâmlanmağa lâyık bulunmadıklarından ileriye gelmiş olacaktır.”⁵¹

Daha sonraları Ali Haydar Mithat Bey kaleme aldığı hatıralarında, bu hareketlerinin gerekçesini demokrasi prensibine sığdırmaya çalışmıştır⁵².

Hamidiye Kruvazörü Anadolu Kavağında bir müddet durduğu zaman gemiyi takip etmekte olan bahriyelileri taşıyan motor Hamidiye'ye yanaştı ve denizciler

---

⁵⁰ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.88.

⁵¹ **A.g.e.**, s.88.

⁵² Rasim Ünlü, **a.g.m.**, s.550.

adına hazırlanmış bir çiçek buketi Atatürk'nin eşi Latife Hanım'a takdim edildi. Bu esnada yüksek rütbeli bahriyeliler de bir iki dakika Cumhurbaşkanı ile konuşma fırsatı buldu. Daha sonra “*iyi yolculuklar*” temennisinde bulunarak motorlarına döndüler⁵³.

Anadolu Kavağı'nda kısa bir beklemeden sonra ileri harekete geçen Hamidiye'nin kış omuzluğunda, Gülcemal Gemisi düdükle çalarak mevki aldı ve beraber aynı rotada ilerlemeye başladı. Bu esnada istirahat eden Cumhurbaşkanı, halkın kendisini görmek isteği üzerine güverteye çıktı ve halkı selamladı. Gülcemal'de bulunan halk, gemiyi bir tarafa yatırarak (hepsi bir tarafta toplanınca gemi o tarafa meyletmiştir) “yaşa” sesleri ile alkış yağmuruna tutuyorlardı⁵⁴.

Hamidiye ve beraberinde bulunan Peyk'i Şevket Gemisi Trabzon'a intikal ederken, Peyk'i Şevket zaman zaman Hamidiye'nin dümen suyunda zaman zaman sancak ve iskele bordasında mevki alarak seyrediyordu⁵⁵.

Hamidiye, İstanbul Boğazından çıkıp Karadeniz'e açıldıktan sonra Cumhurbaşkanı ile geziye katılan İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Bey, Rize Milletvekili Rauf Bey, Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali Bey ile genç subaylar arasında sohbet toplantıları başlamıştı. Hamdullah Suphi Bey, Deniz Harp Okulunda sık sık konferanslar verdiği için gemide bulunan genç subaylarla tanışıklığı vardı. Bu toplantılara geminin ikinci komutanı ön yüzbaşı Mehmet Ali Bey, yüzbaşı Niyazi Muhsin Bey, makine yüzbaşı Hikmet Bey, üsteğmen Celal, üsteğmen İhsan, asteğmen Fuat (Uzgören), makine asteğmen Yusuf Akman da katılmıştı⁵⁶.

---

⁵³ Atatürk Cumhuriyet ilanından sonra ilk defa İstanbul'a 1 Temmuz 1927'de gelmiştir. Donanma gemileri tam mevcutla Ertuğrul yatında bulunan Ata'ya refakat görevi yapmıştır. Ata İzmit'e özel trenle gelmiş, Ertuğrul yatı ile Dolmabahçeye geçmiştir. Donanma gemileri 30 Eylül 1927 tarihine kadar saray önünde kalmış, Ata 30 Eylül'de İzmir vapuru ile Mudanya'ya geçmiş Hamidiye, Peyk, Berk Donanma komutanına hamilen refakat görevi yapmıştır (**ATASE Arşivi**, Dz.Kuvvetleri Tarihi, 42, 1-217); Atatürk aynı gün Dolmabahçe sarayının büyük salonunda kalabalık bir davetliler önünde İstanbul'lulara “Sekiz senelik bir hasretten sonra İstanbul'a gelmekten büyük bir memnuniyet duyduğunu ve gösterilen sıcak ilgiden dolayı teşekkürlerini” bildirdi (Tevfik Sargut, “Atatürk'ün İstiklal Savaşından Sonra İstanbul'a İlk Gelişi- Fani Dünyaya Gözlerini Kapaması”, **Dz.K.K. Dergisi**, 514, Temmuz, 1981).

⁵⁴ **A.g.e.**, s.57.

⁵⁵ Nuri Onat, **a.g.e.**, s.74.

⁵⁶ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.57.

Bu sohbet toplantılarında iki taraf oluşmuştu. Buna göre; Milletvekilleri bir taraf, subaylar diğer taraftı. Gençler önce *“Bahriye hakkında ne düşündüklerini”* sormuşlardı. İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Bey, *“bu kadar geniş sahiller varken Bahriyenin gerekliliğinin ortada olduğunu, gerek şahsen ve gerekse parti ve Hükümetin de Bahriyeyi ihmal etmediğini”* söylemişti. Bundan sonra Kılıç Ali Bey söz alarak *“Hükümetin Bahriyeyi ihmal ettiğine neden sahip oldunuz?”* sorusunu sormuştu. Sonra da ikinci komutan *“Bahriye neden lazımdır?”* sorusu ile söze başlamış ve Balkanlar’daki barışın temini için Yavuz ile beraber 12 Destroyer ve birkaç denizaltı ve mayın gemilerine ihtiyaç olduğunu izah etmişti. Bunun üzerine Milletvekilleri; *“ya öyle mi bize 10 Dretnot’tan filan bahsettiler, biz mesleğinizden anlamayız ve Gazi Paşa da karacıdır”* diyerek kendilerine abartılı isteklerde bulunulduğunu ima ettiler. Karşılıklı değerlendirmeler alay konusu dahi olmuştu⁵⁷. O dönem düşünüldüğünde, Kurtuluş Şavaşı’ndan yeni çıkmış bir ülkenin hali hazır ekonomisi ile bu istekleri yerine getirmesinin ne kadar güç hatta imkansız olacağı bir gerçektir. Zaten bu durum Mustafa Kemal’i de rahatsız etmiş olmalı ki yaklaşık elli gün sonra 01 Kasım 1924 tarihinde Meclisin İkinci Dönem İkinci Toplanma Yılına açarken açılış konuşmasında şunları özellikle vurgulamıştır: *“Efendiler: Bahriyemizi kapsamlı ve ciddi bir şekilde ıslah etmek düşünülmelidir. Bu maksatla önemli bir nokta özellikle kalifiye personel yetiştirip ondan memleketin gerekli ihtiyacında yararlanmak ve her halde memleketin gücü oranında bağımsız kalmak olmalıdır.”*⁵⁸

Hamidiye’nin ikinci komutanı, konuşmalarında devamlı olarak yetişen gençlerin idealist, mesleklerinde gelişime istekli olduklarını bu yüzden yabancı öğretmen ve uzmanların getirilmesinin gerekliliğini belirtmişti. Daha sonra da genç subaylar söz almış ve bahriyede tutucuların varlığı sebebiyle ayrıştırmaya ihtiyaç olduğu, denizci milletvekilleri’nin bahriye’ye hizmet etmediklerini, Hüseyin Rauf Bey’den mesleğe özellikle zarar geldiğini ve Hüseyin Rauf Bey’in bahriye demek olmadığını ve onun düşüncesindeki adamların iktidarlarını koruduklarını belirtmişlerdi. Bunun üzerine Milletvekilleri, Ala Bahriye için Hüseyin Rauf Bey’in aracılığı diye hiçbir şey düşünmediklerini Atatürk’nin bu geziden bahriye hakkında çok fikir edindiğini, Ankara’ya dönüşte bahriye için gerekli işlerin yapılması için söz

⁵⁷ Rasim Ünlü, *“Atatürk’ün Hamidiye Savaş Gemisi İle Karadeniz Seyahati”*,..., s.550.

⁵⁸ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.57; Raşit Metel, **a.g.m.**, s.20.

verdiğini izah etmişler ve böylece vatansever duyguların heyecanı içinde yapılan sohbet toplantıları sona ermişti⁵⁹.

Bu sohbetlerin yanı sıra Atatürk, gemi komutanı'na birçok soru ile bu küçük filotilla ve Yavuz ile iki senelik programın yeterli olup olmadığını öğrenmek istemiş ve sonrada kendisi şunları söylemiştir: *“Dış pazardan satın alınan gemilerle donanma yapılamadığını sizde biliyorsunuz. Donanma sadece kıyı koruyacak bir kuvvet değil, bundan daha önemli olarak, deniz yollarının güvenliğini sağlayacak bir kuvvettir. Anadolu'da yaşadıkça bu bakımdan, ihtiyacımız daha büyüktür. Evvela çekirdek bir donanma tedarik etmekle yetinip, deniz sanayi ve ticaretini geliştirmeliyiz. Bundan sonra memleket sanayiinden fıskırarak donanmayı yapmakta kolay olacaktır.”* der ve devam eder : *“İlk beş senede kendimizi toplayıp inkılapları yaparız, ikinci beş senede dünyaya kendimizi tanıtırız. Üçüncü beş senede İngiliz Krallına yurdumuzu ziyaret ettiririz.”*⁶⁰

Mustafa Kemal ve beraberindekiler Karadeniz'de çok güzel ve sakin bir havada⁶¹, olumlu bir ortamda seyahat ederken, Hamidiye ile Peyk'i Şevket gemilerinin durum ve hareket tarzlarının bilinmemesi ve bu seyahatlar için önceden koordine sağlanmamış olunması, Fevzi Paşa'yı rahatsız etmişti. Bunun üzerine Genelkurmay Başkanlığı ile Donanma Komutanlığına aşağıdaki mesajı çekmiştir⁶².

*“Hamidiyenin hareketi ahiresi ile Peyk-i Şevket'in Zonguldak'a hareketi hakkında tarafınızdan hiçbir iş'ar vakı olmamıştır. Donanmanın hareketi emir ve mülumatım tahtında icra olunacağı cihatle buna mugayir bir harekette bulunmamanız muktezidir efendim.”*⁶³

Bunun üzerine Donanma Komutanlığı cevaben şu telgrafi çeker:

“Hamidiyenin veçhai azimetinin Donanma Kumandanlığınca meçhul bulunduğu 9 Eylül 340 tarih ve 799 Numaralı tahrirat ile Umuru Bahriye

⁵⁹ A.g.e., s.58.

⁶⁰ Rasim Ünlü, *“Atatürk'ün Hamidiye Savaş Gemisi İle Karadeniz Seyahati”*,..., s.550.

⁶¹ Nuri Onat, a.g.e., s.74.

⁶² Rasim Ünlü, a.g.m., s.551; Raşit Metel, a.g.e., s.57.

⁶³ A.g.e., s.234.

Müdiriyetine bildirilmiş ve bu hususa dair şimdiye kadar bir cevap ve malumata destres olunamadağı için arzı malumüt edilememiştir.

17/8340 Tarih ve 620/6752 Numaralı tahrirat devletleriyle Donanma'ya iltihakı emir ve tebliğ buyurulan Peyki Şevket'e gelince: Memur bulunduğu Çanakkale'den İzmit'e muvasalatına intizar edilmekte iken bunun da hareketine gazetelerden muttali olunmuş ve limana muvasalatında hangi makamdan emir telakki ederek makamı aliye malumat vermeksizin hareket etmiş olduğunun süvarisinden biltahkik arz edilmek üzere avdetine intizarda bulunulmuş olduğunu malum devletleri buyurulmak üzere takdim kılınmıştır efendim.”⁶⁴

Bu telgraflardan görülüyor ki Donanma Komutan Vekilliği'nin de Hamidiye ve Peyk'i Şevket gemilerinin programı hakkında bilgileri olmamıştı. Bu seyahatin organizasyonu Ankara'dan Bahriye Dairesi'nden yapılmış olunabileceği değerlendirilmiş ancak gemilerin dönüşlerinde personelin nerelerden emir aldıklarının inceleneyeceği arz edilmişti⁶⁵.

Hamidiye Kruvazörü 15 Eylül 1924 günü Pazartesi sabahı saat 09.45'te Trabzon Limanı'na demirledi. Refakat görevinde bulunan Peyk'i Şevket Torpito Kruvazörü erken saatlerde limana girerek Hamidiye'yi topla selamlamıştı⁶⁶.

1. Hamidiye ve Gazi Trabzon'da

Trabzon halkı büyük kurtarıcısının Hamidiye Kruvazörü ile geleceğini öğrenir öğrenmez 15 Eylül sabahından itibaren iskeleye ve yollara koşmuştu. Limanda bulunan gemiler, motorlar ve sandallar bayraklarla süslenmiş iskele ve ana yollar zafer takları yapılmış çam ve defne dalları ile süslenmişti. İskele üzerinde Vilayet Erkanı, Belediye Üyeleri, Konsoloslar, Askerler, değişik heyetler ve cemiyetlerin temsilcileri, Öğretmenler Birliği, Gençler Birliği, kız ve erkek okulları,

---

⁶⁴ A.g.e., s.235.

⁶⁵ Rasim Ünlü, “Atatürk'ün Hamidiye Savaş Gemisi İle Karadeniz Seyahati”,..., s.551.

⁶⁶ Raşit Metel, a.g.e., s.58; Cevat Ülkekel, “Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurt Gezileri, Bahriye ve Cumhuriyet Döneminin İlk Deniz Tatbikatı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi Eki**, 587 (Temmuz 2003), s.8; Ahmet Küçükoglu, a.g.m., s.15.

yabancı kurum müdürleri, ilçe temsilcisi, hoca ve dervişler saat 09.30 da mevki olarak Cumhurbaşkanı'nın sahile çıkmasını bekliyorlardı⁶⁷.

Bu sırada Hamidiye'nin sitimbotu iskeleye yanaşdı ve Cumhurbaşkanı'na "Hoş geldiniz" demek isteyen, Trabzon Milletvekillerinden Abdullaf ve Rahmi ile Vali Cemal⁶⁸ Beyleri, Bölge Komutanı'nı, Belediye, Halk Partisi ve Ticaret Odaları Başkanlarını alarak Hamidiye'ye götürdü. Saat 10.00 da Trabzonlular adına gemiye ziyarete giden grup ile birlikte Atatürk, eşi Latife hanım ve kendilerine eşlik eden Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali Bey, İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Bey, Yozgat Milletvekili Salih Bey, Rize Milletvekili Rauf Bey, Cumhurbaşkanlığı Başkatibi Tefik Bey, Başyaver Nasuhi ve Ankara Polis Müdürü Dilaver bey Hamidiye'den ayrılarak sahile çıkmak için sitimbota bindiler. Bu sırada Hamidiye ve Peyk'i Şevket Gemileri'nden ve Trabzon şehri tarafından 21 pare topla selamlama atışları yapıldı. Sahile vardıklarında iskeleye yanaşan sitimbot'tan önce Latife hanım takiben Atatürk ve ondan sonra da Vilayet adına gelenler ve beraberindekiler çıktı⁶⁹.

İlk kez Trabzon'a gelen Cumhurbaşkanı⁷⁰, karşılayanlar takdim edildikçe ellerini sıktı sonra da merasim kıtasını teftiş etti, izci ve öğrencilerin önünden geçerken küçük yavruların hatırlarını sordu ve takdim ettikleri çiçek buketlerini kabul etti. Yol boyunca halk Cumhurbaşkanı'na yoğun alkışlar altında "Yaşa Varol" diye bağırıyordu. Bu sırada Latife hanımın selâmlarına Trabzonlu hanımlar da "Yaşayın Çok Yaşayın" cevabını veriyordu. Grup yaya olarak halkın sevgi gösterileri arasında belediyeye gitti⁷¹. Atatürk, belediyede kendisini ziyarete gelenlerle yaklaşık yarım saat süren bir görüşme yaptı. Daha sonra beraberinde Latife hanım olduğu halde Halk Partisine giderek onbeş dakika kadar da idareciler ile konuştu. Oradan yine otomobiller ile yollarda birikmiş halk topluluklarının alkışları arasından geçerek Hükümet Konağına geldi. Hükümet Konağı'nın her bölümünü ayrı ayrı gezdikten sonra tapu işlerini inceledi. İncelemeler tamamlandıktan sonra Hükümet Konağı'nın

⁶⁷ **Hakimiyet-i Milliye**, 16 Eylül 1924; Mehmet Önder, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türkiye İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1975, s.341; Raşit Metel, **Atatürk ve Donanma**, Dz.K.K. Deniz basımevi, İstanbul, 1966, s.59.

⁶⁸ Trabzon Valisi Cemal Bey 18.03.1924 – 05.10.1924 tarihleri arasında görev yapmıştır.

⁶⁹ **Atatürk Trabzon'da**, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü yay., Trabzon, 2001, s.13.

⁷⁰ Kemal Arı, **a.g.m.**, s.614.

⁷¹ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.60; Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.341.

önünde bulunan askeri birliği denetledi ve sonra da geçit törenini izledi. Bütün bu faaliyetlerden sonra Atatürk, Trabzon'un ünlü sayfiye yerlerinden birisi olan Soğuksu denilen bölgeye eşi Latife hanım ve diğer arabalarda da vilayet ve bölgenin ileri gelenleri ile beraber bir gezinti yaptı. Akşam üzeri kendilerine tahsis edilen köşke⁷² gitmişlerdir. Atatürk ve beraberindekilere tahsis edilen köşkte Trabzon Belediye Başkanı Kazazzade Hüseyin Efendi⁷³ tarafından halk adına 30 kişilik bir akşam yemeği verilmiştir⁷⁴.

Bu ziyafete ilin sivil ve askeri ileri gelenleri ile Trabzon halkı katılmıştır. Yemek süresince köşkün bahçesine getirtilmiş bulunan Hamidiye'nin Badosu da güzel parçalar çalarak yemeğe eşlik etmiştir. Ziyaret sırasında Halk Partisinden Belediye Başkanı Avukat Faik Bey aşağıdaki konuşmayı yapmıştır:

*“Trabzon halkı senelerden beri ayrı oldukları şahsınıza kavuştuklarından ötürü sevinç içindedirler. Halkın tezahüratını bizzat gördünüz. Fakat bu tezahürat, kalplerdeki saygı ve muhabbet ve samimiyetin belki yüz binde biridir. Türklerin bir duası vardır, onunla sözüme son vereceğim. Allah Büyük Gazimizi başımızdan eksik etmesin amin.”*⁷⁵

Trabzonlular adına yapılan bu söyleme karşılık Cumhurbaşkanı, ayağa kalkarak cevaben *“Trabzon'da bulunmaktan dolayı hissettiği memnuniyetini ve halkın gösterdiği sevgi ve bağlılığa teşekkür ederek, Trabzonluların beş sene evvel ilk defa Samsun'a ayak bastığında kendisine güç verdiğini ve özellikle Sakarya muhaberesinde, Trabzon evlatlarının gösterdikleri fedakarlıkları asla unutmayacağını devamlı hatırlayacağını”*⁷⁶ dile getirmiştir⁷⁷.

---

⁷² Köşk 1903 yılında yaptırılmış, Cumhuriyetin ilanından sonra da Özel İdarenin mülkiyetine geçmiştir. Bodrumu ile birlikte dört katlıdır. Üçüncü katın büyük odası Atatürk'ün yatak odası olarak ayrılmıştır. Atatürk'ün Trabzon'u ziyaretinden sonra özel idareye ait bulunan Köşk, Trabzon Belediyesince satın alınarak Atatürk'e hediye edilmiştir. Bir Trabzon heyeti, Ankara'ya gelerek Köşkün tapusunu ve anahtarlarını Atatürk'e teslim etti. Atatürk 27 Kasım 1930 günü Ege vapuru ile Samsun'dan Trabzon'a geldiği zaman, geceyi yine bu Köşkte geçirmiş, iki gece kaldıktan sonra, İstanbul'a dönmüştür. Köşk artık “Atatürk köşkü” adıyla tanınmaktadır.

⁷³ **Atatürk Trabzon'da**, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü yay., Trabzon, 2001, s.13.

⁷⁴ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.60.

⁷⁵ Nuri Onat, **a.g.e.**, s.75-76; Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.342.

⁷⁶ Atatürk'ün Trabzon'da, onuruna verilen yemekte yaptığı konuşmanın tam metni ekte'dir.

Yemekten sonra Cumhurbaşkanı ve eşi Latife hanım ve beraberindekiler, Vilayet'in ileri gelenleri ile birlikte Tiyatroya gitti. "Dört Cihar" isimli oyunu topluca seyrettiler. O gece şehir baştan aşağı fener ve kandillerle donanmış Hamidiye Kruvazörü de tenvirat ile donatılmıştı.

Cumhurbaşkanı'nın Trabzon'a teşrifleri ve şeref vermeleri münasebetiyle "Yeni Yol" isimli günlük gazete kurulmuş ve birinci sayısı 16 Eylül 1924 günü çıkartılmıştır⁷⁸.

Ertesi gün, 16 Eylül Salı öğleye kadar Atatürk bir yere çıkmayarak ziyaretçileri, dertli ve yetenekli vatandaşların müracaatlarını kabul etti. Öğleden sonra saat 14.20 de kendilerine tahsis edilen otomobil ile Hükümet Dairesi'ne gitti, Eğitim, Vakıflar, Defterdarlık, Ziraat ve Nüfus Daireleri'nin Müdürleri ile görüştü. Bilgi aldıktan sonra Adliyenin Ağır Ceza Başkanı ve Savcısından İlin adli durumu hakkında bilgi aldı ve sonra da Vali ile birlikte 16.30 da Kavak Meydanı'ndaki liseye gitti. Burada öğretmenlerle birlikte çay içerek sohbet etti. Buradan sonra İpek Dokuma Fabrikasına giderek, durumunu incelemiş, gelişme ve büyümesi için emirler vermiştir⁷⁹. Birara Memleket Hastanesine giderek hastaları da ziyaret etmiştir. Daha sonra da, bir sene önce açılan Ticaret ve Erkek Öğretmen Okullarını ziyaret etti. Atatürk, Öğretmen Okulu'nu ve Kültür Müzesini gezdikten sonra okulun hatıra defterine aşağıdaki yazıyı yazmıştır:

"24.Kanunevvel, 1335 tarihinde Fevzi Paşa Hazretleri'nin dikkatini çeken öğrenci sayısı 25 bugün 16 eylül 1340 da 176, yedi misli olmuş, geçen senelerin ürünü olduğu şartlar ve şerait nazarı dikkate alınırsa memnun olmak lazım, fakat memleketin muhtaç olduğu muallim miktarı düşünülürse bunun daha yüz misline çıkması icap eder. Kemiyet noksanı yetişen muallimlerimizin kıymet ve faziletteki yüksekliği ancak kabili telafidir. Ziyaretimdeki meşhudatım bu emniyeti bana bahşetmektedir. Bundan dolayı müdür ve heyeti talimiyeye teşekkür eder ve yeni

⁷⁷ **Hakimiyet-i Milliye**, 17 Eylül 1924; ayrıca bkz: Nuri Onat, **a.g.e.**, s.76; Raşit Metel, **a.g.e.**, s.61; Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.342; **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, I-III, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1997, s.555.

⁷⁸ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.62.

⁷⁹ Nuri Onat, **a.g.e.**, s.77-78.

neslin en büyük cumhuriyetçilik dersini bugünkü muallimler heyetinden ve onların yetiştirecekleri muallimlerden alacaktır, onu da hatırlatırım.”⁸⁰

Okul gezisini tamamladıktan sonra Atatürk, Balık Pazarı’ndan sahile açılacak ve “Gazipaşa Caddesi” ismini taşıyacak olan yolu açtı. En sonunda Askeri Komutanlığı ziyaret ettikten sonra kendisine ayrılan ikametgaha döndü⁸¹.

Aynı günün akşamı saat 21.00’da Halk Partisi Tiyatrosunda parti tarafından Gazi Paşa Hazretleri şerefine yaklaşık iki buçuk saat süren bir ziyafet verildi. Ziyafette parti adına konuşan Hacı Kadı Zade Arif Bey şunları söylemiştir:

*“Şehrimizi teşrifle Partimizin davetine icabet ve aramızda bulunmak şerefini bahş buyurduğunuzdan dolayı zatı devletlerine ve Refikai Muhteremelerine nihayetsiz şükranlarımızı arz ederiz. Beş sene evvel feci bir ümitsizlik içinde kıvranan milletimizin dahili ve harici felaketlerden kurtardınız, Türk’ün büyük haleskarı ünvanını ihraz buyurdunuz. Bundan sonra da milleti, fikri, içtimai, iktisadi inkilap yolunda emniyetle yürüteceğinize bu sayede Türk’ün asıl mahiyeti medeniyesini meydana çıkartmakta bize rehber olacağınızda hiç şüphemiz yoktur. Teceddüt ve terakki yolunda Trabzon’un gençleri, ihtiyaçları, haleskar gazilerinin inkilap sancağı altında her türlü fedekarlığa amade olarak yürümekte olduklarına emniyet buyurunuz. Firkamız heyeti teşrifinizden istifade ederek huzurunuzda bu hakikatı arz etmeye fırsat bulduğundan mesuttur.”*⁸²

Buna söyleve karşılık Atatürk de “Cumhuriyet Halk Partisi’nin Trabzon temsilcileri ile tanışmaktan dolayı mutlu olduğunu ve Halk Partisinin, memleketin içinde ve dışında bulunan düşmanları temizleyen, halka özgürlük ve bağımsızlık sağlayan kutsal bir dernek olduğunu” belirtir. Aynı konuşmasında “Cumhuriyet taraftarı olduğunu bütün cihanın bilmesini ve de tüm arkadaşlarının uygarlık ve yenileşme yolunda azimle ve tereddütsüz yürümesini” ister⁸³.

---

⁸⁰ Raşit Metel, s.62.

⁸¹ Nuri Onat, **a.g.e.**, s.78.

⁸² Raşit Metel, s.63; Nuri Onat, **a.g.e.**, s.78.

⁸³ Atatürk’ün yaptığı konuşmanın tam metni ektedir.

13 Eylül 1924 tarihinde Erzurum ve çevresinde büyük bir yer sarsıntısı olur, ve bu acı haber Atatürk'e ulaştırılır. Erzurum ve köylerinde pek çok can kaybı olduğu, birçok köy ve kasabaların yıkıldığı söylenir. Çok üzülen Atatürk, Erzurum Valiliğine ve Belediye Başkanlığına "*depremden üzüntü duyduğunu, deprem ve zarar derecesi hakkında bilgi verilmesi*" hakkında bir telgraf çektirir⁸⁴ ve cevaben gelen telgrafta "*Zelzelenin birkaç kazayı ihtiva eden arazide olduğu, hasarın önemli bulunduğu, Milli Savunma Bakanlığının emri ile mevcut askeri çadırların felaket zedelere tahsis edildiği hükümetçe yardım yapılmak üzere Ankara'ya müracaat edildiği*" bildiriliyordu. Bununla birlikte Cumhurbaşkanı'nın gösterdiği alakadan dolayı felaketzedelerin çok memnun kaldıkları kendisine bildirilir⁸⁵.

Atatürk Erzurum'a geleceğini oranın valisine telgrafla bildirdi. Ancak Erzurum'a Trabzon daha yakın olmasına karşın kara yolu yetersizdi. Bu yüzden ulaşımı daha müsait olan Samsun-Erzurum yolu tercih edildi⁸⁶.

17 Eylül 1924 Çarşamba sabahı Mustafa Kemal, saat 09.00'da Boztepe'ye kadar otomobille bir gezinti yaptı ve dönüşde Sanatkar ve Esnaf Cemiyetleri temsilcilerini, kendilerini davete gelen Polathane Halk Partisi Başkanı ile Sürmene Halk Partisi Başkanı Şükrü Bey'i ve Belediye temsilcilerini kabul etti. Fakat zelzeleden dolayı değişen programı ve buna bağlı olarak zaman darlığı sebebi ile gelemeyeceğini bildirdi.

Giresunlular adına Halk Partisi Başkanı Emin Salih Bey, İl Genel Meclisi adına Hacı Hasan Bey, Belediye adına İsmail Bey, Ticaret Odası adına Fahri Bey, Esnaf Cemiyetleri adına Mustafa Bey, Ziraatçiler adına Feridun Bey, İsmail Bey ve eşraftan Tireli Hasan Beylerden kurulu bir heyet saat 10.30'da Gazi Paşa'yı ziyaret etti. Gazi Paşa dönüş yolunda Giresun'a uğrayacağını bildirdi. Bu sırada Trabzonlu hanımlarda Latife hanımı ayrıca ziyaret ediyorlardı. Cumhuriyet gazetesinde ziyaretler hakkında şu haber verilmişti: "*Latife hanımefendi'yi bugün şehrimiz*

---

⁸⁴ Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.342.

⁸⁵ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.64; Nuri Onat, **a.g.e.**, ss.81-83.

⁸⁶ Rasim Ünlü, "*Atatürk'ün Hamidiye Savaş Gemisi İle Karadeniz Seyahati*", ..., s.551.

hanımlarından pek çokları ziyaret etmiştir. Latife hanımefendi bu ziyaretten pek ziyade memnun ve mütehassis olmuştur”⁸⁷.

Cumhurbaşkanı ve beraberindekiler, 17 Eylül günü saat 13.15’te kalabalık halk kitlesinin sevgi gösterileri altında iskeleden Hamidiye’e doğru ayrıldı. Heyet, şehrin kalesinden atılan ve Hamidiye’ye varışlarında da Hamidiye’den atılan top sesleri içinde gemiye vardı. Hamidiye Kruvazörü saat 13.30’da Trabzon’dan ileri harekete geçti⁸⁸.

2. Hamidiye ve Gazi Rize’de

Trabzon’dan kalkan Hamidiye Kruvazörü Rize’ye doğru yol alıyordu. O gün Karadeniz’in hırçınlığı üzerindeydi. Deniz biraz dalgalı olduğundan gemi 6-7 derece yalpalarla Rize rotasında seyrine devam ediyordu.

Öte yanda Rize, sabırsız, gözü ufukta, yolları gözlüyordu. Atatürk’ün yanında eşi Latife hanım ve yakın arkadaşları olduğu halde Karadeniz gezisine çıktığı, bu arada Rize’ye de uğrayacağı haberi bir hafta önce duyulmuştu⁸⁹.

Onbin nüfuslu Rize şehri o gün yaklaşık otuz bin nüfuslu kalabalıkta iğne atsan yere düşmez bir şehir oluvermişti. Havanın yağmurlu olmasına rağmen çevre kasaba ve köylerde ne kadar insan varsa Rize’deydi⁹⁰. Şehir bayraklarla süslenmiş, iskeleye çiçekli taklar kurulmuştu. Saatler yaklaştıkça kayıkları, motorları, dolduran halk kıyıyı döven dalgalarla boğuşuyordu sanki. O gün Mataracı Mehmet Bey’in⁹¹

---

⁸⁷ **Cumhuriyet gazetesi**, 18 Eylül 1924.

⁸⁸ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.64; Cevat Ülkekel, “Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Yurt Gezileri, Bahriye ve Cumhuriyet Döneminin İlk Deniz Tatbikatı”, **Deniz Kuvvetleri Dergisi Eki**, 587 (Temmuz 2003), s.8.

⁸⁹ Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.295.

⁹⁰ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.65.

⁹¹ Rize’de Atatürk’ün bir gece konuk olduğu ev, daha sonra sahibi Mehmet Mataracı’dan yeğeni Osman Mataracı’ya geçmiştir. Atatürk’ün 100. Ölüm yıldönümü dolayısıyla Atatürk Müzesi yapılmak üzere, Osman Mataracı evini Rize Özel İdaresine bağışlamıştır. 1984 yılında Kültür Bakanlığına devredilen ev, onarılarak Atatürk Müzesi halinde düzenlenmiş ve ziyarete açılmıştır. Evin bir bölümü de Kültür Merkezidir. Çatısı ile birlikte 3 katlı olan ev 1902 yılında Mataracı ailesi tarafından yaptırılmıştır. Bu günkü düzenlemeye göre evin üst katı Atatürk Müzesi’dir. Atatürk’ün Rize gezileri, kullandığı eşyalar, Atatürk fotoğrafları, Milli Mücadele yıllarında Rize’de Kuvay-ı Milliye ileri

evinde de olağanüstü bir durum vardı. Rize'nin en büyük, en güzel bu konağı konuklara ayrılmış, yeniden dayanıp döşenmişti⁹².

Saat 17.00'ye doğru ufukta Hamidiye görünmeye başlamıştı⁹³. Bunun üzerine sahilde, iskelede heyecan hat safhasına çıkmıştı. Dakikalar ilerledikçe Hamidiye kıyıya yaklaşıyordu.

Hamidiye, 17 Eylül Çarşamba günü saat 18.00'da iskelenin tam karşısında durdu. Gemi daha uzaklardayken kıyıdaki yüzlerce kayak, birkaç motor Karadeniz'in hırçınlığına meydan okurcasına alkışlar içinde Hamidiye'ye doğru ine çığa yol alıyordu. Rize⁹⁴ Valisi, Belediye Başkanı, askeri birlik komutanının bulunduğu motor, güçlkle Hamidiye'ye yanaşabildi. Önce Gazi, sonra eşi motora bindi, ikinci motor konukları alıyordu⁹⁵.

Gazi Paşa, iskeleye çıktığı zaman toplar atılıyor, kurbanlar kesiliyordu. Karşılama töreni parlaktı. Geminin top atışlarına karşılık eski adetlerden düğünlerde, şenliklerde yapıldığı gibi halk ta silah atmak suretiyle bu mutlu günü kutlamış ve böylece şehir bir bayram havasını yaşamıştır. Doğruca Mataracı Mehmet Bey'in evine gidildi. O gece yapılan Fener Alayı ve şenlikler, Rize'lileri büsbütün coşturmuştu⁹⁶.

Ertesi gün 18 Eylül 1924 sabahı Atatürk Belediye'yi, Hükümet Konağı'nı, Halk Fırkası'nı ve Komutanlığı ziyaret etti. Hükümette çeşitli heyetleri kabul eden Atatürk bu arada Erzurum'dan gelen heyetle görüştü. Erzurumlular 13 Eylül 1924'te meydana gelen yer sarsıntısı yüzünden üzgündü. Bu acı günlerinde Atatürk'ü aralarında görmek istiyorlardı. Atatürk Erzurum'a geleceğini ve durumu yerinde

---

gelenlerinin fotoğrafları bu bölümde sergilenmektedir. Müzenin alt bölümü idare odaları ve Kültür Merkezine ayrılmıştır.

⁹² Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.295.

⁹³ Nuri Onat, **a.g.e.**, s.85.

⁹⁴ Rize, 20 Nisan 1924 tarihinde Vilayet olmuştur. www.Rize.gov.tr.

⁹⁵ Mehmet Önder, s.296.

⁹⁶ **Hakimiyet-i Milliye**, 19 Eylül 1924; Raşit Metel, **a.g.e.**, s.65; Rasim Ünlü, "*Atatürk'ün Hamidiye Savaş Gemisi İle Karadeniz Seyahati*", ..., s.551.

inceleyeceğini söyledi. Rize’li kadınlar ise Latife hanım’ı çok sevmişlerdi. Yanından ayrılmıyorlardı⁹⁷.

O gün Rize’de yeni yaptırılan “Gazi Paşa” ve “Cumhuriyet” isimli iki çeşme ile bir yeni caddenin açılışı yapıldı. Vali yeni caddenin adının da “Atatürk Caddesi” olmasını istiyordu. Fakat Atatürk: “Hayır. Cumhuriyet olsun” demiştir. Bunun üzerine caddeye bu ad verildi⁹⁸.

Atatürk’ün o gün orada bulunan yaverlerinden Muzaffer Kılıç’ın sonradan yayınladığı bir hatırasında, Rize yollarının düzgünlüğü Atatürk’ün dikkatini çektiğini ve Vali’ye: “Yollarınızı bu hale nasıl getirdiniz” diye sorduğunu ve Vali’nde “Bütün çevre köylerini jandarmalarla toplattım ve yollarda çalıştırdım” cevabını övünerek vermesi Atatürk’ü üzdüğünü ve kaşlarını çatarak sertçe: “Vali Bey, siz “Corvee” nedir bilir misiniz?. Bilmiyorsanız ben söyleyeyim. Angarya demektir. Şunu da bilmeniz gerekir ki kanunsuz hiçbir vatandaşı işgal edemez, onu çalışmaya zorlayamazsınız. Cumhuriyette “angarya” diye bir şey yoktur.”⁹⁹ dediğini belirtmektedir.

Atatürk ve beraberindeki heyet saat 16.00’ya doğru Rize’den ayrılmak üzere iskeleye geldi. Bu sırada kalabalığın arasından sıyrılan başı sarıklı iki hoca, Rize ve Atina müftüleri,¹⁰⁰ Atatürk’e yaklaştı. Elllerinde bir dilekçe tutuyorlardı. Atatürk, isteklerinin ne olduğunu sordu. “Kapatılan medreselerin yeniden açılmasını istiyoruz.” cevabını verdiler. Giderayak Atatürk’ün canı sıkılmış, kaşları çatılmıştı. Öfkelendi. Müftülere yüksek sesle konuştu¹⁰¹:

“Demek okul istemiyorsunuz da medrese istiyorsunuz. Oysa ki bu millet okul istiyor. Şu zavallı milletin yakasını artık bırakın da vatan evladı yetişsin, yükselsin. Medreseler asla açılmayacaktır hocam. Millete okul lazım. Bunu böyle bilesiniz.”¹⁰²

⁹⁷ Mehmet Önder, a.g.e., s.296.

⁹⁸ A.g.e., s.296; Raşit Metel, a.g.e., s.65.

⁹⁹ Vatan Gazetesi, 10 Kasım 1953; Mehmet Önder, a.g.e., s.297.

¹⁰⁰ Raşit Metel, a.g.e., s.65.

¹⁰¹ Nuri Onat, a.g.e., s.86.

¹⁰² Mehmet Önder, a.g.e., s.297.

Sonra Vali'ye dönerek: *“Bu adamlar burasını İran gibi mi yapmak istiyorlar”* demiştir¹⁰³.

Atatürk'ün bu sözleri coşkun alkışlarla karşılandı ancak olay üzücüydü. Ajanslar bunu her yöne yaydı.

Atatürk kalabalık bir halk uğurlayıcısı arasında sitimbota binerek, Hamidiye'ye geldi. Bu sırada sahilden Hamidiye'yi uğurlayanların attıkları silah sesleri ve Hamidiye'nin etrafında motor ve sandallar ile uğurlayanların tezahüratları ile Hamidiye saat 16.30'da Rize'den ayrıldı. Liman'da bulunan Gülcemal gemisi'de, Hamidiye'yi fenere kadar uğurlamak üzere hareket etmiş ve tekrar limana dönmüştür. Hamidiye Giresun'a gidiyordu.

Atatürk Giresun yolunda Başbakan İsmet İnönü Paşa'ya 18 Eylül 1924 tarihli şifreli bir telgraf çekerek “Medrese Olayı”nı ve verdiği cevabı, halkın bu olay karşısındaki tepkisini bildirdi. Telgraf şu cümlelerle bitiyordu:

*“...Bu mühitte, ilm-ü irfan teşkilatımızın süratle faaliyete başlaması pek lüzümlüdür. Burada Osman Ağa'nın oğlu İsmail Bey yirmi bin liralık bir mektep binası yapmak üzereymiş. Bunu taltif ederek işin tesrii ve hemen alat-ı tedrisiye göndermek ve fazla alaka göstermek suretiyle halkın taassuba karşı gösterdiği fiili tezahüre mukabele eylemek icabeder.”*¹⁰⁴

Bu olaydan sonra Atatürk'e üzüntülerini bildiren birçok telgraf gelir. İzmir Milletvekili Mahmut Esat (Bozkurt)'da, olaydan duyduğu üzüntüyle verilen cevabın sevincini telgraf göndererek bildirir. Atatürk de telgrafla ona şu cevabı yollar:

“Gezdiğim ve gördüğüm her yerde millet cehil ve taassuba harp ilanı halindedir. Medeniyet ve yenilik yolunda bir anı kaybetmeye muvaffakatı yoktur. Paslı dimağların şuursuz düşünceleri milletin anında ortaklaşa ve müthiş

¹⁰³ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.65.

¹⁰⁴ Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.297.

*haykırışıyla bunalmaktadır. Bunu gözlerimle gördüm. Bu münasebetle yaptığım açıklamadan dolayı gösterdiğiniz sevince teşekkür ederim.”*¹⁰⁵

3. Hamidiye ve Gazi Giresun’da

Giresun’lular, Türk Milleti’nin büyük kurtarıcısını karşılayabilmek için günlerden beri hazırlık içindeydiler. O güne kadar böyle bir kalabalık görmemiş olan Giresun, sabahın ilk saatlerinde iskeleye taşınıyor, törene katılacak askeri birlikler, okullar, gençlik ve esnaf birlikleri, halk yerlerini alıyordu. İskelede çiçek ve dövizlerle süslü büyük bir “tak” kurulmuş, Atatürk’ün dinlenmesi için ayrılan Mithatpaşa Otel’ine kadar yollar halılarla döşenmişti¹⁰⁶. Ufukta görünen iki duman, kıyıda toplanan binlerce Giresun’luyu çoşturmaya yetmiş, bayraklarla donatılmış yüzlerce kayık harekete geçmişti. Bunlar arasında Atatürk ve beraberindekiler için ayrılan kayık daha çok süslüydü, siyah şapkalı ve beyaz gömlekli sekiz genç kürekleri çekiyordu. Hamidiye Gemisi 19 Eylül 1924 Cuma günü takriben saat 09.30’da Giresun’a demirledi¹⁰⁷. İskelenin tam karşısında demirleyen Hamidiye Zırhlısının çevresi, kayıklarla sarılmış, “*Yaşa, Varol Gazimiz!*” sesleri göklere yükselmişti. Önce Atatürk, ardından Latife Hanım ve öteki konuklar top atışları arasında, Hamidiye Zırhlısından ayrılarak, saat tam 10.00’da iskeleye çıktılar. Vali Rıfat Bey¹⁰⁸ ve Belediye Başkanı Hasan Vehbi Bey, il ve şehir adına “*Hoş Geldiniz!*” diyerek konukları karşıladılar. Askeri birliği ve öğrencileri selamlayan Atatürk, coşkun alkışlarla önce Belediye’ye daha sonra Hükümet Konağı’na gitti ve burada ilçelerden gelen heyetlerle görüşmeler yaptı¹⁰⁹.

Atatürk Hükümet Konağı’na giderken, yol üzerinde bulunan, Bilgi Yurdu Binası önünde, gençlerin sevgi ve bağlılık gösterileri karşısında durmak zorunda kaldı. Giresun Gençliği adına Dr. Necdet Bey tarafından coşku dolu söylev verildi: “... *Sen olmasaydın, en büyük kurtaran en büyük kurtarıcı, Türk tarihi bu günü*

¹⁰⁵ A.g.e., s.298; Raşit Metel, a.g.e., s.66; **Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1991, s.555.

¹⁰⁶ Nuri Onat, a.g.e., s.86.

¹⁰⁷ Mehmet Önder, a.g.e., s.170.

¹⁰⁸ Rıfat Bey 09.05.1923-23.11.1925 tarihleri arasında Giresun Valiliği görevini yapmıştır.

¹⁰⁹ Nuri Onat, a.g.e., s.86; Mehmet Önder, a.g.e., s.170.

göremeyecekti. Olsa bile sayfaları artık zafer, hürriyet ve saadet değil; zillet, esaret ve hakaret kaydedecekti. Padişah, halife dediğimiz hainler bizi satmışlar, düşmanlarla birleşmişlerdi. Zannediyorlardı ki Türk bir uşaktır!

... Artık başka bir idareye tabiyiz. Kurtuluş Savaşı'nda şehit olanlar yalnız düşmandan değil, saraydan da intikam aldılar. Asırlardan beri başımıza veraset kuvveti ile bela kesilenlerden bizi kurtardınız. Artık geleceğimiz Afrikalı bir dadının büyüüttüğü cahil bir han ve sultan elinde değildir. Şimdi başkanımız siz ve Büyük Millet Meclisi'dir.

Cumhuriyet bir taht ise biz gençler onun sehпасıyız. Biz kırılmadıktan sonra o düşmeyecektir ve üzerinde her zaman layık olan oturacaktır. Türk tarihinde artık kimse dalkavuk yaşamaz. Sizin büyük huzurunuzda bütün gençler yemin eder ki Atanın aleyhine millet hakimiyeti ve Cumhuriyet'in zararına hangi baş kalkarsa onu koparacağız. Hatta o baş Vatanı ve Milli Hakimiyeti bize verenlerden biri olsun. Kişisel saltanatın mezarı Büyük Millet Meclisi binasının altındadır. Dirilmesinin ve hortlamasının ihtimali yoktur. Kalkmak isterse milleti bütün ağırlığı ile üstünde bizi bütün silahlarımızla karşısında bulacaktır.”¹¹⁰

Atatürk gençlerin bu içtenlik dolu gösterilerinden çok memnun kaldığını ve geleceğe güvendiğini söyleyerek; “... Memleket bu sözleri söyleyen gençlikle iftihar edecektir. ... Bu memleketin gençliği, hakkımda pek büyük teveccüh gösterdi. Bu kadar layık olduğumu bilmiyordum. ... Arkadaşlar! Bu memleketi ve bu milleti asırlardan beri berbat edenler çoktan ölmüştür. Bütün gençlik buna iman etmelidirler. Bizim kanımız akmadıkça bunlar bir daha avdet etmeyecektir.”¹¹¹ demiştir.

Daha sonra, gençlerin daveti üzerine “Bilgi Yurdu” gençlik kuruluşunu ziyaret eden Atatürk, binanın küçük ve yetersiz oluşu karşısında devlete ait daha elverişli ve büyük bir binaya taşınmalarını uygun bulmuş ve “Niçin tek bir ad altında

¹¹⁰ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.67; Nuri Onat, **a.g.e.**, s.88.

¹¹¹ **Atatürk'ün Söylev ve ...**, s.196.

çalışıyorsunuz, birlik olun, yeni binaya taşındıktan sonra adınızı Türk Ocağına çevirin” demiştir¹¹².

Atatürk saat 12’ye doğru Giresun’da Jandarma Okulu’nu ve Askerlik Şubesi’ni ziyaret etti. Mithat Paşa Otelinde verilen yemekten sonra iskeleye kadar, halkla birlikte yaya yürümüştür. Vapur düdükları, alkışlar ve top sesleri arasında uğurlanan Atatürk ve beraberindekiler saat 13.40’da Hamidiye Kruvazörü ile Ordu’ya hareket etti¹¹³.

4. Hamidiye ve Gazi Ordu’da

Ordu iskelesinde, binlerce insan, Giresun’dan gelecek Hamidiye Kruvazörü’nü bekliyordu. Saatler hiçbir zaman Ordu’da o günkü kadar ağır işlememişti. Atatürk’ün öğleye doğru geleceği söylendiği halde, halk sabahın erken saatlerinde iskeleyi doldurmuştu. Askeri birlik ve okullar yerlerini aldılar. Şehir baştanbaşa bayraklarla süslenmiş taklar kurulmuştu. Ordu’lular, büyük kurtarıcı’yı karşılıyordu¹¹⁴.

19 Eylül 1924 Cuma günü saat 15.00 de Hamidiye Ordu’ya demirledi¹¹⁵. Bir anda kıyıda ne kadar kayık, motor varsa Hamidiye’ye doğru süzüldü. Birkaç dakika içerisinde gemiyi ablukaya alıverdiler. Hamidiye’de bulunan Cumhurbaşkanı’na şehir adına “hoş geldiniz” demek üzere Vali Rıfat (Van) Bey, Ordu Milletvekili Faik Bey, Halk Partisi ve Belediye Başkanı Yusuf Bey’lerden kurulu bir heyet gitti. Daha sonra Cumhurbaşkanı, eşi Latife hanım ve beraberindekiler ile beraber sahile çıktı¹¹⁶.

Kesilen kurbanların sayısı bilinemiyordu. Toplar atılır, tüfekler patlarken Atatürk, selam duran polis ve jandarma birliklerini denetledi. Sıra okullara gelince, iki kız öğrenci kucaklarındaki çiçek demetlerini Latife hanım’a verdi. Atatürk öğrencilerin gönüllerini aldı. Bir öğrencinin okuduğu “*Büyük Gazi Hoşgeldin!*”

¹¹² Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.171.

¹¹³ Rasim Ünlü, “*Atatürk’ün Hamidiye Savaş Gemisi İle Karadeniz Seyahati*”, ..., s.551.

¹¹⁴ Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.289; Nuri Onat, **a.g.e.**, s.89.

¹¹⁵ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.67.

¹¹⁶ **A.g.e.**, s.68.

şiiirini dinledi. Teşekkür etti. Halk bu sırada Atatürk'ü görebilmek için birbirini çiiğniyordu. Doğruca Belediye'ye geldiler. Buradan Hükümet Konağı'na kısa bir ziyaret yapıldı. Atatürk birçok kuruluşların yöneticileri ve heyetlerle görüşmeler yaparken Latife hanım da başka bir odada Ordu'lu hanımlarla konuşuyordu¹¹⁷.

Saat 19.00'da Atatürk, Ordu İdman Yurdu ile Gençlik Yükselme Birliğı'ni de ziyaret etti. Gençler ile uzun uzun görüşerek dertlerini dinledi, sorunları tartıştı¹¹⁸. Ayrı ayrı kuruluşlar olarak değil de Türk Ocağı çatısı altında toplanmalarını istedi. Bu sırada çevre il ve ilçelerden sürekli heyetler geliyor, Atatürk'ü kendi şehirlerine davet ediyorlardı¹¹⁹.

Akşam Ordu'dan ayrılmak üzere iskeleye geldiğı zaman halktan birisi: *"Kutsal Cumhuriyetimizin Kutsal Cumhurbaşkanına Gazi Paşamıza iyi yolculuklar dileriz"*, dileğine karşı Cumhurbaşkanı: *"Ordu halkına, kendilerine gösterdiği samimi davranışları için teşekkür eder ve deprem bölgesine yapacağı ziyaret nedeniyle uzun süre aralarında kalamayacağını"* söyler¹²⁰.

Alkışlar arasında motora bindikten sonra Hamidiye, saat 22.00'da demirini alarak halkın motor ve sandalları ve sevgi gösterileri arasında Samsun rotasında seyretmeye başlar. O gece Gazi Mustafa Kemal'in Hamidiye'de son gecesi idi¹²¹. Çünkü Cumhurbaşkanı, doğudaki deprem sebebiyle felaketzedeleri yakından görmek, onların üzüntülerini paylaşmak üzere Samsun'dan Erzurum'a hareket edecekti. Hamidiye'de buldukları son gecede akşam yemeğini subaylar ile Hamidiye'ye eşlik eden Peyk'i Şevket Komutanı ile birlikte yemek istemiştir¹²².

Gemi Komutanı Binbaşı Hüsamettin Ülsel, Atatürk onuruna bir akşam yemeğı düzenledi. 19 Eylül Cuma'yı 20 Eylül Cumartesi'ye bağlayan gece Hamidiye'de verilen ziyafette bütün gemi subayları, Cumhurbaşkanı'nı yurt gezisine

¹¹⁷ Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.290.

¹¹⁸ www.ordu.gov.tr.

¹¹⁹ **A.g.e.**, s.290.

¹²⁰ **Hakimiyet-i Milliye**, 21 Eylül 1924, Raşit Metel, **a.g.e.**, s.68; ayrıca bkz: **Atatürk'ün Söylev ve ...**, s.197.

¹²¹ Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.291.

¹²² Raşit Metel, **a.g.e.**, s.69.

götürmenin zevki ve bu kıymetli görevin kendilerine verilmesinin övüncü içinde bulunuyorlardı¹²³. Geminin kış güvertesinde düzenlenen çok samimi bir hava içinde devam eden ziyafet esnasında Hamidiye Komutanı Binbaşı Hüsamettin Üsel bir konuşma yapar ve konuşmasında: *“Daha önce İzmir’de fırsat bulamadığı Bahriye’nin ve gemi subaylarının şükranlarını iletmenin sevincini yaşadığını, kendilerini bu gezi vasıtasıyla taşımaktan Hamidiye olarak büyük bir onur duyduklarını ve yüreği ölmez bir meslek aşkı ile dolu olan gençliğin yalnız vatan kavgası, cumhuriyet kaygısı ile büyük kurucusunun emirlerine ve idaresine bağlı ve itaatli olacağını, gelecekte güçlü güçlü bir donanma olacaklarını”* ifade etmiştir¹²⁴.

Atatürk, Bnb.Hüsamettin Üsel’in yaptığı konuşmaya cevaben şu şekilde konuşmuştur:

“Bir haftadır Hamidiye ile seyahatimde memleketimizin güzel şehirlerini gördüm. Bundan daha mühim olmak üzere Donanmamızı, zabitlerini tanıdım. Bu seyahatimde sevk ve idarenizdeki gemide gördüğüm inzibat ve intizamdan ve yüksek nezaketten pek memnunum.

Tarihte büyük bahri kumandanlarımız vardır. Fakat modern donanma teşekkülüne teşebbüs ettikten sonra bu gibi kahramanlıklara, parlak harekate pek tesadüf olunamaz. Benim için gemiden ziyade zabitlerini tanımak mühimdir. Mücadele-i Milliye esnasında donanmamızın toplu olarak istihdamına imkan yoktu. Bununla beraber müteferrik ve vatanperverane hizmetler pek çoktur.

Seyahatim boyunca gördüğüm intizam, inzibat ve terbiye bana müstakbel Cumhuriyet donanması namına pek kuvvetli ümitler vermiştir. Bu hususta pek müsait intibalarla ve emniyet-i kalble ayrılıyorum. Ben daha yakından alakadar olarak bu donanmanın teşekkülüne yardım edeceğim. Bu seyahatim, bana güzel Karadeniz

---

¹²³ Saim Besbelli, “Atatürk ve Türk Denizciliği”, **Atatürk Konferansları V**, Ankara, 1975, s.313; Nuri Onat, **a.g.e.**, s.90.

¹²⁴ Çetinkaya Apatay, “Cumhuriyet Donanması’nın Kuruluş Ve İnşa Ettirilen İlk İki Geminin Öyküsü”, **Donanma K.lığı 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.10; Raşit Metel, **a.g.e.**, s.69-70.

şehirlerini ve bahriyemizi tanıttı. Bunu temin eden Hamidiye'nin süvarisine, Zabıtlarına ve bütün mürettebatına samimi teşekkürlerimi takdim ederim."¹²⁵

Cumhurbaşkanı daha sonrada Hamidiye Kruvazörü'nün hatıra defterine "*Beş yıldan beri özlemine çektiği deniz hayatını yaşatan hamidiye gemisi olduğunu, gemide temas ettiği genç kumandan ve subaylardan çok etkilendiğini, onların hak ettiği gelişime ulaştırmak için bugünün gereklerini yerine getirmenin etrafı su ile çevrili Türk Devleti'nin güvenliği için çok önemli olduğunu*" dile getiren ifadeler yazıp imzalamıştır¹²⁶.

Hamidiye'nin defterini imza ettikten sonra yanındakilere de doldurtup imza ettirmiştir.

Cumhurbaşkanı'nın eşi Bayan Latife Gazi Mustafa Kemal'in Hamidiye Gemisinin hatıra defterine şu ifadeyi yazmıştır:

"Hamidiye'nin güzide, genç ruhlu kumandan ve subaylarının sevk ve idaresinde yaptığınız deniz seyahatinin kıymetli hatırasını unutmayacağım. Bu heyetin Türk Cumhuriyeti'nin gelecekteki donanmasında başarılı kumandanlar olmasını temenni ederim."¹²⁷

Daha sonra Rize Milletvekili Rauf Bey, Gaziantep Milletvekili Kılıç Ali Bey, İstanbul Milletvekili Hamdullah Suphi Bey ve Bozok Milletvekili Salih Bozok Bey, Hamidiye gemisinin hatıra defterini doldurup imzalamışlardır.

---

¹²⁵ A.g.e., s.70-71; Atatürk'ün Söylev ve ..., s.197-198.

¹²⁶ Raşit Metel, a.g.e., s.90; www.dzkk.tsk.mil.tr; Çetinkaya Apatay, a.g.m., s.11; Atatürk tarafından Hamidiye'nin Hatıra Defterine yazılan metin ektedir.

¹²⁷ A.g.e., s.92; Nuri Onat, a.g.e., s.93.

5. Hamidiye ve Gazi Samsun'da

Hamidiye Kruvazörü 20 Eylül 1924 cumartesi sabahı saat 06.00 civarında Samsun Limanı'na demirledi¹²⁸. Atatürk'ün beş yıl önce Milli Mücadele'ye Samsun'dan başlaması nedeniyle, bu şehrin halkı ile arasında farklı ve yoğun duygular oluşmuştu. Bu duygularla kavuşma hasretini çeken Samsun'lular Hamidiye Kruvazörü'nü motor ve sandallarla karşıladılar ve büyük sevgi gösterisinde bulundular. Şehir baştan aşağı bayrak ve yeşilliklerle süslenmişti. Tüm Samsunlular, Haber gazetesinin yazdığına göre; *“hatırası kalblerde ebediyen menkuş kalacak büyük, tarihi bir gün yaşadılar. Beş yıl evvel üzerinde zulüm ve esaret bulutları dalgalanırken, sessizce bağrında sıkıdığı aziz misafirini o günlerin yâd-ı hüznüyle tekrar karşılayan memleket; sevinç ve hasret duygularıyla sarsıldı”*¹²⁹.

Gazi Paşa, Hamidiye Kruvazörü personeli tarafından icra edilen çok güzel ve duygulu bir törenle Hamidiye'den ayrılırken subaylara ve personele veda etti. Böylece denizcilerin kıymetli görevi de burada sona ermiş oldu¹³⁰.

Cumhurbaşkanı ve beraberindekiler Tophane İskeleyi'nden¹³¹ karaya çıktuktan sonra arabalarla doğruca Belediye'ye gittiler. Yol üzerinde meşe ve defne yapraklarıyla süslenmiş bir takım üzerindeki levhada şu ibare yer almaktaydı: *“Samsunlular; Kurtuluş Yolunda Parlayan Deha Yıldızı Minnet ve Şükran Çelenkleriyle Hâleler”*¹³². Samsunlular sık sık yollarını keserek sevgi gösterilerinde bulunuyorlardı. Belediye'de çeşitli kuruluşların yöneticileri ile görüşen Atatürk bir ara balkona çıkarak meydanda toplanan halkı selamladı. Daha sonra dinlenmek üzere kalacakları Şahinzade Remzi Bey'in¹³³ konağına gitti¹³⁴.

¹²⁸ Utkan Kocatürk, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, s.418.

¹²⁹ **Haber gazetesi**, 24 Eylül 1924; Kemal Arı, **a.g.m.**, s.616.

¹³⁰ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.75.

¹³¹ Kemal Arı, **a.g.m.**, s.616.

¹³² **Haber gazetesi**, 24 Eylül 1924.

¹³³ Samsun'da eşi ile birlikte kaldığı Şahinzade Remzi Beyin evinde, aile albümüne bir hatıra olarak şu cümleleri yazdı: “Samsun'da kaldığımız günler zarfında misafir olduğumuz Şahinzade Remzi Bey'in hanesinde sahib-i hane tarafından gördüğümüz misafirperverliği ve nezaketi suret-i mahsusada kaydederim. 23 Eylül 1340 (1924) Gazi M. Kemal”

¹³⁴ Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.303.

Gece şehir baştan başa elektriklerle donatılmıştı. Atatürk için fener alayları yapıldı¹³⁵. Cumhurbaşkanı, eşi Latife hanım ve beraberindekiler gece şehir adına şereflerine verilen ziyafette bulunmak üzere saat 21.00 da Belediye'ye geldiler. Altmış kişilik düzenlenen bu ziyafette Belediye Başkanı İbrahim Veysi Bey Samsun'lular adına bir konuşma yaptı. Bu konuşmada; *“Beş yıl önce Samsun'a çıkararak Türk yurdunu bölünmeden ve parçalanmadan kurtaran Atatürk'e her türlü özveriye hazır olduklarını bildirirken kurtarıcılarını Samsun da görmekten büyük sevinç ve kıvanç duyduklarını”*¹³⁶ dile getirir.

Daha sonra Cumhurbaşkanı Atatürk, İbrahim Veysi Beyin konuşmasına karşılık olarak çok heyecanlı ve duygulu bir şekilde kendisine gösterilen ilgiden dolayı samsunlulara teşekkürlerini ileterek, memleket yönetiminde sorumluluk taşıyan heyetin ülkü ve amaç itibarıyla bütün ulusa yayılan unvanının, Halk Fırkası olan “Cumhuriyet Fırkası” olduğunu ve ülkeyi “selâmet ve saadete” götürecektik ve belirli yol olduğunu belirtir¹³⁷. Cumhurbaşkanı'dan sonra Belediye Başkanı İbrahim Veysi Bey tekrar ayağa kalkarak söz aldı sonrada Cumhurbaşkanı.

Saat 24.00 de ziyafete son verildi, Cumhurbaşkanı, eşi Latife hanım ve maiyeti erkânı Belediye'den alkışlar ve yaşa, varol sedaları arasında ayrıldılar.

Atatürk, ertesi gün 21 Eylül 1924 Pazar günü takriben saat 15.00 civarında, Türkiye'nin ilk kez yerli sermaye ile inşaa ettiği Samsun-Çarşamba Demiryolu'nun temel atma törenine katıldı¹³⁸. Süslenmiş bulunan tören alanı davetli misafirle dolmuştu. Tören, hattın imtiyaz sahibi Nemlizade Galip Bey'in¹³⁹ *“Küçük bir başlangıç olmakla birlikte, tamamen Türk teknik adamlarının yabancı yardımına dayanmadan başarılan bir yapı olması ve atanında bu ana tanık olması kendileri için övünç ve gurur kaynağı olduğunu”* ifade eden açılış konuşması ile başladı¹⁴⁰.

---

¹³⁵ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.75; Kemal Arı, **a.g.m.**, s.618.

¹³⁶ Nuri Onat, **a.g.e.**, s.94.

¹³⁷ **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Eylül 1924; Raşit Metel, **a.g.e.**, s.76; ayrıca bkz: **Atatürk'ün Söylev ve ...**, ss.198-200.

¹³⁸ Nuri Onat, **a.g.e.**, s.97; **Haber gazetesi**, 24 Eylül 1924.

¹³⁹ **A.g.e.**, s.97.

¹⁴⁰ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.78.

Nemlizade Galip Bey'in konuşmasına cevaben, Atatürk şu karşılığı verdi: *“Vatandaşlarımızın milli bir sermaye ile memlekette demiryolu inşa etmek teşebbüsü, izaha muhtaç olmayan birçok noktai nazarlardan fevkalade mühimdir. Böyle milli teşebbüslerin Hükümeti Cumhuriyetimiz ve riyaset tarafından ne kadar büyük memnuniyet ve mefharetle karşılanmakta olduğu sühuletle tahmin edilebilir. Demiryolu yapmakta ilk milli teşebbüsün tatbikatına başlandığına bizzat görmek fırsatı, benim için cidden mesut bir tesadüftür. Memleketimizin asırlardan beri yolsuz bırakıldığı ve bir demiryoluna olan ihtiyacın şiddeti düşünülürse, bu hususta müteşebbis olanları ne kadar takdir etmek ve onlara ne derece müzahir olmak lazım geleceği pek güzel anlaşılır. Nemlioğullarını bu teşebbüs ve muvaffakiyetlerinden dolayı hararetle tebrik ederim...”*¹⁴¹ Ayrıca Atatürk konuşmasının geri kalan kısmında ülkenin içinde bulunduğu genel yolsuzluklardan da bahsederek, Osmanlı Devleti'ni tarih önünde, yapabilecekken yapmadıkları için sorgulamış ve yaptığı geziler esnasında halkın kendisinden okul ve yol istediğini belirtmiştir¹⁴².

Konuşmalar tamamlandıktan sonra önce Cumhurbaşkanı, daha sonra Samsun Valisi Fahri Bey, hazırlanmış bulunan gümüş kazma ve kürekle inşaatı başlatmak için temel attılar¹⁴³.

Böylece, Türkiye'de ulusal sermaye ile ilk kezyapımına başlanan demiryolunun temeli, Atatürk'ün eliyle atılmış oluyordu. Yeni iktisat devletinin onur kaynağı olan bu girişim, Türk girişimciler için de bir cesaret örneği olmuştur¹⁴⁴.

Öğleden sonra Atatürk, Samsun'da Hükümet Konağını, hastaneleri ve beş yıl önce karargahını kurarak ikamet ettiği Mıntıka Palas'ı ziyaret etti¹⁴⁵. Mıntıka Palas sahipleri binayı Atatürk'e hediye ettiler. Gazi bundan memnunluk duydu ve teşekkür etti¹⁴⁶. Aynı günün akşamı İstiklal Tiyatro Binasına gittiler¹⁴⁷.

¹⁴¹ Nuri Onat, **a.g.e.**, s.99; tam metin için ayrıca bkz.: **Atatürk'ün Söylev ve ...**, ss.201-202.

¹⁴² **Hakimiyet-i Milliye**, 23 Eylül 1924.

¹⁴³ Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.303.

¹⁴⁴ Kemal Arı, **a.g.m.**, s.620.

¹⁴⁵ **Haber gazetesi**, 24 Eylül 1924.

¹⁴⁶ Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.303.

¹⁴⁷ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.79.

Atatürk ve beraberindekiler, 22 Eylül 1924 Pazartesi günü önce Samsun'da konuşlu 15 inci Fırka askeri birliklerini ve kışlalarını gezdi sonra da Samsun öğretmenlerinin toplandığı İstiklal Ticaret Okulu'na giderek öğretmenlerin verdiği çaya katıldı¹⁴⁸.

İki saat kadar devam eden bu çayda bir bayan öğretmen ile iki erkek öğretmen ve bir müfettiş konuşma yapmıştır. Necmi Terakki Kız Okulu Başöğretmeni Sabiha Hanım, Ortaokul Müdür Muavini Mustafa Mümtaz Bey ve Canik Tedrisat Müfettişi Hamdi Bey konuşmalarını yapmıştır. Bu konuşmalarda Atatürk'e olan sevgilerini, saygılarını ve yeni, genç cumhuriyet için gelecek için üstün kişiler yetiştireceklerini ifade etmişlerdir¹⁴⁹.

Öğretmenlerin ve müfettişin konuşmalarına karşılık Atatürk, ünlü cümlesinin de yer aldığı uzun bir konuşma yaptı:

“... Dünyada her şey için, medeniyet için hayat için, mufaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, dalâlettir. Yalnız; ilmin ve fennin yaşadığımız her dakikadaki safhalarının tekâmülünü idrâk etmek ve terakkiyatını zamanla takip eylemek şarttır. Bin, ikibin, binlerce sene evvelki ilim ve fen lisanının çizdiği düsturları, şu kadar bin sene evvel bugün aynen tatbika kalkışmak elbette ilim, fennin içinde bulunmak değildir. Çok mesut bir his ile anlıyorum ki, muhataplarım bu hakikatlere nüfuz etmişlerdir. Mes'udiyetim yükseliyor. Şununla ki, muhatablarım tahtı talim ve terbiyelerinde bulunan yeni nesli de hakikatin nurlarıyla Tuluuna müessir âmil olacak surette yetiştireceklerini vaad etmişlerdir. Bu, cümlemiz için iftihara şayan bir noktadır ...”¹⁵⁰.

Atatürk konuşmasının geri kalan kısmında eğitimin önemi üzerinde durmuş, eğitimin bir toplumu bağımsız yapabileceği gibi tutsaklık ve yoksullağa da

¹⁴⁸ A.g.e., s.79; Nuri Onat, a.g.e., s.100; Kemal Arı, a.g.m., s.621; İpek Çalışlar, a.g.e., s.299.

¹⁴⁹ Raşit Metel, a.g.e., ss.80-81.

¹⁵⁰ Konuşmanın tam metni için bkz.: Atatürk'ün Söylev ve ..., s.202-207.

bırakabileceğini belirtmiştir. Yeni Türk cumhuriyetinin genç kuşaklara vereceği eğitimin ulusal eğitim olması gerektiğini savunmuştur¹⁵¹.

Atatürk Samsun'da bulunduğu süre zarfında boş kaldığı zaman Samsun Kütüphanesi'nden daha çok tarihle ilgili kitaplar getirtiyor, bunları okuyordu¹⁵².

Samsun'da eşi ile birlikte kaldığı Şahin Remzi Bey'in evinde aile albümüne bir hatıra olarak şu cümleleri yazmıştır:

*“Samsun'da kaldığımız günler zarfında misafir olduğumuz Şahinzade Remzi Bey'in hanesinde sahib-i hane tarafından gördüğümüz misafirperverliği ve nezaketi suret-i mahsusada kaydedirim.”*¹⁵³

24 Eylül 1924 Çarşamba günü sabahleyin saat 10.00'da Cumhurbaşkanı'nın ve maiyet erkânının Samsun'dan hareketlerinden evvel Hamidiye Kruvazörü'nün subay, astsubay ve erleri sahile çıkarak Cumhurbaşkanı'na uğurladılar, bu uğurlamada Hamidiye'nin bandosu da hazır bulunmuştur¹⁵⁴.

Aynı gün Hamidiye Kruvazörü de İstanbul istikametine ileri harekete geçti. 26 Eylül 1924 tarihinde İstanbul'da saat 09.30'da Dolmabahçe sarayı önüne demirledi. Bu arada 23 Eylül 1924 günü Milli Savunma Bakanı Kazım (Özalp) tarafından donanma komutanlığına gönderilen bir yazıda Hamidiye ile yapılan gezi hakkında olumlu değerlendirmeler yapılmıştır. Hatta bakan bu değerlendirmeleri adı geçen gemi komutanlarınada iletilmesini istemiştir. Bu yazıya istinaden Hamidiye komutanına bu durum iletildi. Binbaşı Hüsamettin Bey'de, Donanma Komutanlığına, 30 Eylül 1924 tarihli çektiği telgrafta vazifelerini yaptıklarını beyan etti ve Atatürk'ün geminin defterine yazmış olduğu yazının kopyasını yolladı¹⁵⁵.

¹⁵¹ **Hakimiyet-i Milliye**, 25 Eylül 1924.

¹⁵² Mehmet Önder, **a.g.e.**, s.304.

¹⁵³ Cemal Kutay, **Bilinmeyen Tarihimiz**, İstanbul, 1974, s.400.

¹⁵⁴ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.87.

¹⁵⁵ **A.g.e.**, s.89.

III- MUSTAFA KEMAL'İN ADATEPE DESTROYERİ İLE YAPTIĞI SEYİR

A- Deniz Müsteşarlığı Dönemi

Atatürk 1933 yılında Deniz Müsteşarlığı döneminde İtalya'dan tedarik edilen 4 gemiden birisi olan Adatepe destroyeri ile seyir yapmıştır¹.

Atatürk'ün ileri görüşlülüğü sayesinde, 30 Aralık 1924 tarihinde çıkartılan bir yasa ile kurulan Bahriye Vekaleti, 27 Aralık 1927 tarihinde lağvedilmiştir. Ancak, bu dönem, Türk Deniz Kuvvetleri'nin gelişiminde önemli rol oynamıştır. Özellikle, 25 Kasım 1925 tarihinde, Atatürk İnkılapları arasında önemli bir yeri olan Şapka Kanunu çıktı². Gerçi bu tarihten önce de, Deniz Kuvvetleri'nin çeşitli birimlerinde şapka giyilmekteydi. Bahriye Vekaleti'nin; 14 Mayıs 1925, 15 Mayıs 1925, 3 Haziran 1925 ve 1 Temmuz 1925 tarihlerinde çıkardığı emir, kararname ve talimnamelerde de bu gözükmektedir³. 18 Mart 1925 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde de Bahriye Vekili İhsan Eryavuz, Bahriye Müsteşarı Hüsametdin Ülsel ve İstanbul Bahriye Komutanı Celal Bey şapkalı olarak gözükmektedir⁴. Bu durumu Raşit Metel; *"...tarih boyunca yüce Türk milletinin yaptığı inkılaplarda ordu daima öncü ve yol gösterici olmuştur. Şapka İnkılabı da yine evvela orduya tatbik edilmiş ve bunun ilk önderlik şerefine bahriye nail olmuştur"*⁵ sözleriyle açıklamaktadır.

¹ Raşit Metel, *"Milli Mücadele Ve Atatürk'ün Donanma Gemileri İle Yaptığı Geziler"*, **Dz.K.K. Dergisi**, 514, Temmuz, 1981, s.24.

² Gazi'nin Panama Şapkası (fötr) ile İnebolu ve Kastamonu'da halkın karşısına çıkması adeta Türk ulusu için bir işaret sayıldı. İnebolu'da yaptığı konuşmada: "Halen giyilmekte olan fesin, Yunan, cübbenin ise Bizans ve Yahudi hahamlarına ait özel kisveler olduğunu belirtip "Bunları giymek caiz de şapkeyi giymek neden caiz olmasın?" diyerek halkı giyim konusunda aydınlattı (**Akşam**, 11 Ağustos 1925). Şapka Kanunu meclise getirildiğinde aleyhde oy sadece Nurettin Paşa ve Ergani mebusu İhsan Bey vermiştir. Özellikle Nurettin Paşa çok eleştiri almıştır. Hatta Bursa başta olmak üzere yurdun çeşitli yörelerinden kınama telgrafları çekilmiştir. Onun bu tavrı Erzurum ve Sivas'ta meydana gelen olaylara da cesaret verici olduğu idda edilmiştir (**Hakimiyet-i Milliye**, 26 Kasım 1925).

³ Afif Büyüktuğrul, **Cumhuriyet Donanması (1923-1960)**, 1. baskı, Deniz basımevi, İstanbul, 1967, s.20.

⁴ **Cumhuriyet**, 18 Mart 1925.

⁵ Raşit Metel, **Atatürk ve Donanma**, Dz.K.K. Deniz basımevi, İstanbul, 1966, s.98.

Bu dönemde yapılan faaliyetlere bakıldığında, Almanya'nın deniz kuvvetlerimiz üzerinde ciddi bir nüfuzu olduğu görülmektedir. Müşavir heyetinin Almanya'dan getirilmesi, Yavuz'un havuz ihalesinin Alman şirketine verilmesi, denizaltıların Alman sistemine göre inşa yapan Hollanda'ya ısmarlanması bunun başlıca örnekleridir.

Bahriye Vekaleti'nin sonunu getiren tarihi "Yavuz-Havuz Davası" olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti tarihinde ilk defa bir Bakan'ın yolsuzlukla, usulsüzlükle suçlandığı, sorgulandığı ve Yüce Divan tarafından mahkum edildiği bir olaydır. Bu dava bir Bakan'ın, ondanda öte bir Bakanlığın geleceğini, sonuçları itibariyle belirlemiş ve Türkiye Cumhuriyeti tarihine keskin bir iz bırakacak şekilde geçmiştir⁶.

Genelkurmay Başkanlığında Milli Müdafaa Vekaletine bağlı olarak 1928 yılı Ocak ayında Deniz Müsteşarlığı kurulmuştur. Bu yeni teşkilatlanma ile Donanma Komutanlığı, idari ve lojistik bakımından Genelkurmay Başkanlığına bağlanmıştır⁷.

Deniz Müsteşarlığı döneminde, Yavuz gemisi onarımdaydı. Donanma Turgutreis, Hamidiye, Mecidiye Kruvazörleri ile Peyk-i Şevket ve Berk-i Satvet Torpido Kruvazörleri ile Taşoz, Basra ve Samsun muhriplerinden oluşmaktaydı⁸.

Ayrıca, Hollanda'nın Helder şehrinde bulunan Feyenoord tezgahlarına sipariş verilen, I. ve II. İnönü denizaltıları, 9 Haziran 1928 günü saat 13.30'da gemilerin donanmaya katılım törenleri icra edildi⁹.

---

⁶ Rasim Ünlü, "Cumhuriyet Donanmasının Oluşumu ve Güç Haline Gelmesi", **Donanma K.lığı İnci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.9.

⁷ **Türk Deniz Kuvvetleri "Denizcilerin Koruyucuları"**, 1. baskı, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Merkez Daire Başkanlığı Basımevi, Ankara, 2003, s.63.

⁸ Afif Büyüktuğrul, **Cumhuriyet Donanması (1923-1960)**, ..., s.42.

⁹ Çetinkaya Apatay, "Cumhuriyet Donanması'nın Kuruluş Ve İnşa Ettirilen İlk İki Geminin Öyküsü", **Donanma K.lığı İnci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.14; Raşit Metel, **Türk Denizaltıcılık Tarihi**, 1. baskı, Deniz basımevi, İstanbul, 1960, s.36.

1929 senesinde İtalya'ya dört destroyer ile iki denizaltı siparişi verildi. Bu gemiler; Adatepe, Kocatepe, Tınaztepe ve Zafer destroyerleridir. Sakarya ve Dumlupınar denizaltıları 1931 yılında Türk Deniz Kuvvetlerine katılmıştır¹⁰.

Özetle, Cumhuriyetin ilk yıllarında meydana getirilen donanmada mevcut gemilerin toplam tonajı 45.265 ton civarında iken 1928-1939 yılları arasında alınan gemilerle toplam tonaj 9.755 ton daha artmıştır. Ayrıca Yavuz'un onarımı için 25.000 ton tutarında bir yüzer havuz temin edilmiştir¹¹.

Genelkurmay Başkanlığı Karargahında 1928 yılından 1949 yılına kadar Deniz Müsteşarlığı olarak temsil edilen Deniz Kuvvetleri, Yüksek Askeri Şuranın 15 Ağustos 1949 günü almış olduğu tarihi bir kararla Deniz Kuvvetleri Komutanlığı olarak teşkil edilmiştir¹².

B- ATATÜRK'ün Adatepe Destroyeri İle Yaptığı Seyir

1933 yılında Türk Deniz Kuvvetlerine İtalyan yapımı dört muhribin katılmasından sonra, Atatürk donanma ile daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Muhriplerin yüksek hızları (33-35 deniz mili) Mustafa Kemal'in ilgisini çekmiştir¹³.

Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı devrimlere inanmış ve geri kalmış memleketinde de tatbikine çalışırken mevkiini kaybetmiş¹⁴ Afganistan Kralı Emanullah Han, bir haftalığına İtalya'dan Türkiye'ye gelir¹⁵. Eski kral, devlet başkanı Atatürk'ü bir dost olarak ziyaret etmek istemesi, hızlı Muhripleri yakından görmek isteyen, Yalova'da bulunan Atatürk için bir fırsat yaratmıştır. 27 Temmuz 1933 günü misafirini karşılamak için Adatepe destroyeri ile İstanbul'a gelir¹⁶ ve kabul sonrası tekrar Yalova'ya geri döner¹⁷.

---

¹⁰ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.53.

¹¹ Necmettin Olgaç, **a.g.e.**, s.140.

¹² **Türk Deniz Kuvvetleri "Denizcilerin Koruyucuları"**, ..., s.67

¹³ Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atatürk ve Türk Denizciliği**, 1969, Ankara, s.177.

¹⁴ Raşit Metel, **a.g.m.**, s.24.

¹⁵ **Cumhuriyet**, 25 Temmuz 1933.

¹⁶ **Cumhuriyet**, 28 Temmuz 1933.

¹⁷ Raşit Metel, **Atatürk ve Donanma**, ..., s.130.

Atatürk, daha önce Yalova'ya getirilen Binbaşı Nedim (Ülseven) komutasındaki Adatepe destroyerine saat 14.30'da¹⁸ geçer ve 21 pare topla selâmlanarak geminin lumbarağzında¹⁹ gemi komutanı Binbaşı Nedim²⁰ (Ülseven), tarafından karşılanır. Cumhurbaşkanı tören kıtasını teftiş ettikten sonra geminin kış²¹ güvertesine gider.

Gemi hemen hareket eder. Çünkü Cumhurbaşkanı mümkün olabilen azami süratle gidilmesini emretmiştir²². 30 deniz milin üzerinde bir hızla ve Cumhurbaşkanı'nın isteği üzerine Heybeliada ile Büyükada arasından geçilmek suretiyle bir rota takip edilerek Dolmabahçe önüne demirlenir²³. Seyir esnasında Atatürk Köprüstüne²⁴ çıkararak etrafı seyretmiştir. Yolda kendisine gemi talimleri gösterilmiş ve bu arada, denizaltı gemilerini imha için kullanılan su bombaları atılmıştır²⁵.

Bu yolculukta kendilerine Donanma Komutanı Albay Şükrü²⁶ (Okan), Yunus Nadi(Abalıoğlu), Afet (İnan) Hanım²⁷ refakat etmiştir²⁸.

¹⁸ Atatürk'ün "Nöbet Defteri" isimli kitapta 15.00 olarak yazılmıştır.

¹⁹ Lumbarağzı, bir denizcilik terimi olup, gemilerin sancak ve iskele taraflarında bulunan borda iskelelerinin üst tavanlarının bulunduğu yer hizasındaki güverte kısmı (Mustafa Zaloğlu, **Gemici Dili**, Türk Deniz Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı yay., 4, İstanbul, 1988, s.256.)

²⁰ Adatepe Komutanı Binbaşı Nedim (Ülseven) albay'lıktan amiralliğe yükselmemiştir. Bu hususu Afif Büyüktuğrul şu şekilde açıklamaktadır: "*Yıllar geçmiş, Donanma komutanlığı toptarın Alman yapısı füyyelerini muhtemel bir savaşta kullanmak üzere saklayınız, bunun yerine barış eğitim atışında yerli yapı füyye kullanın diye emir alınmıştı. Bir gün 28'lik büyük toptarla atış yapılacağı için, Donanma Komutanlığı tarafından, Birinci Ordu Komutanı da gemiye davet edilmiş; fakat Birinci Ordu Komutanı adına Korjeneral Şahap Gürler gelmişti. Bu atış başarılı olmayınca denizciler çok üzölmüş ve limana gelir gelmez hatayı aramaya başlamışlardı. Fakat Şahap Gürler Paşa, misafir olmasına rağmen, kendisini tutamayacak ve Genelkurmay Başkanlığına "Denizcileri yetersiz gördüm, bunlar savaş yapamazlar" diye yazacaktır. Fakat bu yazıdan denizcilerin de haberi olmamıştı. Araştırmalar sonunda hatanın ne toptarda ne de personelde olmadığı, sadece yerli yapılı füyyelerde olduğu anlaşölmüş ve Alman füyyelerıyla yapılan ikinci atış çok başarılı bir sonuç vermiştir. Fakat Genelkurmay Başkanı, Atatürk'ün zamanında başarılı deyip çeşitli makamlar arasında edebiyat yazılarının yazılmasına neden olan komutan bu Genelkurmay Başkanının hışmına uğrayacak ve amiralliğinden olacaktı*".

²¹ Kış terimi, denizcilik tabiri olup, geminin geri tarafını tanımlamak için kullanılır.

²² Raşit Metel, **a.g.m.**, s.24.

²³ **A.g.m.**, s.24.

²⁴ Köprüüstü, geminin sevk ve idare edildiği yerdir.

²⁵ Afif Büyüktuğrul, **a.g.e.**, s.177.

²⁶ Cumhuriyet döneminde Filotilla Komodoru Turgutreis zırhlısı komutanı, denizaltı gemileri komutanı ve 15 yıl süre ile Donanma komutanlığı görevinde bulunmuştur. Şükrü (Okan) Birinci Dünya Savaşı döneminde Alman Denizaltı okulunda okumuş ve denizaltı gemilerinde çalışmıştır. 1924 yılında Binbaşı rütbesinde Avrupa'ya tekrar gönderilir ve yaptıkları incelemeler sonunda Türkiye'de ilk Denizaltıcılık okulunun kurulmasına önyak olur. Cumhuriyet Donanmasının

Atatürk kendisine refakat edenlerle birlikte saraya çıkmak üzere gemiden ayrılırken tekrar geleceklerini ve geminin beklemesini emreder.

Atatürk, eski Afganistan Kralı Emanullah Han'ın eşinin ve kızının ziyaretinden sonra yine aynı şahıslarla birlikte saat 19.00'da tekrar Adatepe destroyerine geçer. Gemi misafirlerini alır almaz hareket etmiştir. Aynı süratle saat 20.00'de Yalova'ya dönen Devlet Başkanı geminin hâtıra defterine aşağıdaki yazıyla duygularını belirtmiştir²⁹:

“Adatepe ile yaptığım kısa yolculuğun değerli hatırasını unutmayacağım. Yakından tanımak fırsatına malik olduğum seçme deniz kumandanlarımız, genç zabitlerimiz ve denizcilerimizle iftihar ettim.”

Cumhurbaşkanı, 28 Temmuz 1933 gününün ilk saati 00.30'da Başbakan İsmet (İnönü) Paşa'ya Adatepe gemisi ile birlikte yaptığı seyir hakkındaki düşüncelerini içeren aşağıdaki mesajı göndermiştir³⁰:

“Bugün (27/7/933) saat 2.30'da Adatepe torpidosiyle Dolmabahçe'ye gittik. Orada 3-4 saat kaldıktan sonra aynı vasıta ile Yalova'ya döndük Harp Filosu K. Şükrü Bey'de beraberdi.Şükrü Bey'den Torpido, K. ve Zabitan'ın ve efradının dikkatinden ve yetişkinlikleri noktai nazarından çok memnun oldum. Torpidonun son yolla tecrübesini yaptırarak. Kumandan, iftibara değer manzara göstermektedir. Zatıdevletinizi ve Mareşalı tebrik ederim. Zekai Beyi yerinden tebrik ederim.”

Buna karşılık Başbakan İsmet Paşa'da 15 dakika sonra saat 00.45'de çektiği mesajda şu ifadelerle yer vermiştir³¹: *“Torpido ile seyahatten Donanmanın talim ve*

---

yetişmesinde emeği büyüktür. 1957 yılında vefat etmiştir. Sahrai Cedid mezarlığında toprağa verilmiştir (Büyüktuğrul, **a.g.e.**, s.186).

Raşit Metel Donanma Komutanı Albay Şükrü'e “Okan” soyadı Mustafa Kemal Paşa tarafından verildiğini ancak bu konuda kayıtlara rastlamadığını belirtmektedir.

²⁷ Atatürk'ün manevi evlatlarından tarihçi ve sosyoloji profesörü.

²⁸ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.130.

²⁹ Deniz Müzesi, Adatepe destroyeri “**Hatıra Defteri**”.

³⁰ **A.g.e.**, s.130.

³¹ **A.g.e.**, s.131.

terbiye ve iktidarından memnuniyet hissetmeniz bizim için yüksek iftiharı muciptir. Tebrik lütfünüzün teşvik mahiyetinin tamamıyla kavrayacak şükranlarımız takdim ve tazimlerimizi teyit ederim. Büyük iltifatlarınızı Müşir Paşa hazretlerine aynen ve iblağ edeceğim.”

IV- ATATÜRK'ÜN AKDENİZ SEYAHATI ÖNCESİ GENEL SİYASİ DURUM VE ZAFER DESTROYERİ İLE YAPTIĞI SEYİR

A- ATATÜRK'ün Akdeniz Seyahati Öncesi Genel Siyasi Durum

Cumhuriyetin ilanından sonraki dönemin siyasi durumuna bakıldığında iki grupta incelemek daha yararlı olacaktır. 1923-1932 yılları arasında Türkiye'nin dış politikası Milli Mücadele'nin ve bu mücadele sonunda imzalanan Lausanne Antlaşması'nın etkisi altında geçmiştir. Başka bir deyişle Türkiye'nin dış ilişkileri ülkelerin ilişkilerinin genel seyrinden çok, münferit devletlerin Türkiye'ye karşı izledikleri politikaya ve davranışlara göre tanzim edilmişti.

1932-1938 yılları arasında ise Türkiye bütün devletlerle iyi ilişkiler kurmuş ve diğer devletler gibi bağımsız devlet statüsü kazanmıştır. Artık ana hedefi bu statünün devamını sağlamaktır.

Ancak bu dönem incelendiğinde milletlerarası ilişkilerde iktisadi ve siyasi sorunların başgösterdiği bir dönem olduğu görülmektedir. Ekonomik buhran iktisadi milliyetçilik akımını kuvvetlendirmiş demokratik sistemler ve inançlar zayıflamıştır¹.

Aynı dönemlerde Türk deniz politikası da dahili (ulusal) ve harici (uluslar arası) hususlardan etkilenmiştir. İçerde, Cumhuriyetin ilanından 1930'ların sonlarına kadar deniz kuvvetine kara kuvvetlerine destek sağlayacak kuvvet olarak bakılması ve bunun neticesinde önceliğin iç güvenlik ve rejimin kendisini sağlama almasına odaklanması, dışarda ise özellikle 1930'dan sonra değişen uluslar arası politik ve ekonomik şartlar Türk deniz politikasında kendisini hissettirmiştir. Özellikle

---

¹ Uğur Mutlu, "Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin Siyasi Etkinliği", **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay., Ankara, 1997, ss.173-177.

Türkiye'nin 1932 yılında milletler cemiyetine girmesi dış politikanın değişime girdiğini göstermektedir².

1930'lu yılların ilk yarısında İtalya ile Türklerin Balkanlar ve Akdeniz hakkındaki görüşlerde fikir ayrılığı başladı. Roma Ankara'nın politikalarını onaylamıyordu. Sonunda Mussolini'nin Türklerin Milletler Cemiyetine kabulüne muhalefet etmesi ilişkilerin daha da sarsılmasına neden olmuştur. 1933'ten itibaren İtalya, Türkiye için Ege ve Akdeniz'de bir tehdit olarak ortaya çıkmıştır³. Türkiye Ege ve Karadeniz'deki barış ortamına 1934 yılına kadar sadık kaldı⁴.

Uluslar arası silahsızlanma hareketi, oluşması gereken Türk gemi inşa sanayini de olumsuz etkilemişti. Buna rağmen İtalyan tehdidine karşı yeni bir donanma programı geliştirildi ve izlenen politikalarla yurt dışından gemi tedarik edilmeye başlandı. İlk gemiler 4 denizaltıydı.

1935 yazında Türkiye, İtalyanların Çanakkale açıklarında yoğun deniz faaliyetlerini gözlemledi. Türk donanması Marmara denizindeki görev yerlerine gönderildi.

İşte böyle bir dönemde uluslar arası ilişkileri ve Türk dış politikasını çok yakından takip eden Atatürk, ani bir karar ile önce Ege vapuru ile denize açılır sonra da Zafer gemisiyle Akdeniz'e kadar iner. Bu gezinin amacı sahilleri yakından görmektir.

Boğazların yeniden silahlandırılması artık askeri bir gereklilik ve Türkiye'nin en önde gelen dış politika konularından biri oldu. Bunun neticesinde Montrö

---

² 2-6 Temmuz 1932 tarihleri arasında yayınlanan gazete başlıklarında "Türkiye'ye Yunan Hariciye Nazırı'nın teklifleri ile Cemiyet-i Akvâma Davet" konusu işlenmiştir (**Son Posta**, 2 Temmuz 1932; **Cumhuriyet**, 3 Temmuz 1932; **Hakimiyet-i Milliye**, 3 Temmuz 1932; **Akşam**, 6 Temmuz 1932). Türkiye'nin Milletler Cemiyetine Kabulü ve Kabul töreni ile ilgili basın haber için arca bkz.: **Cumhuriyet** ve **Hakimiyet-i Milliye**, 18 Temmuz 1932; **Son Posta**, 17 Temmuz 1932).

³ Serhat Güvenç, Dilek Barlas, "Atatürk'ün Donanması: Türk Deniz Politikasının Determinantları (1923-1938)", **International Journal of Strategic Studies**, 26/1 (Mart 2003), s.1-35.

⁴ Mussolini 19 Mart 1934'te ikinci Beş yıllık Faşist Kongresinde yaptığı bir konuşmada, İtalya'nın tarihi emellerinin Asya ve Afrika'da olduğunu açıkça söyler ve bu Türk resmi makamlarının ve basınının şiddetle tepkisine sebep olmuştur (**Milliyet**, 7 Nisan 1934, **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Nisan 1934).

Boğazlar sözleşmesi 1936'da imzalandı. Artık İngilizler de Türkiye ile uzlaşmak istiyor daha ılımlı yaklaşıyordu. İngilizler Türk donanmasının Malta'ya ziyaretinden memnurluk duyacaklarını belirtmeleri üzerine Türk donanması ilk resmi ziyaretini 20 Kasım 1936'da Malta'ya yaptı⁵. Türkiye'nin Nyon Konferansına⁶ katılması onu İngiltere'ye daha da yakınlaştırdı.

B- ATATÜRK'ÜN Zafer Destroyeri İle Yaptığı Seyir

16 Şubat Cumartesi günü Atatürk, beraberinde Nuri Conker, Cevat Abbas Gürer, Orgeneral Fahrettin Altay, Profesör Afet İnan, hemşerileri, Makbule Atadan, Bayan Nebile, Muhafız Kıt'a Komutanı İsmail Hakkı Tekçe, yaverleri Celâl Tolgay, Naşid Mengü, Şükrü Özer ile saat 17.30'da Sait Özege idaresindeki Denizyolları işletmesi İdaresi'nin⁷ Ege gemisine gelir ve gemi 19.10'da İstanbul limanından ileri harekete geçer⁸. Ege gemisi'ne refakat görevi, Binbaşı Avni Taşan komutasındaki Adatepe ile Binbaşı Osman Aksu komutasındaki Zafer destroyerlerine verildiğinden bu iki gemide hareket eder. İzmir rotasında ilerlerken, Cumhurbaşkanı, Ege gemisinde sahil tanıma stajında bulunan ve bu seyahat süresince muhabere (haberleşme) işleriyle görevlendirilen Üsteğmen Mithat Ürler, vasıtasıyla “Yüksek Hız Yapmaya Hazır Olunuz”, ardından da komodor gemisi olan Zafer destroyerine “Ege gemisine yanışınız” emrini göndermiştir⁹.

Binbaşı Osman Aksu komutasında bulunan ve komodor Albay Sait Halman'ın bulunduğu Zafer Gemisi, 17 Şubat 1935 günü saat 16.30'da Ege gemisi üzerine aborda olur. Fakat Ege gemisinin iskele tavası¹⁰ Zafer'in güvertesine uygun

⁵ Mustafa Hergüner, “Cumhuriyet Donanmasının Yabancı Ülkelere Yaptığı İlk Ziyaretler”, **Donanma K.lığı 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.y.

⁶ İspanya iç harbi sırasında Akdeniz'de türeyen korsan denizaltılara karşı (aslında İtalyan denizaltıları) ilgili devletlerin saptanan sorumluluk bölgelerinde donanmaları ile koruyucu ve karşı taaruzi hareket yapmaları hakkındaki bu anlaşma 18 Mayıs 1937'de imzalanmıştır (Mert Bayat, **Atatürk'ün Deniz Stratejisi**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1988, s.13).

⁷ Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atatürk ve Türk Denizciliği**, 1969, Ankara, s.180.

⁸ Raşit Metel, “*Milli Mücadele Ve Atatürk'ün Donanma Gemileri İle Yaptığı Geziler*”, **Dz.K.K. Dergisi**, 514, Temmuz, 1981, s.25.

⁹ Raşit Metel, **Atatürk ve Donanma**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 1966, s.137.

¹⁰ İskele tavası; gemilerde güverteler arasında ve gemi ile sahil arasında giriş çıkışı sağlayan donanıma iskele ismi verilmiş olup iskelenin alt ve üst kısmında bulunan düz levhalara iskele tavası denmektedir.

gelmemesi nedeniyle Atatürk'ün Zafer gemisine geçişi, “atlama” ile mümkün olmuştur. “Atatürk ve Donanma” isimli kitabın yazarı Albay Raşit Metel, 30 yıl sonra gemi personelinden bu olayı dinlediğinde; *“Zafer’in güvertesinde karşılayanlar arasında bulunan Üsteğmenlerden Necdet Uran¹¹ ile Yüzbaşı Muhlis Güremen’in omuzlarına basarak atlamaları teklifini kesin ve sert bir ifade ile reddettiğini ancak subayların omuzlarına ellerini destek yaparak atladığını”* öğrendiğini belirtmektedir.

Atatürk, golf pantolon, avcı ceket ve başında da kasket şapkasında oluşan spor bir kıyafetle Zafer gemisine geçmiştir. Beraberinde, Nuri Conker, Kılıçlı, başyaver Celal Tolgay, aşçısı ve sofracısı da gelmiştir¹².

Atatürk, âzami süratle seyredildiği takdirde Alanya’da 08.00’de olunacağını gemi komutanından öğrendikten sonra, komodor Sait Halman’a: *“Bir saldırı olduğu takdirde tedbiriniz nedir ?”* sorusunu sorar. Buna karşı komodor şu cevabı verir: *“Adatepeyi mütecavize sevk, sizi kara sularımızda en yakın bir limana iltica ettirmektedir.”* Bu cevap üzerine Atatürk *“İmkan nispetinde kara sularımız dışına çıkmayınız” emrini verir¹³*. Çünkü bu tarihlerde milletler arasında siyasi durum gergindi¹⁴. Atatürk’ün bu şekilde konuşması gemi personeline, politik yada muhtemel bir saldırıya karşı Türk kıyılarını incelemek amacıyla bu geziyi tertiplemiş olduğu düşüncesini doğurmuştur¹⁵.

Bu seyir sırasında Atatürk, geminin köprüstüne de çıkmış ve sık sık duyduğu “rota” kelimesinin ne anlama geldiğini ve hangi dilde olduğunu harita masası başında bulunan Üsteğmen Necdet Uran’a, Üsteğmen Şahap Gürel’e Üsteğmen Senihi Naziki’ye ve Üsteğmen Selâhattin Göken’e sormuştur. Genç subaylardan bir kısmı kelime kökünün İtalyanca, bir kısmı İngilizce aslından geldiğini söylemişler, bir kısmı da susmayı tercih etmiştir. Rotanın ne olduğunu harita üzerine izah edildikten sonra Atatürk: *“Deniz üzerinde seyir ettiğimiz yolun harita üzerinde gösterimi demek*

---

¹¹ Oramiral rütbesinde, Deniz Kuvvetleri Komutanlığı görevini yapmıştır.

¹² A.g.e., s.137.

¹³ A.g.e., s.138.

¹⁴ Raşit Metel, a.g.m., s.25.

¹⁵ Afif Büyüktuğrul, a.g.e., s.180.

değil midir?” târifine devamla “Yani yürütmek demektir” diyerek bunu Güneş Dil Teorisine¹⁶ göre önce kâğıt üzerine “YÜRÜTMEK” yazmış sonra da “YÜ-RÜT-MEK” olarak hecelere ayırmış ve Rota kelimesi’nin “RÜT” aslından geldiğini (+) ve (-)’lerle kâğıt üzerinde izah etmiştir¹⁷.

Atatürk, komodor Albay Sait Halman ile de sohbet etmiş, ülkenin deniz sorunlarını ve bu sorunları çözümleyecek tedbirleri konuşmuş ve deniz harp tarihi ile ilgili düşüncülerini açıklamıştır. Ona göre Garp Ocağı denizcileri, Osmanlı Devleti’nin kaderinde rol oynayacak kadar strateji adamlarıdır. Onların hayatı ciddiyetle tetkik edilmelidir¹⁸.

Atatürk, kendisine tahsis edilen kamaraya geçerek saat 01.00’de yatar¹⁹.

18 Şubat 1935 Pazartesi günü sabahleyin saat 08.00’de Alanya’ya demirlenmiş genel programa göre zamanından önce gelinmiştir. Bu bakımdan Alanya’da hazırlık tamamlanmamıştı²⁰.

“Atatürk ve Donanma” adlı eserde Raşit Metel Atatürk’ün Alanya gezisini şu şekilde anlatmaktadır: “...Saat 08.30’da Cumhurbaşkanı gemiden ayrılırken subayların ayrı ayrı ellerini sıkmış, komutana, “çok yorulduunuz bir iki gün istirahat ediniz ben iki de geleceğim” diyerek sahile çıkmış ve hazırlıksız bir durum ile karşılaşmıştır. Atatürk istirahat edeceği yeri sorduğunda Kaymakam, Halk Partisinde odasının hazır olduğunu söylemiştir. Fakat meydanda otomobil, araba gibi bir vasıta yoktur, beygir ile gideceğini, zira çarşı içinde yolun henüz açılmadığını öğrenince hiddetlenerek derhal gemiye geri dönmüştür. Gemi personeli

---

¹⁶ Raşit Metel **Atatürk ve Donanma** adlı eserinde şu şekilde açıklamaktadır: “Düşünce çağına gelen insanlar her şeyin kaynağı olan güneşin, aydınlatıldığını, ısıttığını, türlü varlıklarla hayat verdiğini, zamanın mesafenin, büyüklük ve renk mefhumlarının ondan geldiğini görmüşlerdir. O halde güneşi hangi sesle anlatmışlardır. İnsanın ağızından en kolay çıkan ses (A) ve (AĞ) dır. Binaenaleyh ilk söz (AĞ) dır, bu da güneşin adıdır. Bu sebepten kullandığımız sözler ana kök olan (AĞ) ya ilâve edilmiş parçalardan meydana gelmiştir.”

¹⁷ **A.g.e.**, s.138.

¹⁸ Afif Büyüktuğrul, **a.g.e.**, s.26.

¹⁹ Raşit Metel, **a.g.m.**, s.25.

²⁰ Raşit Metel **a.g.e.**, s.138.

*beklenmeyen bu ânı dönüş üzerine karşılamak için lûmbarağzına zorlukla yetişmiştir*²¹.

Ancak başka kaynaklarda olayların bu şekilde gelişmediği görülmektedir. Geziye katılan Kılıçali'nin anılarında Ege vapuru ve Zafer destroyeri ile yapılan seyirde Alanya ziyareti şu şekilde anlatılmaktadır:

“Atatürk İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda bulunduğu bir gün ansızın İzmir'e gitmeye karar verir. Hemen o gün Ege Vapuru hazırlanır ve akşama doğru İzmir'e hareket edilir. Ertesi gün İzmir Körfezine gireceği sırada, vapurun süvarisine, rotayı Antalya'ya çevirmesi emrini verir. Tam o sırada, Ege Vapuruna refakat eden iki torpidodan biri Ege Vapuru'nun yanına gelir ve vapurunun bordasına yanaşır. Atatürk, torpidoyu geçtikten (Kılıçali, Nuri Bey ve iki yaver de torpidoya geçer) sonra vapurun süvarisi Albay Sait Bey'e şu emri verir: “Alanya'ya gidelim. Fakat bu fırsattan yararlanarak Rodos'un, bu civardaki İtalyan deniz üssünün mümkün olduğu kadar yakınından geçerek durumlarını incelemek isterim”.

Bu emri alan gemi komutanı, torpidoyu derhal savaş durumuna sokar. Bütün ışıkları söndürtür. Atatürk, sessizce ve sahillere oldukça sokulan torpidodan limanları, bazı noktaları yakından inceler. Gemi adeta savaş durumundadır. Atatürk hemen hemen bütün geceyi uykusuz geçirir. Torpido çok erken saatte Alanya'ya demir atar. Atatürk, Nuri Conker'i, Kılıçali'i, yaverlerinden birisini yanına alarak torpidodan küçük bir motoru ile Alanya iskelesine çıkar. Ne oturacak bir kahve, nede nereye gidecekleri soracakları tek bir yer vardır.” Ancak buna rağmen Atatürk: “Şöyle gideriz elbet birine rastlar, kendimizi bir yere konuk ettiririz” der. Atatürk böyle diyerek yürümeye devam eder. Alanya'nın çarşısı olduğu tahmin edilen bir sokakta tak yapıldığı ama henüz tamamlanmamış olduğu görülür. Takların kenarına çok sayıda defne yaprağı yığılmıştır. Atatürk bunu görünce hayretle: “Allah Allah! Bizim geleceğimizi duydular mı ki böyle bir karşılama hazırlığına başlamışlar?”

---

²¹ A.g.e., s.138.

Tam o sırada bir jandarma gelir. Sabahın erken saatinde bir kafilenin sokak ortasında böyle kararsız bir şekilde yürüyüşü, jandarmanın dikkatini çekmiştir. Dikkatlice herkesi süzmesinden sonra olanca gücüyle aksi istikamette koşmaya başlaması bir olur. Atatürk: “Jandarma bizi tanıdı. Haber vermeye gidiyor. Engel olun, durdurun!” diye bağırır ama engel olmak ve durdurmak mümkün olmaz.”

Kılıçali'nin bu gezi ile ilgili anısının devamında kaymakam ile karşılaşmalarını ve Atatürk'ün kaymakam'dan “ellerini yüzünü yıkamak ve tıraş olup sıcak bir şeyler içilecek bir yer göstermesini” istediğini anlatmaktadır. Ayrıca Atatürk'ün çok keyifli ve neşeli görüldüğünü de ifade etmektedir. Daha sonra Atatürk'ün “Burada bu kadar kaldığımız yeter, şimdi istikamet Antalya!” diyerek halkın sevgi gösterileri arasında gemiye döndüklerini belirtmektedir²².

“Dünden Bugüne Alanya” eserinde Haşim Yetkin ise Atatürk'ün Alanya ziyaretini şöyle anlatmaktadır:

“Erken varış nedeni ile resmi karşılama komitesi orada yoktur fakat bir asker Atatürk'ü tanır ve vakit kaybetmeden dönemin yetkililerini haberdar eder. Dinlenip, traş olup, kahvaltısını yaptıktan sonra Atatürk Alanya sokaklarında halkın arasına karışıp insanlarla sohbet eder. “Nerelisin?” diye sorar birine. Cevap: “Alaiye” dir. “Hayır, Alanya” diye karşılık verir Atatürk.

Yünden yapılmış bir yelek giyen adama sorar: “Kendin mi yaptın bunu?” Cevap evet olunca, Atatürk hoşnut olduğunu belli ederek adamın sırtına iki kere hafifçe vurur ve “Güzel, gerçekten güzel!” der. Daha sonra, sabahın geç saatlerine doğru, Atatürk gitmeye hazırlanırken; bir balıkçı elinde mandalina dolu iki kasa ile yaklaşır ve mandalin kasalarını Atatürk'e armağan olarak gemi mürettebatına verir. “Nereden bunlar?” diye sorar Atatürk. “Bahçemizden paşam, bahçemizden” der balıkçı. Aslında mandalinalar onun değildir ama hem mandalinaların gerçek sahibi hem de Alanya halkı bu pratik zekalı adamın çabuk ve akıllıca hareketini sevinçle karşılarlar. Ziyaretinin ardından Alanya halkı, Atatürk'ün ziyaretini çok kısa

²² Hulusi Turgut, *Atatürk'ün Sırdaşı Kılıçali'nin Anıları*, İş Bankası yay., İstanbul, 2005, s.300-303.

bulduklarını ifade eden bir telgraf yollarlar. Atatürk telgrafi şöyle yanıtlar: “Alanya’ya olan kısa ziyaretimin oluşturduğu neşe ve halkın nezaketi karşısında derinden duygulandım. Ziyaretim çok kısa olmasına rağmen daha fazla kalmamamı gerektiren hiçbir sebep yoktu. Tekrar Alanya halkına en içten dileklerimi sunarım. K. Atatürk”. Atatürk’ün kısa bir süre bulunduğu Alanya evi, günümüzde küçük bir müze haline getirilmiştir ve bazı özel eşyaları ve resimleri sergilenmektedir”²³.

Alanya’da gezisini tamamladıktan sonra Zafer gemisine geri dönen Atatürk gemi komutanına, “şimdi yavaş yavaş Antalya’ya gideceğiz, sahillerimizi göreceğiz” dedikten sonra gemi saat 10.00’da hareket ederek sakin ve güzel bir yolculuktan sonra 18 Şubat 1935 Pazartesi²⁴ günü saat 13.30’da Antalya limanına demirler²⁵.

Antalya limanında büyük bir sevinç yaşanıyordu. Balıkçıların denizde tertipli bir şekilde hazırladıkları dizi dizi sandallar arasında rıhtıma çıkıldı²⁶.

Atatürk Zafer gemisinden ayrılırken gemi “Hatıra Defterine” şunları yazmıştır²⁷:

“11/III/935, saat 17’de Çeşme önlerinden, 18, saat 7’ye kadar Ege Adaları alanında ve saat 10.30’dan sonra, Antalya yolu ile dönüşte Zafer içinde geçirdiğimiz saatlerin hatırası unutulmayacaktır. Çoğu geceye rastlayan yolculuğumuzda Zafer’in bütün erat, subay ve komutanlarımız ve filotilla komodoru Sait Halman’ın gösterdikleri dikkat ve vazife severliği çok takdir ettim. Bu değerli arkadaşlara olan teşekkürümü buraya kıvançla yazdım.

Zafer’e refakat eden Adatepe’de de aynı gayret ve vazife severlik tamamen görülmekteydi. Onunda erat, subay ve komutanlarına selam ve muhabbet”.

---

²³ www.sunsearch.info

²⁴ www.anilar.net/antalya.htm; Ancak T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığının resmi internet sayfasında Atatürk’ün Antalya’ya Ege vapuru ile geldiği şeklinde yanlış bilgi yayınlanmaktadır (Erişim: 8 Kasım 2006).

²⁵ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.138.

²⁶ www.antalya.gov.tr.

²⁷ Deniz Müzesi, Zafer destroyeri “**Hatıra Defteri**”.

İki gün evvel Meclis Başkanı Antalya'ya gelmiş olduğundan Atatürk, General Kâzım Özalp, Antalya'da bulunan milletvekilleri, Vali ve askeri erkan, belediye ve Cumhuriyet Halk Partisi ileri gelenleri ile çeşitli dernek temsilcileri, saygı kıtası, askerler, okullar ve Antalya halkı tarafından hararetle karşılanır ve alkışlar arasında faytona binerek köşküne²⁸ gider²⁹. Atatürk, burada akşama kadar dinlenir.

Akşam³⁰ ilk gelişinde çok beğendiği Erenkuş'a giderek manzarayı seyretti. Yanındakilere kış aylarında meclisin Antalya'da toplanması hususundaki düşüncesini söyledi ve *"Antalya'nın imar ve korunmasındaki hassasiyet ve gücümüzü İtalyanlara göstermeliyiz"* dedi³¹.

Akşam üzeri saat 17.00'de karayolu ile İçişleri Bakanı Şükrü Kaya Antalya'ya gelmiş ve 19.00'da da Atatürk'e refakat edenlerle birlikte Ege gemisi limana gelerek demirlemiştir. Gece Antalyalılar tarafından fener alayları düzenlenmiş ve Atatürk saat 04.00'de yatmıştır³².

19 Şubat 1935 salı günü Atatürk saat 15.30'da kalkar. Saat 17.00'de şehirde bir gezinti yaparak İçişleri Bakanı ile birlikte saat 18.00'de Ege gemisine döner ve saat 22.30'da gemi ileri harekete geçer³³.

Kılıçalı ise anılarında Antalya seyahatinden şöyle bahsetmektedir:

"...Antalya Limanı'na girdik. Antalya'nın da Alanya gibi bayraklarla, taklarla, yeşilliklerle donatılmış olduğunu görmeyelim mi? Atatürk hayretler

---

²⁸ Antalyalıların Atatürk'e hediye ettikleri Atatürk Köşkü, iki katlı, üzeri kiremit çatı, taş bir yapıdır. Girişinde uzun bir hol, holün sağında bir salon, bir oda, banyo ve mutfak, salonda da iki oda ve üst kata çıkan merdiveni vardır. Üst katta ise, holden ayrı olarak birisi balkonlu olmak üzere yedi odası vardır. Atatürk merdivenin karşısındaki odada yatmıştır. Atatürk'ün ölümünden sonra, Antalya Atatürk Köşkü, Özel İdareye geçmiş, 1939 da Akşam Kız Sanat Okulu ve Kız Enstitüsü binası olara kullanılmıştı. 1952 yılında Tarım Bakanlığına devredilen Köşk, son yıllara kadar Teknik Ziraat Müdürlüğü'nün büroları olarak kullanılmıştır. 1980 yılından sonra Kültür Bakanlığına devredilen Köşk, onarılmış, Atatürk Müzesi olarak ziyarete açılmıştır (www.anilar.net/antalya.htm.).

²⁹ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.139.

³⁰ www.kulturturizm.gov.tr.

³¹ www.antalya.gov.tr.

³² Raşit Metel, **a.g.m.**, s.25.

³³ **A.g.e.**, s.140.

içindeydi: “Allah Allah bizim geleceğimizi bunlara kim haber verdi? Bakın Alanya gibi Antalya’da haber almış, taklar kurulmaya kalkılmış!”

Torpedo limana demirledi. Yine motorla sahile çıktık. Atatürk’ün geleceğinden kimsenin haberi olmadığı, sahile çıkışımızın kimse tarafından farkedilmemesinden belliydi. Sahile çıkınca, hemen orada, Atatürk bir taksiye bindi. Bu şekilde kimseye haber vermeden, daha önce kendisine ayrılmış olan köşke geldik. Fakat köşke yanaştığımızda birde ne görelim. Meclis başkanı Kazım Paşa, Antalya milletvekilleriyle diğer bazı milletvekillerini de yanına alarak âlây-ı vâlâ ile Antalya’ya gelmiş ve doğruca Atatürk’ün köşküne inmemiş mi? Atatürk’ün yatak odası ve diğer odalar işgal edilmiş. Antalya’nın bayraklarla, taklarla donatılmasının, Alanya’da yapılmakta olan, hazırlıkların nedeni bu Meclis Başkanı Kazım Paşa Hazretleri’nin ziyaretleriymiş!

Atatürk’ün canı sıkıldı. Köşke vardığımızda ortada ne Kazım Paşa, ne de eşi görünüyordu. Atatürk’ün geldiği duyulunca ortalık karmakarışık olmuştu.

Atatürk, Kazım Paşa’nın ve diğerlerinin gelmelerini beklemedi. Beni ve Nuri Conker’i yanına alarak yatak odasına geçti. Ceketini çıkardı, odadaki eşyaları dışarı attı. Karyolayı bizimle birlikte kaldırarak eski yerine ve şekline koydu. Biz bu işle uğraşırken, nihayet Kazım Paşa, eşi ve Kazım Paşa’nın akrabalarından olan Vali Saip Bey teşrif ettiler. Bu kez fena halde sıkılma sırası Kazım Paşa’ya gelmişti. Mahçup şekilde evi terk ederek, akrabası Vali Saip Bey’in oturduğu vali konağına taşınmıştı.

Akşam olmuştu. Atatürk, Kazım Paşa’yı ve yanında ki milletvekili arkadaşlarını akşam yemeğine davet etti. Sofra kuruldu, konuklar geldi. Atatürk, bir sırasını getirip Kazım Paşa’ya bu gezisinin amacını sordu. Kazım Paşa eveledi geveledi, cevap veremedi.

Rastlantıya bakın ki bu gezinin devamı sırasında meclis başkanlığı seçiminin zamanı gelmişti. Başbakan, şifreli bir telgrafla Atatürk’ten başkanlığa kimi aday

gösterdiğini soruyordu. Atatürk, Ankara'ya dönünceye kadar meclis başkanı adayının belirlenmemesini istedi. Başbakan, Ankara'ya döndüğümüzde, alışılmışın dışında, Atatürk'ü Etimesgut'ta karşıladı. İstasyona inildiğinde ise Atatürk ile uzun bir görüşme yaptı. Atatürk'ün, Kazım Paşa'yı artık meclis başkanı olarak görmek istemediği, Başbakan İsmet İnönü'nün ise onu bu kararından vazgeçirmeye çalıştığı belliydi. Fakat Atatürk kararından dönmedi. Hatta meclis başkanlığına Nuri Conker'in seçilmesini istiyordu. Sonunda İsmet Paşa'nın önerisiyle meclis başkanlığına Abdülhalik Renda'nın seçilmesi kararlaştırıldı. Başbakan İsmet Paşa, çok geçmeden Kazım Özalp'ı bu kez Milli Savunma Bakanlığı'na getirecekti.”³⁴

20 Şubat Çarşamba günü Ege gemisi ve refakat görevinde bulunan Zafer ve Adatepe destroyerleri saat 13.00'de Taşucuna demirler³⁵. İçel Valisi ve vilâyetten gelen yüksek kademedeki memurlar Ege gemisine giderek Atatürk'ü ziyaret etmişlerdir.

Cumhurbaşkanı ve beraberindekiler karaya çıkar, Silifke'den geçerek çiftliğine giderler. Çiftlikte bir süre istirahat ettikten sonra saat 18.00'de Ege gemisine geri dönerler. Halk, Taşucunda ve Silifke'de Atatürk'ün gelişinden doğan bir sevinçle gösterilerde bulunmuştur³⁶.

21 Şubat Perşembe günü sabah saat 07.00'de Ege gemisi Mersin'e demirler. Atatürk saat 13.00'de kalkmış ama sahile çıkmamıştır. Ege gemisi saat 18.00'de hareket eder. Atatürk gece 02.30'da yatar ve ertesi gün 11.00'de kalkar. Ege gemisi 13.40'da Kekova Adası civarında demirler, 15.00'de ileri harekete geçer. 20.35'de Fethiye'ye demirler. Gece Fethiye'de kalınır ve Atatürk 01.30'da yatar³⁷.

---

³⁴ Hulusi Turgut, **a.g.e.**,s.304-305.

³⁵ Yaverler tarafından tutulan “Nöbet Defteri”ne göre Atatürk Antalya'dan sonra Ege gemisi ile ters rotadaki Fethiye'ye oradan da Mersin'e gitmiştir. Halbuki gazetelerde ve Ayn Tarih'inde, Ege gemisinden Anadolu Ajansının verdiği haberlere göre, Ege gemisi Antalya'dan sonra Taşucu'na oradan da Mersin'e gitmiştir. Mantıken “Nöbet Defteri”nin daha inanılır bir kaynak kabul edilmesi lâzım gelirse de bu defterin tutulmasındaki hatalara tesadüf edildiğinden yukarıda bahsedildiği gibi Anadolu Ajansı'nın verdiği haber doğru olarak kabul edilmiştir (Metel, a.g.e., s.140.)

³⁶ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.140.

³⁷ **A.g.e.**, s.140.

23 Şubat Cumartesi günü yine Ege gemisi ve refakatinde bulunan iki destroyer seyir halinde iken İstanköy yönünden süratle bir izin üzerlerine geldiği görülünce, Komodor bunun meçhul bir denizaltı olması endişesi ile “personel savaş yerlerine” komutası ile hücumla geçmiş fakat yaklaşan dalga çırpıntılarının, sünger kaçakçılarını kovalayan süratli bir gümrük motoru olduğu anlaşılınca tekrar Ege'nin refakatine girilmiştir. Ege'den işaretle ne için refakatten ayrıldığı sorulmuş ve durum bildirilmiştir. Böylece saat 19.00'da Marmaris'e demirlenmiştir³⁸. Marmaris'te Adatepe gemisinin kondenserinde melez ârızası tespit edilmiştir³⁹. Bu ârıza Ege gemisinde Komodor tarafından rapor edildiğinde, Atatürk'e refakat edenlerden Sait Bey, “Atatürk seyahate çıkıyor sizden refakat gemisi isteniyor bu da yolda kalıyor, eğer bizden hayvanlı muhafız isteselerdi topal hayvan mı verecektik” sözü üzerine Atatürk sinirlenerek⁴⁰ “Bu teknik iştir senin aklın ermez” diyerek cevaplamıştır⁴¹.

Adatepe'de çıkan kazan arızası teknik bir arıza idi. Kömür yakan eski gemiler ticaret gemilerine kolaylıkla refakat ettikleri halde akaryakıtla işleyen ve türbin makineleriyle saatte 34-35 deniz mili hız yapan dönemin muhripleri, ticaret gemilerinin yaptığı 13 mil hıza ayak uydurmak zorunluluğunda kaldıkları zaman hem kazanları ve makineleri hırpalanır, hem de gereğinden çok fazla akaryakıt harcarlardı. Bu özelliği Albay Sait Halman bizzat Atatürk'e söylemiş ve “ticaret gemilerini tercih etmeyip gezilerinizi Donanma gemileriyle yaparsanız gemilerimiz, bu çeşit arızalardan kurtulmaktan başka, daha çok şeref de kazanırlar...” demiştir⁴².

Cumhurbaşkanı, Marmaris'te Komodor Sait Halman'ı Ege gemisine çağırarak “*paran var mı?*” lâtifesi ile briç oyununa davet etmiş, Nuri Conker, Muğla Tugay Komutanı ve Komodor hep birlikte briç oynamışlardır. Oyunda Komodor ile Tugay Komutanı zarar ettiklerinden Atatürk oyunu bozmuştur⁴³.

---

³⁸ Raşit Metel, **a.g.m.**, s.25.

³⁹ Sitemin yoğunlaşmasını sağlayan kondenserde dolaşan deniz suyunun yoğunlaşan sitem kısmına kaçması.

⁴⁰ Afif Büyüktuğrul, **a.g.e.**, s.183.

⁴¹ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.140.

⁴² Büyüktuğrul, **a.g.e.**, s.183.

⁴³ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.141.

24 Şubat Pazar günü sabah saat 05.30 da Ege gemisi yalnız Zafer destroyerinin refakatinde Marmaris'ten İstanbul'a ileri harekete geçer, Atatürk 14.00'de kalkar ve 02.30'da tekrar yatar. Adatepe kondenser arızası sebebiyle Marmaris'te kalmıştır⁴⁴.

25 Şubat Pazartesi günü Ege ile 09.00'da Çanakkale Boğazından geçilmiş ve Atatürk 11.00'de uyanmıştır. Zafer destroyeri mazot ikmali sebebiyle, Çanakkale'ye daha önce gelen Tınaztepe destroyerine refakat görevini devreder, komodor da Zafer'den Tınaztepe'ye geçer. Cumhurbaşkanı ve iki destroyerin Akdeniz de olması ve Yunan ihtilâli sebebiyle Mecidiye kruvazörü hemen Çanakkale'ye intikal etmiş ve Zafer destroyeri Çanakkale'ye geldiği zaman Mecidiyeyi Çanakkale de demirli bulmuştur⁴⁵.

Ege gemisi ve Tınaztepe destroyeri saat 21.30'da İstanbul da Dolmabahçe önüne demirler. Devlet Erkânı, İstanbul Valisi, komutanlar, vilayet ve belediye erkânı tarafından Ege gemisi'nde karşılanan Cumhurbaşkanı 21.50'de gemiden ayrılarak Dolmabahçe Sarayına çıkar⁴⁶.

Atatürk Ankara'dan yolladığı imzalı bir resmiyle komodor Albay Sait Halman'ı mükafatlandırır⁴⁷.

Atatürk'ün bu tarihten Donanma gemileri ile bir gezisi olmamıştır. 1 Haziran 1938 tarihinde Savarona yatına geçmiştir. Burada 54 gün kaldıktan sonra 25 Temmuz 1938 gününün ilk saatlerinde Savarona yatından ayrılarak Dolmabahçe sarayına geçmiştir⁴⁸.

---

⁴⁴ A.g.e., s.141.

⁴⁵ A.g.e., s.141.

⁴⁶ Raşit Metel a.g.e., s.25.

⁴⁷ Afif Büyüktuğrul, a.g.e., s.184.

⁴⁸ Raşit Metel, a.g.m., s.25.

B- ATATÜRK'ün Son Deniz Yolculuğu

Atatürk donanma gemileri ile son seyahatini 19 Kasım 1938 tarihinde yapmıştır. 10 Kasım 1938 tarihinde hayata gözlerini yuman Mustafa Kemal Atatürk'ün cenazesinin, 19 Kasım 1938 tarihinde Türk ve yabancı donanma gemilerinden oluşan bir konvoyla İstanbul'dan İzmit'e, oradan da trenle Ankara'ya götürülmesi planlandı⁴⁹.

10 Kasım günü saat 09.05 de hayata veda eden Atatürk'ün ölüm haberi Deniz Harp Okulu ve Lisesindeki sancağın mezestre edilmesi ile öğrenildi. Birkaç saat sonra da gazeteler ikinci baskıları ile resmi tebliği yayınladılar⁵⁰.

O tarihte Hamidiye kruvazöründe Kurmay stajer yüzbaşı olarak seyir subaylığı yapan Emekli Tümamiral Tevfik Sargut 10/11 Kasım gün ve gecesinde Dolmabahçe'de büyük salonda katafalk yapıncaya kadar deniz üzerinde vefat ettiği odanın dışındaki sofada mermer masa üzerine konmuş olan tabutun etrafında kendisi ile birlikte diğer Silahlı Kuvvetler subaylarının ihtiram duruşunda bulduklarını ve geceyi sarayda geçirdiklerini anlatmaktadır⁵¹.

Atatürk'ün cenazesinin intikal ettirildiği bu törene şu gemiler katıldı⁵²:

Türkiye	:Yavuz, Hamidiye, Tınaztepe, Zafer, Savarona, Dumlupınar, Gür, Doğan, Martı, şehir hattı vapurları ve motorlar,
Almanya	:Emden Kruvazörü,
Fransa	:Emil Berten Kruvazörü,
İngiltere	:Malaya Muhribi,
Romanya	:Regina Maria Muhribi,

⁴⁹ Afif Büyüktuğrul, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması**, IV/1, Deniz basımevi, İstanbul, 1984, s.649.

⁵⁰ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.170.

⁵¹ Tevfik Sargut, "Atatürk'ün İstiklal Savaşından Sonra İstanbul'a İlk Gelişi- Fani Dünyaya Gözlerini Kapaması", **Dz.K.K. Dergisi**, 514, Temmuz, 1981, s.29.

⁵² Afif Büyüktuğrul, **Cumhuriyet Donanması (1923-1960)**, 1. baskı, Deniz basımevi, İstanbul, 1967, s.79.; Tevfik Sargut, **a.g.m.**, s.29.

Rusya :Moskova Kruvazörü,
Yunanistan :Hydra Muhribi.

Bu tören için Yavuz Zırhlısı, Hamidiye Kruvazörü, Zafer ve Tınaztepe Destroyerleri, Dumlupınar ve Gür Denizaltıları, Doğan, Martı hücumbotları 16 Kasım 1938 gününe kadar Haydarpaşa açıklarına demirlediler. Diğer ülkelere ait gemilerse Moda açıklarına demirliydiler⁵³.

19 Kasım 1938 tarihinde cumartesi günü saat 08.10'da Dolmabahçe Sarayı'ndan alınan Atatürk'ün naaşı, top arabasına konarak büyük bir merasim ile Sarayburnu'na getirildi⁵⁴. Bu süre zarfında Yavuz, beş dakika aralıklarla topla selamlama yaptı⁵⁵.

Zafer gemisi, Atatürk'ün naaşını Gülhane Parkı'ndan alarak Yavuz'a götürmek üzere daha önceden buraya özel konan dubalara saat 07.00 da yanaşmıştı⁵⁶. Doğan ve Martı hücumbotları da, Zafer'e refakat etmek üzere hazır bekliyordu. Tabut, top arabasından alınarak rıhtım üzerinde dubaya yanaşmış Zafer'e on iki general tarafından saat 12.42'de nakledildi. Zafer; Başbakanı, Devlet Erkanını, generalleri, Şair Behçet Kemal Çağlar'ı, gazetecileri, habercileri, bando takımını ve çelenkleri alarak saat 12.55'te hareket etti ve saat 13.22'de Yavuz'a sancak kış güverte hizasından aborda oldu⁵⁷. Naşın Zafer Gemisi'nde, Yavuz'a teslim edilmesine kadar gemide merasim kıtası ve Subaylar tarafından ihtiram nöbeti tutulmuştur. Bu esnada orada bekleyen Doğan, Martı hücumbotları Zafer'in sancak ve iskele kış omuzluklarında seyir yapmıştır.

Yavuz'un iskele bordasına, Atatürk'ün aile efradı ile cenazeye refakat eden diğer tanıdıklarını taşıyan vapur aborda oldu.

---

⁵³ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.179.

⁵⁴ Tefik Sargut, **a.g.m.**, s.30.

⁵⁵ **A.g.e.**, s.181.

⁵⁶ Afif Büyüktuğrul, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması**,...,s.650.

⁵⁷ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.182.

Aziz naaşı taşıyan tabut; Donanma Komutanı Amiral Şükrü Okan, Harp Filosu Komutanı, Kurmay Başkanları, Filotilla Komodorları, Yavuz ve Hamidiye Komutanları ile üst rütbeli subaylar tarafından lumbarağzında karşılanarak Yavuz'a alındı ve saat 13.40'da kıç güvertedeki top namlularının önüne yerleştirildi⁵⁸. Yavuz'un 101, diğer ülke gemilerininin 21'er pare top atışıyla yaptıkları selamlama sırasında demir alınmaya başlanarak, Yavuz saat 15.36'da hareket etti.

Donanma Komutanı uluslar arası işaret kodlarıyla “*Birleşik Şeref Donanması*”na saat 15.40'da hareket emri verdi. Gemiler, Türk Donanma Komutanı'nın hazırladığı harekât emri gereğince aşağıdaki şekilde gösterilen pruva hattında Yavuz, Hamidiye, Malaya⁵⁹, Emil Bertain, Emden, Moskova, Regina Maria, Hydra, sırasıyla nizama girerek, 5 mil süratle ilerlemeye başladılar⁶⁰.

Teşkilatın rehber gemisi görevini Hamidiye gemisi görüyordu. Kısa zaman sonra nizam sürati 10 mil'e çıkarıldı. Hayırsız adaların arkasına gelindiğinde sürat 5 mil'e indirildi. Bunun üzerine sancak kolonodaki Malaya gemisi yüksek sürate çıkararak ve iskeleye dümen kırarak⁶¹ Yavuz'un sancak bordası istikametine geldikten sonra son selam resmini ifa etti ve sancağa dümen kırarak uzaklaştı⁶². Darıca önlerine kadar bu şekilde ilerlendikten sonra, diğer yabancı ülke gemileri de aynı manevraları yaparak refakatten ayrılp ülkelerine döndüler.

İskele kolonadaki şehir hattı vapurları ve motorlar sıra ile Yavuz'un iskele borda istikametine gelerek son merasimi yaparak ayrıldılar⁶³.

Yavuz ve beraberindeki Türk Harp gemileri saat 18.50'de İzmit önlerine demirlediler. Atatürk'ün naaşı, Yavuz'un demirlemesinden sonra tekrar Zafer Muhribi'yle alınarak Gölcük Tersanesi'ndeki mayın iskelesine getirildi. Atatürk'ün aziz naşı Mayın iskelesi üzerinde eller üzerinde ilerlerken evvela tümen bandosu

---

⁵⁸ **A.g.e.**, s.182.

⁵⁹ Padişah Mehmet Vahidettin 17 Kasım 1922 tarihinde Malaya zırhlısı ile İstanbul'dan kaçmıştır.

⁶⁰ Tefik Sargut, **a.g.m.**, s.31.

⁶¹ İskeleye dümen kırmak: Geminin rotasını sola doğru değiştirmektir (yazar notu).

⁶² **A.g.m.**, s.31.

⁶³ **A.g.m.**, s.31

tarafından İstiklal Marşı, sonra da Deniz Bandosu tarafından matem marşları çalınmıştır⁶⁴. Deniz Komutalığı binası ile Silah Deposu önünde bulunan ve İzmitteki 31 inci Topçu Alayından gelen top arabasına⁶⁵ daha evvelce Ankaradan gelen ustabaşının tespit ettiği tabut sehпасına, tabut konduktan sonra cenaze alayı buradan itibaren büyük bir insan seli refakatinde özel trene götürüldü. Cenaze aynı akşam Ankara'ya hareket etti⁶⁶.

Bu tören; Türk donanmasının Atatürk'e karşı son görevini yerine getirmesi yanında, Atatürk'ün ölümünde bile devletine kazandırdığı itibara sahne oldu. Türk Donanma Komutanı bu törende, uluslar arası bir filoya komuta etme şerefine nail olmuştu. Çünkü tören için limana demirleyen her gemi komutanı Donanma Komutanı'na; "*Sizin emrinizdeyiz*" demiş, Donanma Komutanı'nın belirlediği demir yerlerine demirlemiş, emrinde tören icra etmiş, Darıca önlerinde Donanma Komutanı'nın emri üzerine filodan ayrılmıştı⁶⁷.

Donanma Komutanlığı tarafından yapılan tören çok titiz bir çalışma ile icra edilmiştir. Bu konuda hazırlanan tören programı⁶⁸ Türkçe ve İngilizce hazırlanmış ve donanma gemileri ile yabancı gemilere dağıtılmıştır. Bu programı dağıtan subaylardan biri olan Emekli Tümamiral Tefik Sargut Malaya gemisinde II.komutana tören programını verirken kendisine: "*Hiç beraber eğitim yapmamış türlü devletlere ait ve türlü tonajda olan gemiler bu teşkilatı nasıl alacaklar ve nasıl seyir edecekler*" ifadesini kullandığını anlatmaktadır⁶⁹.

---

⁶⁴ Raşit Metel, **a.g.e.**, s.195.

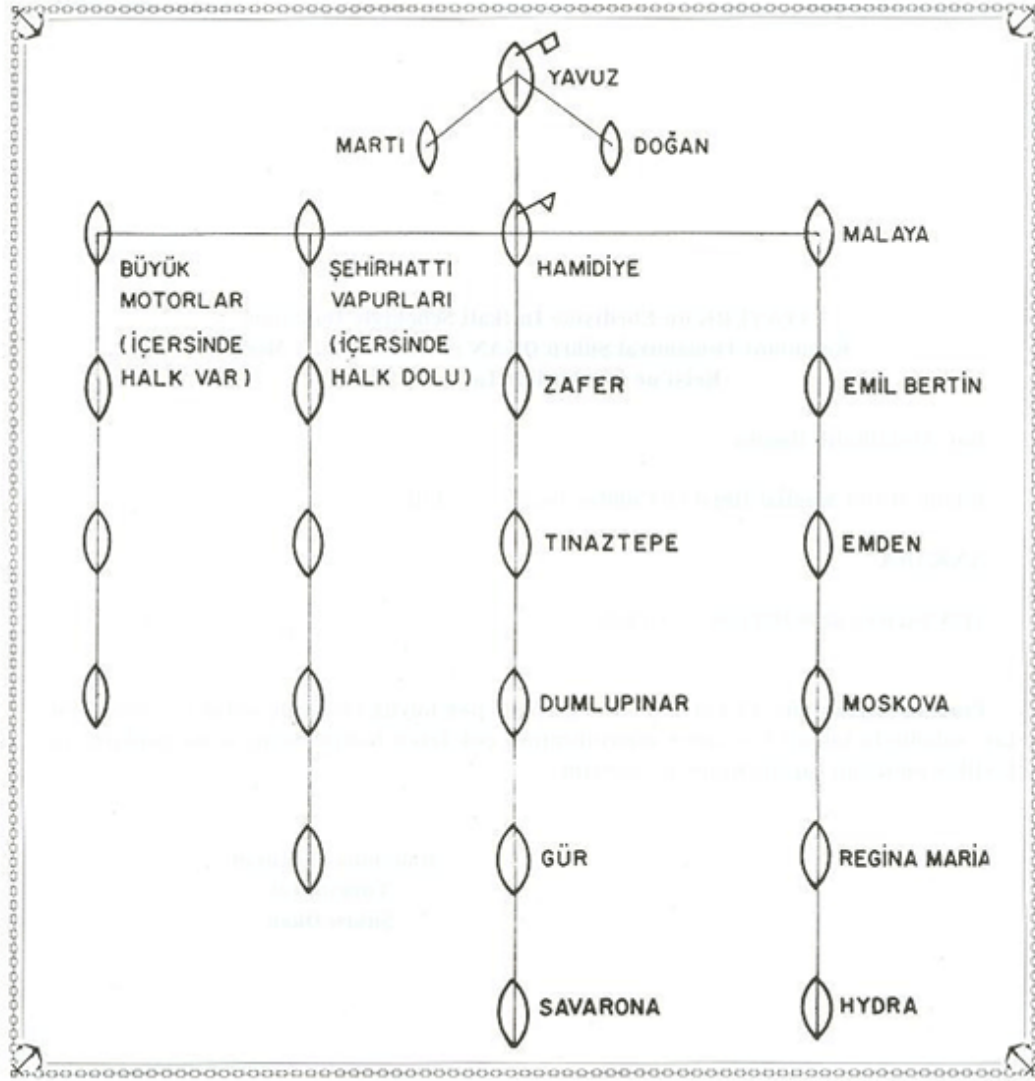
⁶⁵ Piyade Tümen Komutanlığının 16/11/1938 gün ve Şb.I.,Ks.I, Özel 12176 Genel 78829 sayılı yazısı.

⁶⁶ Afif Büyüktuğrul, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi ve Cumhuriyet Donanması**,...,s.650.

⁶⁷ Afif Büyüktuğrul, "*Türkiye Donanmasının Ellinci Yılı*", **Bellekten**, 144-148 (1973), s.516.

⁶⁸ www.dzkk.tsk.mil.tr., www.TurkYasam.com/Atatürk'ün Cenazesi.htm;

⁶⁹ Tefik Sargut, **a.g.m.**, s.31.

(Kaynak: Donanma Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi; www.dzkk.tsk.mil.tr.)

ATATÜRK'ün ebediyete intikali sebebiyle Donanma Komutanı Tümamiral Şükrü Okan Büyük Millet Meclisi Reisi'ne gönderdiği mektubunda: *"Cumhurbaşkanımız ATATÜRK'ün hepimizde pek büyük ve derin acılar bırakan vefatları sebebiyle tüm Donanma mensubininin çok içten taziyetlerini kendiminkiler ile birlikte en üstün saygılarımla arz ederim"*.⁷⁰ ifadelerine yer vermiştir.

⁷⁰ www.dzkk.tsk.tr.

Cumhurbaşkanı İsmet İnönü Erkanı Harbiye Reisi Mareşal Fevzi Çakmak'a aşağıdaki taziye mektubunu gönderir⁷¹:

“Atatürk'ün ebedi hayata intikalini, onun hizada ve seferde, yakın arkadaşı olan size ve onun zaferlere sevk ettiği ve gözü gibi sevdiği Şanlı Türk Ordusuna taziye ederim. Sevgili Başbuğ Atatürk'ün hatırası karşısında acımız teselli bulmaz derecede derin ve duygularımız samimi şükran ve tazimle meşbudur.

Emekli bir mensubu olmakla iftihar ettiğim Türk Ordusunun Başkumandanlığını temsil etmekle, yüksek vazife hisleri içinde bulunuyorum. Azimkar ve tecrübeli kundanlar, şefkatli ve fedakar zabitler ve Türk Milletinin hakiki özü olan kahraman erlerden ve cümlesi ehliyetli vazife sevenlerden vücut bulan Türk Ordusuna asalet ve heybetin timsali olarak, gurur ve güvenle bakıyorum. Türk Ordusu Cumhuriyetin ve vatan müdafaasının yenilmez abidesi olarak gözlerimizin önünden bir an uzak bulunmayacaktır.

Sayın Mareşal, siz muzaffer kumandanlarla muharebe meydanlarında geçirdiğim yakın arkadaşlığın hatıraları zihnimde canlıdır.

Bu sözlerimi, aynı zamanda, kara, deniz ve hava ordumuza selam ve muhabbetimin ve sizin yüksek sevk ve idaresine halis itimadımın ifadesi olarak kabul buyurmanızı rica ederim”.

Cenaze törenine Afgan, Alman, İngiliz, Bulgar, Fransız, İran, Yunan, İtalyan, Macar, Romanya, Sovyet Rusya, Yugoslavya, Mısır, Irak, Arnavutluk ve Milletler Cemiyeti heyetleri iştirak etmiştir⁷².

Bu tören ile, Atatürk donanma gemileri ile yaptığı gezilerini tamamlamıştır. Arkasında modern Deniz Kuvvetleri'nin temelini atarak edebiyete gitmiştir.

---

⁷¹ Raşit Metel, a.g.e., s.168.

⁷² A.g.e., s.172.

SONUÇ

Ülkenin cumhurbaşkanı olarak Atatürk, örnek tutum ve davranışları, yönetici ve aydın kesime önemli toplantılarda yaptığı konuşmaları, halk ve basına verdiği demeçler vasıtasıyla bazı önemli mesajları, birinci elden geniş halk kitlelerine ulaştırmak, hem yönetici kitlenin hem de halkın nabzını tutarak, Ankara’da hükûmetin icra ettiği faaliyetlerin taşrada nasıl algılandığı, problem sahalarının neler olduğu, ne gibi ilâve tedbirler alınması gerektiği gibi hususlarda “geri besleme” sağlamak ve zaman zaman yurt gezilerinde iştirak edilen büyük çaplı manevralar, sanayi tesisleri açılışları, her zaman ve her yerde Türk halkının liderine büyük sevgi ve bağlılık gösterdiği karşılama törenleri ile Türkiye Cumhuriyeti’nin ve önderinin sarsılmaz gücünü dünya kamuoyuna göstermek maksadıyla; yurt gezilerine çıkmıştır. Seyahatlerinde genellikle denize olan sevgisinden dolayı deniz yollarını kullanmıştır. Aynı zamanda yeni, genç cumhuriyetinin donanma gemilerini, denizcilerini yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Tezin konusu kapsamında, Atatürk’ün donanma gemileri ile yaptığı geziler araştırılmıştır.

Atatürk’ün yurt gezileri incelendiğinde hep bir amaca ulaşmaya çalıştığı görülmektedir. Bu amaç, bazen gerçekleştirilen bir inkılâbın önemini halka anlatmak ve süratle kabul görmesini sağlamak, bazen gezilen yörelerdeki doğal ve tarihî kaynakların öncelikle işletilmeye uygun hâle getirilmesine dikkat çekmek bazen büyük çaplı askerî tatbikatlara iştirak ederek Türkiye Cumhuriyeti’nin ve ordusunun gücünü bazı hedef ülkelere hissettirmek bazen de halkın yaşam koşullarını, ihtiyaçlarını, uygulamada yapılan doğru ve hatalı davranışları tespit etmek ve alınacak tedbirleri yerinde belirlemek olmuştur.

Atatürk'ün yurt gezilerinde izlediği yöntemleri genel olarak şu şekilde görmekteyiz:

a. Her gittiği yerde, öncelikle vilâyet, belediye, Cumhuriyet Halk Fırkası Başkanlıklarına giderek resmî zevat ile yörenin sorunları hakkında görüşmüş, müteakiben Türk Ocağı, Kadınlar Birliği, Halk Evleri gibi sivil toplum kuruluşlarına giderek buralarda sohbetlerde bulunmuş, fırsat bulduğunda önemli hususlar içeren konuşmalar yapmıştır.

b. Gittiği yörelerde bir etkinlik varsa, bunlara katılmayı ihmal etmemiştir. Bu bazen resmî bir balo bazen Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu gibi bir dernek yararına yapılan toplantı bazen o yörenin ürünlerinin sergilendiği bir sergi bazen de bir tiyatro gösterisi olmuştur.

c. Dikkat çekmek istedikleri hususların üzerinde ısrarla durmuş ve bunların sıkı takipçisi olmuştur.

d. İcra ettiği tüm yurt gezilerinde mutlaka ilkokuldan üniversiteye kadar tüm okulları ziyarete etmeye, buralardaki idareci, öğretmen ve öğrencilerle görüşmeye büyük önem vermiştir.

e. Büyük çaplı tatbikatlara iştirak ederek, bu tatbikatların hem stratejik ve operatif yönüyle ilgilenmiş hem de askerî tecrübelerini en alt seviyedeki rütbeli personele aktarmıştır.

f. Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin batıya dönük yeni kültür hayatına da büyük önem vermiştir. Yaptığı gezilerde tiyatro, opera, konser gibi sanat faaliyetlerine iştirak etmiş ve sanatçıları bizzat kendileri başarılarından dolayı tebrik etmiştir. Yine o dönemde yeni yeni gelişen müze ve kütüphaneleri ziyaret etmiş, o yörede çıkan eski eserleri incelemiş, Türk el yazma kitaplarına, savaş gereçlerine özel ilgi duymuştur.

g. Atatürk'ü belki de diğer liderlerden ayıran en önemli özelliğinin halka çok yakın olması ve her zaman onlarla birlikte bulunmak istemesi olduğu söylenebilir. Atatürk'ü, yurt gezilerinde bazen yaşlı bir çiftçiyle bazen küçük bir çocukla hasbîhâl ederken bazen genç bir köylüyle kavun ve üzüm pazarlığı yaparken, halkla birlikte bir sinemada film seyredirken bazen de bir kahvehanede çay veya kahve içip sohbet ederken görmek mümkündür. Onun halka yakın, gösterişten uzak, samimî davranışları karşılıksız kalmamış ve Türk milleti de kendisine karşı duyduğu muhabbeti her zaman ve her yerde göstermiştir.

Atatürk donanma gemileri ile yaptığı gezilerde de hep bir amacı olmuştur.

Kurtuluş Savaşı süresince deniz hareketinin önemini göz ardı etmeyen Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 1923 yılı çalışmalarını açan nutkunda, düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Vaktiyle deniz örgütü, depoları ve deniz üslerinin ve inşaat tezgahlarının İstanbul'a sıkıştırılması büyük sakıncalar ortaya çıkarmış ve denizcilerimiz bu sakıncaya ve düşmanın yaptığı ablukaya rağmen İstiklal Savaşı'nda, malik oldukları ufak teknelerle harikalar göstererek büyük hizmetler yapmışlardır.”

İşte denizciler hakkında bu düşüncelere sahip olan Atatürk donanmayı daha yakından tanımak, görmek için, 11 Eylül 1924 tarihinde Mudanya'da başladığı ve 24 Eylül 1924 tarihinde Samsun'da sona erdirdiği Karadeniz Liman şehirleri gezilerini Hamidiye Kruvazörü ile Ege ve Akdeniz de yapmış olduğu gezilerinde de Zafer gemisini kullanmıştır. Ayrıca kısa bir süre Marmara denizinde Adatepe gemisi ile seyahat yapmıştır.

Tüm bu geziler incelendiğinde; Atatürk, söylemleri ve karşılıklı konuşmaları ile hem milleti yakından tanımak ve düşüncelerini öğrenme fırsatını bulmuş, hem de fikirlerini aşlamak imkânını sağlamıştır.

Atatürk, yapmış olduğu Karadeniz gezisi hakkında Cumhuriyet Gazetesi muhabirine aşağıdaki söylemi vermiştir:

“Bunu iki řekilde deęerlendirmek gerekir; genel havadan dūřüncelerim ve genel olaylardan aldıđım dūřünceler .

Genel Dūřüncem řudur ki, temelleri kuvvetli bir fikir birlięinden oluřan bir vatanda seyahat ettim. Bu birlik Cumhuriyet fikrinden bařka bir řey deęildir. Olaylara ait olan dūřüncelere gelince, bunlar da ięerikleri itibari ile dir. Vatan çocuklarının her ferdinde, her sınıf ve mesleęinde hemen hissedilen ateřli bir ses ve oluřum heyecanı var.

Ülkenin sahilleri ve i tarafları maddi, manevi ve fikri faaliyet karmaşası içindedir. Sahillerimizdeki dūřünce ve samimiyeti iç Anadolu'nun en kenar köşesinde dahi aynen gördüm. Vatanın her parçası istisnasız Türk Tarihi'nin maddi ve kesin olaylarıdır. Ziyaret ettiğim yerlerin ve bu yerlerdeki kardeşlerin hepsinden ayrı ayrı bahsetmek uzun olur. Her aşamanın her ufku bana aynı güzel sevinçler ve mutluluğu verdi.

Kesinlikle bir daha gördüm ki, ilerlemeyi ve asrın gereğini seven ve isteyen güzide bir halkımız vardır. Türk'e olumlu ve iyi bir şey veriniz, bunu reddetmesi ihtimali yoktur. Fakat düne kadar ona olumsuz ve ezici şeyler verdikten sonra bunun sonuçlarından yine onu suçlu görmek haksızlıktır. Halkın karanlığı aşmak ve rahata ve iyiliğe varmak arzusu el ile tutulacak kadar açıktır. Cumhuriyetin eli bu arzuyu tutmuştur ve bununla beraber tarihin daima kutsadığı, halkı istediği amaca ulaştıracaktır.

Kısa bir süre içinde ancak bunları söylemek mümkündür. Memnunum. Bu geziden en olabilecek, en samimi derecede memnunum. Geçmiřteki dūřüncelerimin kuvvetini katlamıř olarak döndüm.”

Atatürk'ün Hamidiye Kruvazörü ve diğer donanma gemileri ile yapmış olduğu gezilerinin bir önemli amacı da denizcileri ve deniz kuvvetlerini yakından tanımaktır. Karadeniz gezisi sonunda Hamidiye'de yaptığı konuşmadan ve hatıra defterine yazdığı notlardan bu amacına ulaştığı görülmektedir. Yazdığı notlar ile deniz kuvvetlerinin geleceğinin öncelikle personelin eğitime bağlı olduğunun altını çizmiş, Türkiye'nin coğrafi konumu nedeniyle güçlü bir donanmaya ihtiyacı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Türk deniz subaylarının bu kuvvetli donanma için yeterli olduğuna kanaat getirmiştir.

Tugamiral Cem Gürdeniz; Atatürk'ün seyahat süresince gemi subaylarına vurguladığı hususların; donanmasız Anadolu olamayacağı, donanmadan yana kuvvetli olmanın Türkiye'nin savunması için şart olduğu, donanmanın izlenen politikanın en kuvvetli desteği olduğunu belirtmektedir.

1924 yılına, Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak ve zamanın Başbakanı İsmet İnönü, henüz Donanmayı ziyaret etmemiştir. Bundan dolayı, o zamana kadar, Donanma sadece savunma yapan bir silahlı kuvvet parçası olarak görülmüş ve bu kuvveti, Savunma Bakanlığına bağlı bir “*Bahriye Dairesi*” aracılığı ile Kara Ordusu kurallarına göre idare edilebileceği sanılmıştı. Şimdi ise, Mustafa Kemal Paşa, hatıra defterine yazdıklarıyla, zamanında silahlı kuvvetlerin örgütlenmesi konusunda Mareşala vermiş olduğu yetkiyi, deniz konusunda, kaldırmış oluyordu. Bundan sonra denizcileri de söz sahibi edecek ve kendi silahlarını kendilerinin yapmasına, eğitmesine ve savaşa hazırlanmasına çaba gösterecekti. Hamidiye gezisinden “Bahriye Vekaleti” doğdu.

Atatürk, 2 Kasım 1924 günü Büyük Millet Meclisinin çalışma yılını açış konuşmasında deniz sorunlarına önem verilmesi gerektiğini şu kelimelerle anlatmıştır:

“Efendiler, Bahriyeyi esaslı ve ciddi bir şekilde yenilemek düşünülmektedir. Bu gayret özellikle hakkını vererek gözde bir oluşum ve ondan ülkenin ihtiyaçları doğrultusunda faydalanmak ve ülkenin ilerlemesinde hayalden uzak kalınmalıdır.”

Bahriye Vekaleti'nin kurulması hakkındaki kanun önergesi Büyük Millet Meclisi'ne Kastamonu Milletvekili Ali Rıza bey tarafından verildi ve tasarı 30 Aralık 1924 de Meclis tarafından tartışılarak kabul edildi.

Karadeniz seyahatinin sonunda Atatürk, donanmanın yeniden idari teşkilatlanmasının kendi iç bünyesinde bağımsız olmasını istemiş; Hayalci, ütopyacı anlayışlara dur deyip, ülkenin ekonomik gerçeğini işaret etmiş, donanma gemilerinin onarım ve bakım ihtiyaçları olduğunu göstermiş; donanmanın çağı yakalaması gerektiğini vurgulamış, donanmadaki atıl personel ve gemilerin durumunu gündeme getirmiş, kıyı ve ülke güvenliğinde donanmanın yerini vurgulamış, geleceğe dönük dış politika için görüşler belirtmiş, yine geleceğe dönük olarak, ülkenin genel politikasına esas görüşler ileri sürmüştür. Burada bilhassa: *“Mükemmel ve kaadir bir Türk Donanmasına malik olmak gayedir”* sözü, Atatürk'ün bu konudaki temel anlayışının geleceğe dönük ipuçlarını da vermektedir.

Atatürk, denizciliğin gelişmesi için atılacak her adımda yer alarak emirler ve direktifler vermiştir.

Atatürk, kurduğu Türkiye Cumhuriyet'nin ayakta kalıp, varlığını sürdürebilmesi için bazı politikalar çizmiştir. Bu politikalar içe dönük olduğu kadar, dışa dönük olma özelliğini de beraberinde taşımaktadır. Bu dışa dönük politikalarda Atatürk'ün gözünde donanma çok önemli yer almaktadır. Her fırsatta kendisini ziyarete gelen konuklarına deniz kuvvetlerini göstermekte, donanma gemilerinin yurt dışı liman ziyaretleri yapmasını istemektedir. Çünkü Savaş gemisinin görkemli dış görünüşünün kitle psikolojileri üzerindeki etkisini çok iyi bilen Atatürk, sadece askeri gücün simgesi olarak denizcilikle ilgilenmemiştir.

Atatürk'ün, çok kısıtlı bütçe olanaklarına rağmen meydana getirdiği Donanma onun sağlığında gereken politik ve stratejik hizmetleri yeterince gördüğü gibi Türkiye İkinci Dünya Harbinin başında, Winston CHURCHILL'in

hatıralarındaki cümle ile “Bölgesinde güçlü ve Akdeniz’de azımsanmayacak bir Bahriye’ye malik bulunuyordu.”

Sonuç olarak; Türk Deniz Tarihinde, Cumhuriyetin başlangıcında Türk donanması için yapılmış kısıtlı sayıda çalışma mevcuttur. Var olan ilgili özel çalışmalarda büyük oranda şahsi beyanlara dayandırılmakta ve aynı çalışmalar daha sonra yapılan diğer çalışmalarda da sorgulanmadan veya tamamen değiştirilerek kullanılmaktadır. Bu çalışma ile Türk Deniz Tarihinin, tez konusu başlığı altındaki belli bir bölümü süzgeçten geçirilip derlenerek konu ile ilgili araştırma yapan/yapacak olan meslektaşlarıma bilgisine sunulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

A- ARŞİV

ATASE Arşivi

Donanma Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi/Gölcük

- Cevat Ülkekel Arşivi

- Raşit Metel Arşivi

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı İstanbul Deniz Müzesi Müdürlüğü

İzmir Ahmet Piriştine Kent Müzesi

B- SÜRELİ YAYINLAR

GAZETELER

Akşam (1925, 1932)

Cumhuriyet (1924, 1925, 1932, 1933, 1938)

Haber (1924)

Hakimiyet-i Milliye (1924, 1925, 1932, 1934)

Milliyet (1934)

Son Posta (1932)

Vatan (1953)

DERGİLER

Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (1991)

Bellekten (1938)

Deniz Mecmuası (1928)

Deniz Kuvvetleri Dergisi (1981, 1983, 1992, 2003, 2004)

Hayat Tarih Mecmuası

Cumhuriyet Donanması 1923-2000, 1. baskı, Seyir Hidrografi ve Oşinografi Daire Başkanlığı basımevi, İstanbul, 2000.

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Tarihçesi, Dz.K.K.Kh. basımevi, Ankara, 2000.

E.Ü. Su Ürünleri Dergisi (2005)

Türk Dili (2000)

International Journal of Strategic Studies (2003)

C- KİTAPLAR

20 nci Yüzyıl.'a Kadar Deniz Kuvvetleri, Deniz Harp Akademisi Komutanlığı yay., İstanbul. t.y.

Adatepe Destroyeri, “**Hatıra Defteri**”.

Zafer Destroyeri, “**Hatıra Defteri**”.

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I-III, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1997.

Atatürk’ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1991.

Atatürk Trabzon’da, Trabzon Valiliği İl Kültür Müdürlüğü yay., Trabzon, 2001.

I.Dünya HarbindeTürk Harbi (Osmanlı İmparatorluğunun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi), I, Genkur yay., Ankara, 1970.

I.Dünya Harbinde Türk Harbi (Deniz Harekatı), Genkur yay., VIII, Ankara, 1976.

Türk Deniz Harp Tarihinde İz Bırakan Gemiler, Olaylar ve Şahıslar, Piri Reis Araştırma Merkezi yay., C.I, Deniz İkmal Grup K.lığı Basımevi Amirliği, Ankara, y.y.

Banoğlu, Ahmet Niyazi, **Atatürk’ün İstanbul Hayatı II**, İstanbul, (1933-1937), 1974.

Bargut, Şemsettin, **Birinci Dünya Harbinde ve Kurtuluş Savaşında Türk Deniz Harekatı**, Deniz Kuvvetleri yay., Ankara, 200.

Borak, Sadi, **Atatürk’ün Resmi Yayınlara Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri**, Kaynak yay., İstanbul, 1997.

- Büyüktuğrul, Afif, **Büyük Atamız Ve Türk Denizciliği**, Türk İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1969.
- Büyüktuğrul, Afif, **Cumhuriyet Donanması (1923-1960)**, Deniz basımevi, İstanbul, 1967.
- Büyüktuğrul, Afif, **Osmanlı Deniz Harp Tarihi Ve Cumhuriyet Donanması**, IV/1, Deniz basımevi, İstanbul, 1984.
- Cebesoy, Ali Fuat, **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, İstanbul, 1967.
- Çalışlar, İpek, **Latife Hanım**, Doğan Kitap, İstanbul, 2006.
- Çankaya, Necati, **Atatürk'ün Hayatı, Konuşmaları ve Yurt Gezileri**, Cem Ofset Matbaacılık, İstanbul, 1996.
- Çoker, Fahri, **Bahriyemizin Yakın Tarihinden Kesitler**, Ankara, 1994.
- Çoker, Fahri, **Cumhuriyet Bahriyesi Nasıl Kuruldu?**, Deniz basımevi, ş.y., t.y.
- Engin, Fahri, **Büyük Atatürk ve Türk Denizciliği**, Yakın Tarihimiz, IV.
- Gülen, Nejat, **Şanlı Bahriye-Türk Bahriyesinin İki Yüz Yıllık Tarihçesi 1773-1973**, Kastaş Yayınevi, İkinci Baskı, Ocak 2001.
- Gürdeniz, Cem, **Güvenlik ve Dış Politika Aracı Olarak Cumhuriyet Döneminde Türk Deniz Kuvvetlerinin Aktif Kullanımı ve Gelecek**, Yayınlanmamış Silahlı Kuvvetler Akademisi Tezi, İstanbul, t.y.
- Gürdeniz, Cem, Yüceliş, Erdoğan, **Cumhuriyet Donanması (1923-2000)**, Seyir Hidrografi ve Oşinografi Daire Başkanlığı yay., İstanbul, 2000
- İnci, Tevfik, **Balkan Harbinde Hamidiye Kruvazörü'nün Akın Harekatı**, Deniz Basımevi, 1952.
- İnci, Tevfik, **Deniz Tarihimizin Şeref Sayfaları**, Deniz Basımevi Md.lüğü, İstanbul, 2005.
- Işın, Mithat, **İstiklal Harbi Deniz Cephesi**, Deniz Basımevi, İstanbul, 1946.
- Karal, Enver Ziya, **Atatürk ve Devrim (Konferans ve Makale) 1938-1978**, Ankara, 1998.
- Kinross, Lord, **Bir Milletın Yeniden Doğuşu**, (çeviren; Athan Tezel, Sander Kitabevi, 1967).

- Kocatürk, Utkan, **Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi 1918-1938**, TTK Bas., Ankara, 1988.
- Korutürk, Fahri, **5.Cumhurbaşkanı, F.Korutürk'ün Söylev ve Demeçleri-II**, Ankara, 1977.
- Kutay, Cemal, **Bilinmeyen Tarihimiz**, İstanbul, 1974.
- Küçüköğlü, Ahmet, **Türk Donanmasında Hamidiye Zırhlısı**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003.
- Metel, Raşit, **Atatürk Ve Donanma**, Deniz Basımevi, İstanbul, 1966.
- Metel, Raşit, **Türk Denizaltıcılık Tarihi**,1. baskı, Deniz basımevi, İstanbul, 1960.
- Olgaç, Necmettin, **Türk Deniz Tarihi Özeti**, Deniz Basımevi İstanbul, 1952.
- Onat, Nuri, **Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri**, Çağdaş yay., İstanbul, 1984.
- Önder, Mehmet, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türk İş Bankası Kültür yay., Ankara, 1975.
- Tevetoğlu, Fethi, **Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar**, Ankara, 1971.
- Tunaboşlu, İskender **Yavuz Zırhlısı**, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul, 2006.
- Turgut, Hulusi, **Atatürk'ün Sırdaşı Kılıçali'nin Anıları**, İş Bankası Kültür yay., İstanbul, 2005.
- Uzun, M.Engin, **Atatürk Dönemi Türk Bahriyesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2004.
- Ünlü, Rasim, **Atatürk Döneminde (1923-1938) Cumhuriyet Bahriyesinin Oluşumu ve Gelişim Süreci**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1996.
- Zaloğlu, Mustafa, **Gemici Dili**, Türk Deniz Kuvvetleri Güçlendirme Vakfı yay., 4, İstanbul, 1988.

D- MAKALELER

- Deniz Müzesi Md.lüğü ve Dz.K.K. Merkez Daire Bşk.lığı, “*Atatürk’ün Donanmayı Teftiş Kitiği ve Seyahat Ettiği Donanma Gemileri Hattıra Defterlerine Yazdığı Yazılar*”, **Dz.K.K. Dergisi**, 514, Temmuz, 1981.
- Dz.K.K. Merkez Daire Bşk.lığı, “*Atatürk Devrinde Milli Bütçe İle Alınan Ve Sipariş Edilen Vurucu Kuvvet Savaş Gemileri*”, **Dz.K.K. Dergisi**, 514, Temmuz, 1981.
- Arı, Kemal”*Samsun-Çarşamba Demiryolu’nun Temel Atma Töreni ve Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın Samsun Gezisi*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C.VII, Temmuz, 1991.
- Apatay, Çetinkaya, “*Cumhuriyet Donanması’nın Kuruluş Ve İnşa Ettirilen İlk İki Geminin Öyküsü*”, **Donanma K.lığı 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003.
- Akçiçek, Eren, “*Atatürk’ün Su ve Deniz Sevgisi*”, **E.Ü. Su Ürünleri Dergisi 2005**, Cilt 22, sayı:1-12.
- Besbelli, Saim, “*Atatürk ve Türk Denizciliği*”, **Atatürk Konferansları V (Konferansda Sunulan Bildiriler: 1971-1972)**, TTK yay., Ankara, 1975.
- Büyüktuğrul, Afif, “*Türkiye Donanmasının Ellinci Yılı*”, **Belleten**, XXXVII/144-148 (1973).
- Büyüktuğrul, Afif, “*Atatürk ve Türk Denizciliği*”, **Atatürk Konferansları V (Konferansda Sunulan Bildiriler: 1971-1972)**, TTK yay., Ankara, 1975.
- Büyüktuğrul, Afif, “*Deniz Olaylarının İstiklal Savaşı Üzerindeki Etkisi*”, **Atatürk Konferansları V (Konferansda Sunulan Bildiriler: 1971-1972)**, TTK yay., Ankara, 1975.
- Büyüktuğrul, Afif, “*Büyük Atatürk’ün Deniz Politikası*”, **Dz.K.K. Dergisi**, 514, Temmuz, 1981.
- Demirel, Ergun, “*Türk Deniz Tarihi Özeti Cumhuriyetin 60.ıncı yılında Türk Deniz Kuvvetleri*”, **Dz.K.K. Dergisi**, 523, 1983.

- Erdem, Şerafettin “*Birinci Cihan Harbine Nasıl Girdi*”, **Dz.K.K. Dergisi**, 554, Kasım, 1992.
- Erenoğlu, Melih “*Kurtuluş Savaşı’nda Türk Deniz Harekatı*”, **Donanma K.lığı 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003.
- Gerçekçi, Hikmet, “*İstanbul’dan Samsun’a Cehennemi 215 saat*”, **Hayat Dergisi**, Sayı 21, 1969.
- Gürdeniz, Cem, “*Güvenlik ve Dış Politika Aracı Olarak Cumhuriyet Döneminde Türk Deniz Kuvvetlerinin Aktif Kullanımı ve Gelecek*”, **Donanma K.lığı 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003.
- Güvenç, Serhat, “*Yabancı Arşivlere Göre Cumhuriyetin İlk Yıllarında Türk Deniz Kuvvetleri*”, **Dz.K.K. Dergisi**, 586, Mart, 2003.
- Güvenç, Serhat, Dilek Barlas, “*Atatürk’ün Donanması:Türk Deniz Politikasının Determinantları(1923-1938)*, **International Journal of Strategic Studies**, 26/1 (Mart 2003).
- Humble, Richard “*Goeben’in Kaçışı ve Türkiye Savaşta*”, **20.Yüzyıl Tarihi**, Cilt I, 1970.
- Işın, Bülent “*İstiklal Savaşında Türk Bahriyesi*”, **Dz.K.K. Dergisi**, 552, Mart, 1992.
- Kandemir, Feridun, “*Balkan Harbinin Büyük Kahramanı: “Hamidiye”*, **Resimli Tarih Mecmuası**, Sayı 14, Şubat 1951, Cilt 2.
- Kurumahmut, Ali, “*Kabotaj Kanunu ve Kabotaj Bayramı*”, **Dz.K.K. Dergisi**, 557.
- Küçüköğlü, Ahmet, “*Mustafa Kemal Atatürk’ün Hamidiye Kruvazörü ile Çıktığı Karadeniz Seyahati*”, **Dz.K.K. Dergisi**, 588, Kasım, 2003.
- Küçüköğlü, Ahmet, “*Osmanlının Çöküş Döneminde Bir Kahramanlık Sembolü Hamidiye*” **Donanma K.lığı 1nci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003, s.1.
- Metel, Raşit, “*Milli Mücadele Ve Atatürk’ün Donanma Gemileri İle Yaptığı Geziler*”, **Dz.K.K. Dergisi**, 514, Temmuz, 1981.

- Mutlu, Uğur, “*Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Türkiye’nin Siyasi Etkinliği*”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay., Ankara, 1997,
- Sami, Hüseyin “*Büyük Harbin Son Senesinde Yavuz ve Midilli*”, **Deniz Mecmuası**, 310 (Teşrin Evvel 1928).
- S.Noyan, Bahri “*Sultan Osman ve Reşadiye Drednotları*”, **Hayat Tarihi Mecmuası**, (5 Haziran 1969).
- Sargut Tevfik, “Atatürk’ün İstiklal Savaşından Sonra İstanbul’a İlk Gelişi-Fani Dünyaya Gözlerini Kapaması”, **Dz.K.K. Dergisi**, 514, Temmuz, 1981.
- Öndeş, Osman, “*Cumhuriyetin İlanından Sonra Atatürk’ün Deniz Gezileri ve Cumhuriyet Donanması*”, **Hayat Tarih Mecmuası**, I/4 (Nisan 1974).
- Ülkekul, Cevat, “*Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün Yurt Gezileri, Bahriye ve Cumhuriyet Döneminin İlk Deniz Tatbikatı*”, **Dz.K.K. Dergisi Eki**, 587(Temmuz 2003).
- Ünlü, Rasim, “*I. Dünya Harbinden Önce Cumhuriyet’in Kuruluşundan Sonra Türk Bahriyesi’nin Yeniden Organizasyonu ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı’nın Oluşumu ve Askeri Sonuçları (1923-1949 Arası)*”, **Beşinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay., Ankara, 1997.
- Ünlü Rasim, “*Atatürk’ün Hamidiye Savaş Gemisi ile Karadeniz Seyahati (11-24 Eylül 1924)*”, **Altıncı Askeri Tarih Semineri Bildirileri II**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı yay., Ankara, 1999.
- Ünlü, Rasim, “*Cumhuriyet Donanmasının Oluşumu ve Güç Haline Gelmesi*”, **Donanma K.lığı İnci Deniz Harp Tarihi Semineri**, 2003.
- Yılmaz, Leman, “*Atatürk ve Deniz Kuvvetleri*”, **Dz.K.K. Dergisi Eki**, 587, Temmuz, 2003.

E- INTERNET

<http://www.sunsearch.info>, Erişim: 06 Kasım 2006.

<http://www.anilar.net/antalya.htm>, Erişim: 06 Kasım 2006.

<http://www.antalya.gov.tr>, Erişim: 06 Kasım 2006.

<http://www.kulturturizm.gov.tr>, Erişim: 06 Kasım 2006.

<http://www.dzkk.tsk.mil.tr>, Erişim: 12 Kasım 2006.

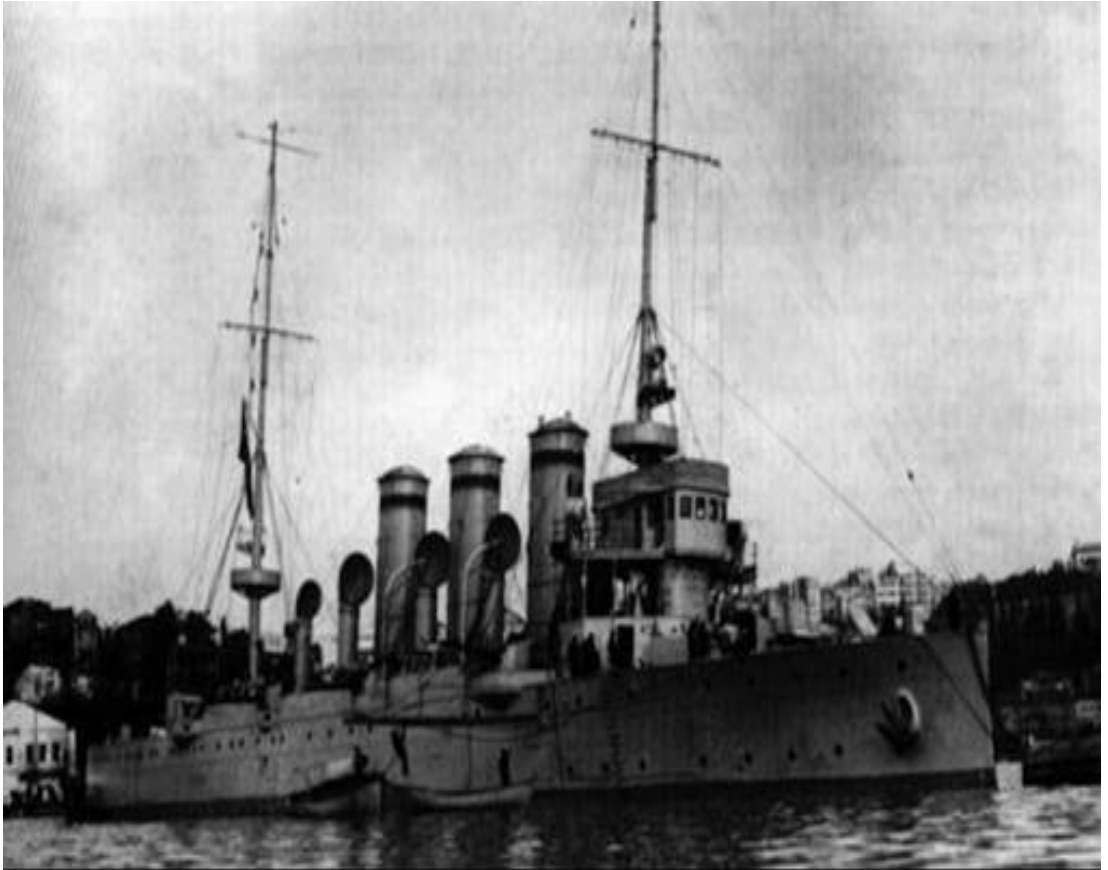
[http://www.TurkYasam.com/Atatürk'ün cenazesini.htm](http://www.TurkYasam.com/Atatürk'ün_cenazesini.htm), Erişim: 12 Kasım 2006.

<http://www.denizce.com/hamidiyekr.asp>, Erişim: 12 Kasım 2006.

EK – 1

HAMİDİYE KRUVAZÖRÜ¹

Borda Numarası	: 1902
İnşa Tarihi ve Yeri	: W.G.Armstrong, Withworth and Co., Newcatle/ İNG.
Hizmete Giriş Tarihi	: Nisan 1904
Hizmetten Çıkış Tarihi	: 1948
Boyutları	: 112x14.5x4.8 m.
Deplasman Tonajı	: 3805 ton
Ana Tahrik	: 2 Grup Üçlü Ekspensin / Stim
Sürati	: 22 mil
Silahlar	: 2x150 mm, 8 ad. 120 mm, 2 ad. 47 mm 6x 37 mm top, 3 ad. 450 mm torp. Kovanı

¹ www.dzkk.tsk.mil.tr.

EK – 2

ATATÜRK'ÜN TRABZON'DA ONURUNA VERİLEN YEMEKTE YAPTIĞI KONUŞMA

Trabzon ve Trabzonluları temsil eden zatıalileriyle bir sofrada bulunduğumdan pek büyük bir memnuniyet hissediyorum.

Özellikle bugün yaptıkları hararetli istikbalden, gösterdikleri ciddi samimiyet ve muhabbetten dolayı arzetmeyi vazife bildiğim kalbi teşekkürlerimi zatıalilerine hitap ile izhara fırsat bulduğumdan çok bahdiyırım.

Efendiler, hemen bütün Trabzon halkını yekpare bir samimiyet kitlesi halinde gördüm. Kadınlarının, çocuklarının, ihtiyarlarının, gözlerinde yaş gördüm. Bu ne fartı tahassüs, bu ne şefkat, bu ne yüksek asalettir. İtiraf etmeğe mecburum ki, bugünkü müşahade ve mahsusatının bu kıymetli memleket ve muhterem halkı hakkında bende hasıl ettiği fikirleri, kanaatleri, bugüne kadar hiçbir vasıta bu derecede temin edememişti. Emin olabilirsiniz ki, Trabzon'u muhterem Trabzonluları ziyaret etmek senelerden beri bende hakim olan büyük bir arzu ve derin bir iştıyak halinde idi. Beni bu saadetten mahrum eden malumunuz olan şartlar ve şerait idi. Bugün çok mesudum. Çünkü beni sevdiklerimi görmekten meneden bu meşum şerait kamilen bertaraf edilmiştir. Çok arzu ederim ki müteaddit telgrafla beni görmek arzusunu izbar eden Trabzon mülhakatını ve mülhakat ahalisini de ziyaretle şerefyap olayım. Fakat o kadar zaman tahsisine imkan olmayacaktır. Yine yazık ki onları şimdilik yalnız hürmetle yad, selam ve muhabbetlerimi takdim eylemekle iktifa etmek mecburiyetindeyim.

Arkadaşlar, beş sene evvel ilk defa Samsun'a ayak bastığım zaman bana kuvveti kalb veren vatandaşlarımın ilk safında Trabzonluların bulunduğunu asla unutmayacağım. Sakarya melhamei kubrasında, üçüncü fırka ile yetişen Trabzon evlatlarının meydanı muharebede gösterdikleri fedakarlıkların kıymetli hatırası daima dimağımda menkuş kalacaktır.

Bu vatanperver halka, o kahraman evlatlara malik olan bu kıymetli memleketimizi bir Ermenistan mahreci veya muhayyel bir Pontus krallığı ülkesi yapmak talep ve tehditleri ne meşum idi. Şüphesiz o kabuslar ilelebet hayal olmuştur. Efendiler, vatani vahdetini, hürriyet ve istiklalini temin eden milletimizi Cumhuriyet İdaresine kavuşturan inkilabımız; iktisadi refah ve saadetimizi, medeniyet aleminde layık olduğumuz mevki de temin edecektir. Bu feyyaz, ahalisi zeki, müteşebbis, çalışkan olan Trabzonumuzu az zamanda dahile şimendiferlerle rabtolunmuş, güzel rıhtım ve limanla teçhiz edilmiş görmek nuhbei amalimdir. Trabzon Türk camiasında Cumhuriyetin zengin, kavi, hassas pek mühim istinat membalarından biridir. Böyle bir Cumhuriyet şehri atide istilzam ettiğim bütün asbabı umran ve terakkiye malik olacaktır. Sözlerime nihayet verirken muhterem Trabzonlulara muhabbet ve hürmetlerimin, gösterdikleri samimi hissiyattan dolayı teşekkürlerimin iblâğına vesatet buyurmanızı rica ederim².

---

² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I-III, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1997.

EK – 3

ATATÜRK'ÜN TRABZON'DA CUMHURİYET HALK PARTİSİ TARAFINDAN ONURUNA VERİLEN YEMEKTE YAPTIĞI KONUŞMA

Muhterem Arkadaşlar,

Trabzon'u, temiz kalpli Trabzonluları bizzat gördüğümünden onların mümessilleri ile şahsen tanıştığımından çok memnun ve bahtiyar bir haldeyim. Hükümeti Cumhuriyetimizin büyük fırkasının Trabzon heyeti muhteremesi ile fırka mahvelinde bir arada bulunmak fırsatını bana bahsettiğinizden dolayı bahtiyarlığım payansız olmuştur.

Arkadaşlar, Halk Partisi, memleket ve millet her türlü istinattan mahrum bırakılarak felakete atıldığı meşum hengamede bütün milleti kadrosu içine alarak kuvvet ve kudret yapan, harici düşmanlarını tart, dahili düşmanlarını imha eden halka hürriyet ve hakimiyet temin eden mukaddes bir cemiyettir. Halk Partisi hiçbir safsataya iltifat etmeyerek Türk Cumhuriyetini kuran inkılapçı bir ruhun bütün memleketlerde tecelli ve taazzuvudur. Halk Partisi Türkiye'yi medeni aleme sokan ve orada yükselmeyi taahhüt eden azimkar bir fırkadır. Onun için başvekilimiz muhterem İsmet Paşa Hazretlerinin fiilen idare ve riyaset ettiği Halk Partisi'nin Başkanı Umumiliği benim için medarı iftihardır.

Arkadaşlar, bu münasebetle bir reiscumhurun fırka reisliği ciheti alakasını ikide bir tekrar edenler ve bütün cihan bilsin ki, benim için bir taraflılık vardır.

Cumhuriyet taraftarlığı, fikri ve içtimai inkılap taraftarlığı, Halk Partisinin mefkuresi, esas umdesi olan bu noktada, yeni Türkiye camiasında bir ferdi hariç tasavvur etmek istemiyorum. Onun için riyaseticumhurda bulunduğum halde fırkamızın riyaseti umumiyesini de fahrile muhafaza ediyorum. Bu suretle yeni Türk Devletinin, genç Türk Cumhuriyetinin takviye ve tarsinine hizmet etmekte olduğum kanaatindeyim.

Muhterem Arkadaşlar,

Fikri ve İçtimai inkilapta, bana verdiğiniz kuvvet ve cesarete hasseten teşekkür ederim. Cemiyetimiz, firkamız millet içinde milletle beraber vatan ve istiklali kurtarmakta pişva olduğu gibi fikri ve içtimai inkilapta da rehberliğini yapacak behemehal muvaffak olacaktır. Firkamızın nokta-i azimeti milletin menfaii aliye hayatıyesidir. Bu güne kadar bütün asar ve hadisat bunu ispat etti. Arkadaşlar, milletin muhabbet ve itimadından emin olarak üzerinde bulunduğumuz medeniyet, terakki ve teceddüt şehrabında azimli, tereddütsüz yürüyelim³.

---

³ **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, I-III, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara, 1997.

ATATÜRK'ÜN HAMİDİYE'NİN HATIRA DEFTERİNE YAZDIĞI METİN⁴

حمیدیه قرووازدوری
 ۱۲۹۰ ایلول ۱۲۹۰ جمادی الثانی

حمیدیه قرووازدوری ، ماضیدن یاددا - قیلان ، دونی
 اقامی ایجنده تورک جهوریتک دز لر ره
 قیالیه کجه ایندک لیمی اولده . بینه نه ونری
 معری اولدلم دکر حیاتی بل یا شاقان بولمجه
 اولدی . تورک دونی قوندا وضابلان
 هیتی بولمیده و بولا . فاقته ای دن بیگ شولت
 طوریید و قرووازدوره طانیس
 قونای ایندیگ . وهی
 بولا ایقلا قونای وضابلدی
 بولمجه بولمجه ایچون قوندا امیر حسن ایته
 بولمجه . شید آزدولی هیتی یاددا . مضمی
 اولان بولمجه ایجنده براتحقلا کتفا اولم فر .
 اولدی . سندن فتحه اولدقدی قد
 انک نه نظر ایده بیاک ایچون بولمجه
 اینک بانه قووشدیجه لازمد . هر طوری
 ایجابانه اقامی دکر اولان تورک دولتک
 لیم دیویور اقامی دکر اولان اولم کرکد .
 دونی ده مهر دیویور اولم کرکد .
 اوزمان ، تورک جهوریتی ره منیع وامیه
 اولم فضل . مام و قار .

⁴ Deniz Müzesi, Hamidiye "Hatıra Defteri"

برتورک دوتی مالک اولمه خایه در .
 بوند ایله خیمت نقلی خایه حریه
 تدا کندن اول اوندن صوفیه سون و
 اداره بصد - قوندا نزه، ضابطه
 تحفظه مالکیت . حیدیه ده و
 بیک بولنده طایفه آردا شد خایه
 بودی به مکرر جانک و خیمت و لیلایه
 بولون ایمن بوزیده هیت بولون
 علاقه ایله خایه اوله صد . منور
 بولون، کیم کیم بولون یا کیم قبل
 استفده اولاندن توبه و اجابا بیدیه
 دوتی زکات حیدیه سنده، فعال و نام
 خیمت ارون مواضع بر کیم خایه
 وجوده بوند ایله خایه خایه
 بوند ایله خایه خایه خایه
 تبتیه به خایه علاقه دا
 ایله خایه . ایله خایه بوند
 خایه بوند خایه خایه خایه
 خایه بوند خایه خایه خایه
 خایه بوند خایه خایه خایه
 خایه بوند خایه خایه خایه

*Hamidiye Kruvazöründe
20-Eylül-1340 Cumartesi*

Hamidiye Kruvazörü, geçmişten hatıra kalan, donanma unsurları içinde, Türk Cumhuriyeti'nin, denizlerde faaliyete geçen ilk Gemisi oldu. Beş seneden beri özlemine çektiğim deniz hayatını bana yaşatan bu gemi oldu. Türk Donanması kumanda ve subay heyetini bu gemide ve buna refakat eden Peyki Şevket Torpido Kruvazöründe tanıdım.

Temas ettiğim, ruhu genç, düşüncesi genç bu gelecek kumandan ve subayları bize bahriyemiz için kuvvetli ümitler doğurdu. Bu kıymetli, kararlı arzulu heyeti anısı mazi olan bu gemi içinde bırakmakla yetinilemez. Onları, hak etmiş oldukları gelişime ulaştırabilmek için, bugünün gereklerine kavuşturmak lâzımdır. Sınırlarının önemli ve büyük bir bölümü deniz olan Türk Devleti'nin donanmasını da önemli ve büyük olması gerekir. O zaman Türk Cumhuriyeti daha güvenli ve emin olacaktır. Mükemmel ve yeterli bir Türk Donanmasına sahip olmak hedeftir. Bunun ilk çıkış noktası savaş gemisi tedarikinden önce onları başarıyla sevk ve idareye yeterli kumandanlara, subaylara, uzmanlara sahip olmaktır. Hamidiye'de ve Peyki Şevket'te tanıdığım arkadaşlar, hedefe yürüyebileceğimizin canlı ve kıymetli delilleridir.

Bugün için bu güzide heyet büyük ilgi ile korunacaktır. Mevcut büyük, küçük gemilerimizden yalnız kullanılabilir olanlar tefrik ve ihya edilebilir. Donanmamızın genelinde, etkin ve etkin olmayan unsurlardan mütevazi bir bahriye vücuda getirmek imkânına inandım. Bunun için Cumhuriyet Hükümeti'nin, tedbir ve girişimleriyle şahsen ilgili olacağım. Esaslı ve kıymetli bir çıkış noktası bulduktan sonra muazzam hedefe yürümek ve ona sahip olmak elbette kolay olacaktır⁵.

---

⁵ Donanma Komutanlığı Deniz Tarihi Arşivi/Raşit Metel Arşivi

EK - 5
ATATÜRK'ÜN ADATEPE DESTROYERİ, "HATIRA DEFTERİ"NE
YAZDIĞI METİN⁶

27. +. 1913

Adatepe ile yaptığım
Kısa yolluğun değerli
hatirasını unutmuyacağım.
yakından tanımak
fırsatına malik olduğum
Seçme deniz komandan-
larımız, genç zabitleri-
miz ve denizcilerimizle
ifâhar ettim.

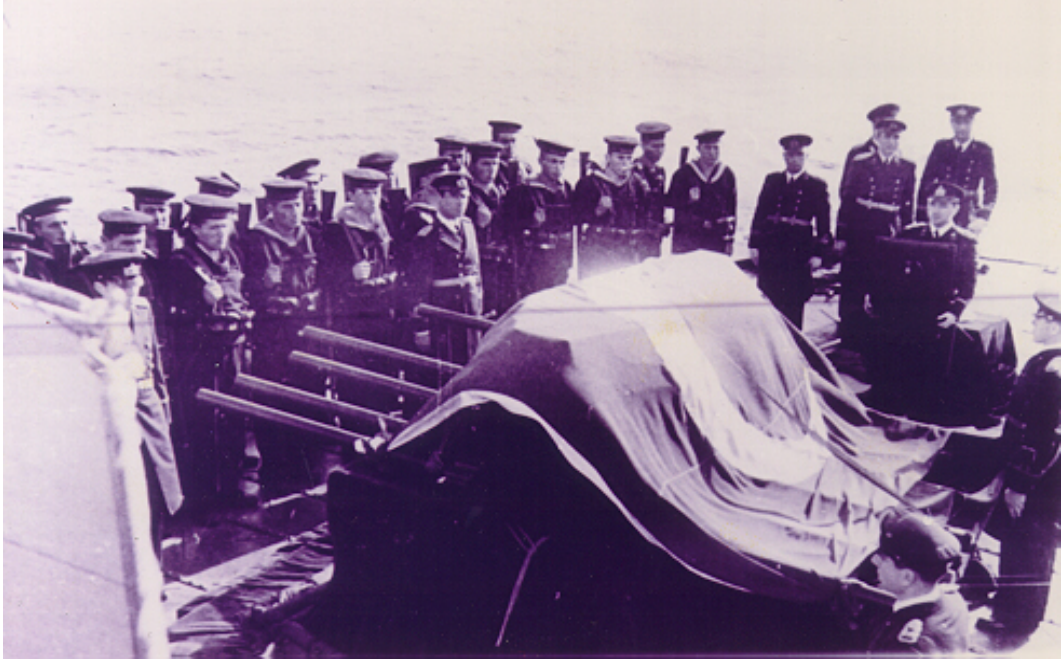
Gazi M. Kemal

⁶ www.dzkk.tsk.mil.tr.

EK – 6

TCG ZAFER'DE ATATÜRK'ÜN CENAZESİ'NİN TAŞINMASI⁷

⁷ www.dzkk.tsk.mil.tr.

EK – 7

TCG YAVUZ'DA ATATÜRK'ÜN CENAZESİ⁸

---

⁸ www.dzkk.tsk.mil.tr

EK – 8

ATATÜRK'ÜN CENAZESİNİN NAKLİ İÇİN DONANMA KOMUTANLIĞI TARAFINDAN YAYINLANAN TÖREN PROGRAMI⁹

A. Törene iştirak edecek yabancı gemilerin tabi oldukları ahkâm

1. Törene İngiliz, Rus, Romen, Fransız, Alman, Yunan Harp Gemileri iştirak edeceklerdir. Diğerlerinin gelme tarihleri henüz malum değildir.

2. Rus Gemisi 17.günü, İngiliz gemisi de 18.günü geleceklerdir. Diğerlerinin gelme tarihleri henüz belli değildir.

3. Bu harp gemileri için aşağıda isimleri yazılı subaylar, isimleri hizasındaki gemilere irtibat subayı olarak tayin edilmişlerdir.

Adatepe'den	Nejat KOŞAL	Yunan Gemisine
Mecidiye'den	Arif YALTKAYA	Romen gemisine
Zafer'den	Zeki ARCA	Rus gemisine
-	-	Alman Gemisine
Yavuz'dan	Selim ALBATROS	İngiliz gemisine
Denizaltı'dan	Ali ALPAR	Fransız gemisine

4. İrtibat subayları misafir harp gemilerine Büyükdere ve Yeşilköy açıklarında Donanma Komutanlığı'ndan verilecek motorla iltihak edecekler ve misafir gemilere ait olan program ve krokileri gemi komutanlarına vereceklerdir ve bu gemiler korkideki demir mevkillerine demirleyeceklerdir.

5. Misafir harp gemileri yalnız şehri selamlayacaklar ve şehir de aynen mukabele edeceklerdir. Şahsi merasim yapılmayacaktır.

6. Atatürk'ün Aziz Naaşları 19/II.Teş./938 sabahı saat 08.30 da Dolmabahçe'den törenle hareket edecek Kabataş-Tophane-Köprü- Salkımsöğüt ve Gülhane Parkı yolu ile Sarayburnu'na getirilecektir.

7. Sarayburnu'ndan Yavuz'a Zafer muhribi ile nakledilecektir.

8. Dolmabahçe Sarayı'ndan Yavuz'a kadar Aziz Naaşın naklinde Yavuz tarafından her beş dakikada bir top atılacaktır.

9. Aziz Naaşı Yavuz'a çıkarılırken beynelmilel "B" Sancağı toka edilecek ve aryası ile beraber Yavuz'dan 101 pare top atılmak suretiyle selâmlanacaktır. Bu

⁹ www.dzkk.tsk.mil.tr

selâma demirli bulunan misafir harp gemileri de 21 pare top atmak suretiyle iştirak edeceklerdir.

10. Yavuz'dan çekilecek beynelmilel "C" sancağının tokasiyle misafir ve Türk gemileri de "C" sancağını toka ederek vira demire başlayacaklardır. Vira demirin nihayeti bu sancakların aryası ile anlaşılacaktır.

11. Yavuz'un hareketinden sonra Türk ve misafir gemiler II.numaralı seyir krokisinde gösterilen şekilde mevki alarak krokideki rotalarda olduğu gibi seyredeceklerdir.

12. Kafîle Büyükkada cenubunda Niyandros Adası civarına kadar 10 mille seyredecek ve burada Yavuz'dan toka edilecek beynelmilel (uluslar arası) "A" sancağının tokasiyle misafir harp gemileri rehber gemisini takiben sancağa ve şirket vapurları en öndeki şirket vapurunu takiben iskeleye devretmek suretiyle refakatten ayrılacaklardır ve misafir harp gemileri III.numaralı krokideki demir mevkillerine demirleyecekler ve şirket vapurları da iskelelerine gideceklerdir.

13. Saha neta olunca Hamidiye ve Dumlupınar Yavuz'dan verilecek işaretle sancağa doğru hattın çıkarak refakatten ayrılacaklar ve müstakilen Haydarpaşa'daki demir mevkillerine demirleyeceklerdir.

14. Yavuz Haydarpaşa'dan hareketinden İzmit'e varıncaya kadar 15 dakikada bir ihtiram topları atacaktır.

B. Karadaki tören ve İstanbul Limanı'ndan Hareket:

1. Hamidiye'den silahlı altı er ve bir subay (Büyük üniformalı) olarak 19 Kasım sabahı saat 07.30'da Donanma namına hazırlanacak çelenk ile birlikte Dolmabahçe'de Deniz Merasim Taburu Komutanı'na müracaat edecek ve çelenk ile birlikte alayda mevkiini alacak ve Sarayburnu'na muvasalatta Donanma bandosu ile birlikte Zafer Muhribine girecek ve sonra Yavuz'a çıkacaktır. Çelengin mahalli bir gün evvel Harp Filosu Kurmay Başkanı'ndan öğrenilecektir. İzmit'te muvasalatta da çelenk, memur subay yine personeli ile birlikte aynı suretle çelengi trene kadar götürecek ve trene bırakacaktır.

2. Hamidiye'den silahlı altı er ve bir subay (Büyük üniformalı) olarak 19 Kasım sabahı saat 07.30'da Donanma namına hazırlanacak çelenk ile birlikte Dolmabahçe'de Deniz Merasim Taburu Komutanı'na müracaat edecek ve çelenk ile birlikte alayda mevkiini alacak ve Sarayburnu'na muvasalatta Donanma bandosu ile birlikte Zafer Muhribine girecek ve sonra Yavuz'a çıkacaktır. Çelengin mahalli bir gün evvel Harp Filosu Kurmay Başkanı'ndan öğrenilecektir. İzmit'te muvasalatta da çelenk, memur subay yine personeli ile birlikte aynı suretle çelengi trene kadar götürecek ve trene bırakacaktır.

3. Aziz Naaşı almak üzere Zafer Muhribi 19 Kasım sabahı saat 17.00'de Sarayburnu'nda hazırlanmış dubalara aborda olmuş bulunacaktır. Bu husus için icabeden iskeleler hazırlanmış olarak Zafer'e verilecektir.

Kezalik iki avcıbotu da Zafer'in gerisinde Zafer'le beraber hareket etmek Sarayburnu'nda hazır bulunacaklardır.

4. Zafer Aziz Naaşı, generalleri, isimleri bildirilen sinemacıları, muzikayı ve çelengi veya çelenkleri aldıktan sonra hareket edecek ve kendisini iki avcıbotu kış omuzluklarında ve yakın mesafeden takip ederek Yavuz'a sancak taraftan kış güverte hizasına yanaşacaktır. Zafer bu seyrinde 10 milden fazla sürat kullanmayacaktır.

Yavuz gemisinin sancak bordasını Zafer için ve iskele bordasını da Atatürk'ün aileleri efradı ile cenazeye refakat edecek olan zevatı getirecek olan vapurun yaanaşması için neta olarak hazırlayacaktır.

5. Aziz Naaş Zafer'den Yavuz'a deniz erkani tarafından çıkarılacaktır.

C. Yolda ve İzmit'te Hareket Tarzı:

1. Yavuz, Zafer, Tınaztepe ve Gür gemileri İzmit'e pruva hattında ve İzmit'te en geç 16.30'da bulunmak üzere icabeden süratle zamanında bildirilerek seyredecekler ve avcıbotları Haydarpaşa'dan itibaren Yavuz'un sancak iskele kış omuzluklarında ve 100 metre mesafede olmak üzere İzmit'e kadar beraber gideceklerdir.

2. Yavuz İzmit'e mayın iskelesi hizasına demirleyecek ve Zafer derhal Yavuz'a aborda olacaktır. Tınaztepe ve Gür muvakkaten Yavuz'un gerisine "Gölcük tarafına" demirleyeceklerdir.

3. Zafer, Aziz Naaşı, heyetleri ve muzikayı, Donanma çelengini alarak mayın iskelesine aborda olacaktır.

Mayın İskelesinden sonra Aziz Naaş bir top arabasına bindirilecek ve tersane orta kapısından geçirilerek İstasyona naklolunacaktır. Bu hususta icabeden merasim Üssübahri ve 23.Tümen Komutanlığı'nca müştereken tertip olunacaktır.

4. Muzika sahilde derhal Üssübahri Deniz Kıtası'nın önünde mevki alarak Chopin'in matem havası ile Aziz Naaş İstasyona götürülecektir ve tren hareket edinceye kadar burada kalacaktır. Bundan sonra İzmit Deniz Komutanlığı'na müracaatla kendilerini deniz kıtasıyla birlikte Ankara'ya götürecek trene intizar edeceklerdir.

5. Yavuz, Zafer avara ettikten sonra tren hareket edinceye kadar 5 dakikada bir olmak üzere yine ihtiram(saygı) topu atacaktır.

6. Haydarpaşa'dan harekette Yavuz ve muhripler azami 20 mil sürat için stim tutacaklardır.

7. Halkı taşıyan Denizbank ve şirket vapurları Deniz Ticaret Müdürlüğü'nden verilecek sıraya göre Fenerbahçe Fenerinin 1.5 mil açığında ve misafir gemilerin

gerisinde tek sıra üzerine dizilmiş olarak bekliyecekler, Yavuz'un hareketinden sonra krokide gösterilen hattaki mevkilerine gireceklerdir.

HUSUSİ TALİMAT

1. 19 Kasım 1938 sabahı Aziz Naaşın naklini bildirmek üzere Dolmabahçe Sarayı ile Yavuz arasında işaret irtibatı şöyle teşkil olunacaktır.

A. Yavuz'dan sarayda nöbetçi bulunan Önyzb. Ekrem vasıtasıyla telefonla Aziz Naaşın hareketini Galata Kulesi ve aynı zamanda Haydarpaşa İskelesi'ne bildirecektir (Yavuz bu subaya bu şekilde tebligat yapacaktır).

B. Hamidiye, bir erbaş ve vardabandıra Galata Kulesi'ne, bir subay iki vardabandıra Haydarpaşa İskele memurluğu ve mendireğe gönderecektir.

C. Galata Kulesi'ndeki vardabandıra saraydan 15 dakika evvel verilecek hazır ol emriyle iki küre toka edecek ve "hareket" emriyle arya edecektir.

D. Haydarpaşa İskelesi'ndeki subay sarayla her an telefon temasında bulunacak ve "hareket" emrini alır almaz mendirekten iki kırmızı veri atarak ve simaforla "hareket" vererek Yavuz'a bildirilecektir. Yavuz daima Galata ve Haydarpaşa mendireğini gözetleyeceklerdir.

E. Bu mürettebat ve subaylar Aziz Naaş Yavuz'a, gelmezden önce aldırılmış bulunacaktır.

F. Bu hususta fazla mâlumat almak üzere Yavuz ve Hamidiye ikinci komutanları Harp Filosu Kurmay Başkanı ile vakit ve zamaniyle temas edeceklerdir.

2.

A. Sarayburnu'ndan Zafer'e Aziz Naaş, generaller tarafından bindirilecektir.

B. Yavuz'a Aziz Naaşı almak üzere başta Donanma Komutanı ve Harp Filosu Komutanı olmak üzere Kurmay Başkanları, Filotilla Komodoru, Filotilla Makine Mütahassısı, Yavuz K., İhtiyat Filo K., Hamidiye K., Yavuz'dan Makine Binbaşı Hasan İşcan: Donanma K.'dan Binbaşı Fahri, Binbaşı Mukadder büyük üniformaları ile hazır bulunacaklardır.

C. Makinede vardiyadakiler hariç bütün donanma mensupları büyük üniforma giyecekler ve Aziz Naaş Zafer'e ve Yavuz'a girer çıkarken lumbarağzında rasime-i ihtiram (saygı duruşu) ifa edeceklerdir.

D. Aziz Naaş gemideki katafalkın üzerine vazedilir edilmez Yavuz'dan teğmen ile yüzbaşı rütbesinde dört subay, dört köşesinde büyük üniforma ile şeref nöbeti bekleyeceklerdir. Ayrıca 21 kişilik bir merasim kıtası da katafalkın ayak ucu karşısında saygı nöbeti bekleyecektir.

E. Zafer, Yavuz'a Aziz Naaşı tevdi edinceye kadar silahlı bir kıt'a ile saygı duruşunu devam ettirecektir.

F. Yavuz 19 Kasım 1938 sabahı tente yapmış olacaktır.

G. Aziz Naaş muhribe ve mayın iskelesine Yavuz'dan çıkarıldığı misüllü deniz erkani tarafından çıkarılacaktır.

H. İzmit'e yaklaşırken muhripler ve Yavuz ışıldaklarını her ihtimale karşı hazırlayacaklar ve trenin hareketi ve iskeleye yanaşma geceye kalırsa iskele ve istasyon güzergahı bir plan dairesinde tenvir olunacaktır.

Merasime iştirak edecek ve gemi ile seyahat edecek sinemacılar:

Necdet, Behçet Kemal, Cezmi, Osman, Recep